

AT HOME IN
EUROPE

SOMALIËRS

IN **AMSTERDAM**

Somaliërs in Europese Steden

Somaliërs in Amsterdam

At Home in Europe

©2014 Open Society Foundations

Deze publicatie is als pdf beschikbaar op de Open Society Foundations website, onder een Creative Commons licentie. Dit houdt in dat de publicatie als geheel verspreid mag worden, op voorwaarde dat deze wordt toegekend aan Open Society Foundations, en alleen voor niet-commercieel educatief of beleidsmatige doeleinden wordt gebruikt. Foto's mogen niet los van het oorspronkelijke document worden gebruikt.

ISBN: 978-1-940983-03-5

Gepubliceerd door

OPEN SOCIETY FOUNDATIONS

224 West 57th Street
New York NY10019
United States

Neem voor meer informatie contact op met:

AT HOME IN EUROPE

OPEN SOCIETY INITIATIVE FOR EUROPE

Millbank Tower, 21-24 Millbank,
London, SW1P 4QP,
UK

Website

www.opensocietyfoundations.org/projects/home-europe

Lay-out door Q.E.D. Publishing

Gedrukt in Hongarije

Gedrukt op Cyclus Offsetpapier vervaardigd uit 100% gerecycleerde vezels

Inhoudsopgave

Dankwoord	5
Voorwoord	7
Somaliërs in Amsterdam	9
Acroniemen en afkortingen.....	14
Samenvatting	15
Methodologie	19
1. Inleiding	21
2. Bevolking en demografische gegevens	22
3. Beleidscontext van de stad	30
4. Identiteit en het thuisgevoel	44
5. Onderwijs	53
6. Werkgelegenheid	62
7. De woonsituatie van Somaliërs	72
8. Gezondheidszorg en sociale voorzieningen	78
9. Ordehandhaving en veiligheid	92
10. Participatie en burgerschap	100
11. Media	109
12. Conclusie	115
13. Aanbevelingen	117
Bijlage 1. Bibliografie	121
Bijlage 2. Lijst van geïnterviewden	126

Open Society Foundations doelstelling

De Open Society Foundations werkt aan dynamische en tolerante samenlevingen waarin overheden verantwoording afleggen aan hun burgers. Door in meer dan honderd landen met lokale gemeenschappen samen te werken steunt de Open Society Foundations rechtvaardigheid en mensenrechten, vrijheid van meningsuiting en toegang tot gezondheidszorg en onderwijs.

DANKWOORD

Dit rapport maakt deel uit van een serie getiteld 'Somaliërs in Europese Steden'. Deze serie behandelt zeven steden in Europa met een bevolking van Somalische afkomst. De geselecteerde steden zijn Amsterdam, Kopenhagen, Helsinki, Leicester, Londen, Malmö en Oslo.

De rapporten zijn opgeleverd door At Home in Europe (Thuis in Europa), onderdeel van het Open Society Initiative for Europe, Open Society Foundations en in samenwerking met lokaal gevestigde experts.

Het onderzoek voor het 'Somaliërs in Amsterdam'-rapport werd verricht door dr. Gery Nijenhuis, universitair docent/onderzoeker International Development Studies, en dr. Ilse van Liempt, universitair docent/onderzoeker Stadsgeografie, beiden werkzaam bij het Departement Sociale Geografie en Planologie, Universiteit Utrecht. Zij schreven dit rapport met de onmisbare assistentie en ondersteuning van de volgende personen:

Onderzoeksassistenten in Amsterdam

Shamsa Said, projectleider van SONPPCAN, Child Rights, Amsterdam

Fatihya Abdi, studente Politicologie aan de Universiteit van Amsterdam

De onderzoekadviesraad heeft op verschillende momenten tijdens de dataverzameling en analyse feedback gegeven.

Adviesraad

Said Handulle, Gemeente Amsterdam/DMO

Anja van Heelsum, Universiteit van Amsterdam

Mayke Kaag, Afrika-Studiecentrum, Universiteit Leiden

Iwan Kempenaar, Gemeente Amsterdam/DMO

Shukri Said, Stichting Somalische Vrouwen, Iftin

Ali Ware, Somalische Vereniging Amsterdam en Omgeving, SOMVAO

Roswitha Weiler, VluchtelingenWerk Nederland

Hartelijk dank aan iedereen die aan het onderzoek heeft deelgenomen, in het bijzonder diegenen die hun tijd, kennis en ervaring deelden tijdens de focusgroepgesprekken en expert interviews.

De Open Society Foundations organiseerde op 25 september 2013 in Amsterdam een besloten rondetafelbijeenkomst om het conceptrapport te bespreken. We spreken onze dank uit aan de deelnemers aan deze bijeenkomst, die zo gul hun tijd en expertise

boden. Hiertoe horen vertegenwoordigers van minderheidsgroepen, maatschappelijke organisaties, lokale beleidsmedewerkers en ambtenaren en relevante experts. We willen daarnaast het team van de Universiteit Utrecht bedanken, en in het bijzonder Shamsa Said voor het organiseren van deze bijeenkomst. Nadrukkelijke dank gaat naar Amma Asante voor haar kundige invulling van de rol van moderator. Tot slot willen we iedereen bedanken die ons waardevol commentaar op het conceptrapport heeft gegeven.

At Home in Europe is eindverantwoordelijk voor de inhoud van het rapport, inclusief fouten en onjuiste weergaven.

Open Society Initiative for Europe-Team (At Home in Europe)

Nazia Hussain	<i>Directeur</i>
Hélène Irving	<i>Programmacoördinator</i>
Klaus Dik Nielsen	<i>Advocacy medewerker</i>
Andrea Gurubi Watterson	<i>Programmamedewerker</i>
Csilla Tóth	<i>Programma assistent</i>
Tufyal Choudhury	<i>Sr. Beleidsconsultant</i>

VOORWOORD

Centraal in het werk van de Open Society Foundations staat dat iedereen in een open samenleving gelijk is en gelijke kansen moet krijgen. De Open Society Foundations werkt dagelijks met Europese maatschappelijke organisaties aan een antwoord op discriminatie, vooroordelen en onrecht; aan een beter begrip van de opkomst van nieuwe, soms zorgelijke politieke ontwikkelingen; aan beter politieoptreden en meer veiligheid; aan het in contact brengen van mensen die op zoek zijn naar rechtvaardigheid en gelijkheid met beleidsmakers en instellingen; aan het bevorderen van inclusie van minderheden in Europa; aan het ondersteunen van een kritisch en breed debat onder niet-gouvernementele actoren; en aan het ondersteunen van basisorganisaties in hun zoektocht naar verandering afgestemd op hun eigen lokale context.

At Home in Europe ('Thuis in Europa'), onderdeel van het Open Society Initiative for Europe van Open Society Foundations, is een onderzoeks- en adviesinitiatief. Doel is de bevordering van gelijkheid en sociale rechtvaardigheid voor groepen die zijn uitgesloten van het 'mainstream' maatschappelijke, politieke, economische en culturele leven in West-Europa. Het initiatief belicht ervaringen op lokaal niveau die leiden tot minder discriminatie. At Home in Europe voert overleg met beleidsmakers, maatschappelijke organisaties, alsook met groepen op lokaal, landelijk en internationaal niveau. Zo wordt de sociale inclusie van Europa's diverse minderheden en gemarginaliseerde gemeenschappen op verschillende manieren bevorderd.

Vandaag de dag worden minderheden – zij het moslim, migrant of Roma – in Europa nog steeds zeer kritisch bekeken. Deze complexe situatie vormt één van Europa's grootste uitdagingen: gelijke rechten garanderen in een omgeving van snel groeiende diversiteit. De Somalische gemeenschap is een voorbeeld van een opkomende minderheidsgroep, waarbij gebrek aan informatie de kans op zinvolle integratie belemmert.

Mensen van Somalische afkomst wonen al generaties lang in delen van Europa. Hun aantallen zijn de afgelopen vijftien jaar echter gestegen, hoewel exacte cijfers omtrent het aantal Somaliërs in Europa ontbreken. Ze vormen, hoewel klein in absolute getallen, één van de grootste vluchtelingengroepen op het continent. Somaliërs in Europa kunnen worden ingedeeld in drie algemene categorieën: in Europa geboren mensen van Somalische afkomst, Somalische vluchtelingen en asielzoekers (die rechtstreeks uit Somalië of buurlanden zijn gekomen, meestal als gevolg van conflict) en Somaliërs die zijn gemigreerd naar een land in Europa vanuit elders in Europa, zoals van Zweden naar het Verenigd Koninkrijk. Het betreft een diverse en dynamische gemeenschap die last heeft van een negatieve en bevooroordeelde beeldvorming in de media en van stereotypering. Er is weinig begrip voor de specifieke behoeften van deze gemeenschap. Ze behoren tot de categorie groepen die significante ongelijkheid ervaren in toegang tot scholing, werkgelegenheid, gezondheid en huisvesting. Somaliërs zijn

zeer aanwezig in bepaalde Europese landen. Hun interactie met beleidsmakers, op verschillende niveaus, is soms echter vrij beperkt.

Het comparatieve onderzoek ‘Somaliërs in Europese Steden’ analyseert gemeentelijk beleid dat actief probeert Somaliërs en hun specifieke behoeften te begrijpen. Het onderzoek is gericht op het vastleggen van de dagelijkse ervaringen en de interactie van beleidsmakers met Somaliërs of andere minderheden. Een onderliggend thema is de wijze waarop de Somalische gemeenschap zelf actief een rol speelt in het bestrijden van discriminatie. Een ander thema is of de behoeften van specifieke groepen individueel beleid rechtvaardigen in het slechten van barrières voor gelijke kansen.

De ‘Somaliërs in Europese Steden-’ serie bestaat uit zeven afzonderlijke rapporten en een overzichtsrapport. Voor de geselecteerde steden is rekening gehouden met de bevolkingsgrootte, diversiteit en de lokale politieke context. De steden zijn: Amsterdam, Kopenhagen, Helsinki, Leicester, Londen, Malmö en Oslo. Alle zeven rapporten zijn opgesteld door teams van lokale experts op basis van dezelfde methodologie voor een vergelijkende analyse. Elk rapport bevat uitgebreide aanbevelingen voor het bevorderen van de kansen voor volledige participatie en inclusie van Somaliërs in de bredere samenleving van de betreffende stad. Deze aanbevelingen zullen de basis vormen voor de activiteiten van ‘At Home in Europe’ van het ‘Open Society Initiative for Europe’.

Somaliërs in Amsterdam

Inhoudsopgave

Acroniemen en afkortingen	14
Samenvatting	15
Methodologie	19
1. Inleiding	21
2. Bevolking en demografische gegevens	22
2.1 Vestigingsgeschiedenis van Somaliërs in Nederland ...	22
2.2 Demografische gegevens	23
2.3 Somaliërs per provincie	26
2.4 Somaliërs in Amsterdam	28
3. Beleidscontext van de stad	30
3.1 De politiek-bestuurlijke structuur van Amsterdam	30
3.2 De organisatie van diensten	32
3.3 Integratiebeleid op nationaal niveau	32
3.4 Integratiebeleid op lokaal niveau	36
3.5 Het inburgeringsmodel in Amsterdam	37
3.6 Ervaringen van Somaliërs met het inburgeringsprogramma	39
3.7 Herzien Inburgeringswet	41
4. Identiteit en het thuisgevoel	44
4.1 De plaats die Amsterdam en de buurt inneemt in de identiteit van de Somaliërs	44
4.2 Meervoudige identiteiten	45
4.3 Transnationalisme	48
4.4 Sociale interactie en interetnische relaties	49
4.5 Initiatieven op het gebied van identiteit en gehechtheid	51
5. Onderwijs	53
5.1 Het onderwijssysteem en Somaliërs	53
5.2 Participatie in het Nederlandse onderwijssysteem	54
5.3 De onderwijspositie van Somaliërs in detail	58
5.4 Initiatieven om de onderwijspositie van Somaliërs te verbeteren	60
6. Werkgelegenheid	62
6.1 Arbeidsmarktparticipatie en werkloosheid	62

6.2	Werkgelegenheidskenmerken	64
6.3	Redenen voor arbeidsmarkt problemen	64
6.4	Inkomen	67
6.5	Initiatieven op het gebied van werk en inkomen	69
7.	De woonsituatie van Somaliërs	72
7.1	Opvang van asielzoekers in Nederland	72
7.2	Verplichte spreiding van Somalische vluchtelingen	73
7.3	Huisvesting in Nederland	74
7.4	Huisvesting in Amsterdam	76
8.	Gezondheidszorg en sociale voorzieningen	78
8.1	De gezondheidstoestand van Somaliërs in Nederland	78
8.2	Gebruik van gezondheidszorg en sociale voorzieningen door Somaliërs	80
8.3	Initiatieven om de toegang tot de sociale voorzieningen en gezondheidszorg te verbeteren.	84
8.4	Genitale verminking onder vrouwen	85
8.5	Tuberculose	87
8.6	De relatie tussen Somalische ouders en hun kinderen	87
8.7	Initiatieven op het gebied van opvoedingsondersteuning	90
9.	Ordehandhaving en veiligheid	92
9.1	De ervaringen van Somaliërs met politieoptreden en het aanhoudingsbeleid	92
9.2	Betrokkenheid van Somaliërs bij criminaliteit	94
9.3	Antidiscriminatie- en antiterrorismewetgeving in Amsterdam	95
9.4	Radicalisering onder Somaliërs	97
9.5	Qat	98
10.	Participatie en burgerschap	100
10.1	Formeel staatsburgerschap in Nederland	100
10.2	Participatie en burgerschap onder Somaliërs	101
10.3	Participatie in beleidsvorming	103
10.4	Participatie in de maatschappij: Somalische organisaties	104

10.5 Maatregelen	108
11. Media	109
11.1 Gebruik van media	109
11.2 Berichtgeving over Somaliërs in de media	110
11.3 Reacties en meningen van Somaliërs over de berichtgeving in de media	112
11.4 Initiatieven om de contacten met de media te verbeteren	113
12. Conclusie	115
13. Aanbevelingen	117
13.1 Algemene aanbevelingen	117
13.2 Integratiebeleid	118
13.3 Educatie	118
13.4 Werkgelegenheid	119
13.5 Gezondheidszorg	119
13.6 Handhaving en veiligheid	119
13.7 Participatie en burgerschap	120
13.8 De rol van de media	120
Bijlage 1. Bibliografie	1211
Bijlage 2. Lijst van geïnterviewden	126

Lijst van tabellen

Tabel 1. Deelnemers aan de focusgroepgesprekken naar sekse en jaar van aankomst in Nederland	20
Tabel 2. Leefstijdsopbouw van de deelnemers aan de focusgroepgesprekken	20
Tabel 1. Aantal Somaliërs per stadsdeel in Amsterdam, 1 januari 2013	29
Tabel 2. Verantwoordelijkheden bij de integratie van vluchtelingen in Amsterdam	38
Tabel 5. Waardering van het inburgeringsprogramma door Somalische deelnemers (%) 2009	39
Tabel 4. Religieuze overtuiging, gedrag en het naleven van geloofsregels, naar etnische herkomst, 2009, (in procenten)	46
Tabel 5. Hoeveelheid sociale contacten, ingedeeld in vier types, naar etnische afkomst (2009, in procenten)	50
Tabel 6. Werkgelegenheid en sociale/bijstandsuitkering, bevolkingsgroep 15-65 jaar, in procenten, 2009	63

Tabel 7. De lichamelijke en geestelijke gezondheid van vluchtelingen in Nederland in 2009 (Op een schaal van 1-100: hoe hoger hoe gezonder)	79
Tabel 8. Gebruik van gezondheidszorg, naar etnische achtergrond en leeftijd, 2009 (in procenten)	81
Tabel 9. Waarden onder autochtone Nederlandse en Somalische ouders	89
Tabel 10. Somalische organisaties in Amsterdam	106

Lijst van figuren

Figuur 1. Geregistreerde Somalische bevolking in Nederland, 1996–2011	24
Figuur 2. Somalische asielaanvragen in Nederland	25
Figuur 3. Somaliërs per provincie, 1 januari 2012	28
Figuur 4. De zeven stadsdelen van Amsterdam	31
Figuur 5. Organigram van de gemeente Amsterdam	43
Figuur 6. Opleidingsniveau van de Afghaanse, Iraakse, Iraanse, Somalische en autochtone bevolking (leeftijdsgroep 15-65 jaar, niet-schoolgaand)	54
Figuur 7. Leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs naar type onderwijs en etnische afkomst, in procenten (schooljaar 2008/2009)	56
Figuur 8. Aandeel niet-schoolgaande jongeren, leeftijd 20-34 met startkwalificatie, naar etnische achtergrond, 2009 (in procenten)	57
Figuur 9. Berichtgeving over Somaliërs in Het Parool, 14 oktober 2012 – 14 april 2013 (in aantal nieuwsberichten)	111

ACRONIEMEN EN AFKORTINGEN

BJAA	Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
COA	Centraal Orgaan opvang Asielzoekers
DMO	Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling
DWI	Dienst voor Werk en Inkomen
DWZS	Dienst Wonen, Zorg en Samenleven
GVG	vrouwelijke genitale verminking
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
HIRDA	Himilo Relief and Development Association
IND	Immigratie- en naturalisatiedienst
LGBT	lesbian, gay, bisexual and transgender
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
OTS	ondertoezichtstelling
ROA	Regeling Opvang Asielzoekers
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SOMVAO	Somalische Vereniging Amsterdam en Omgeving
SONPPCAN	Somali Network for the Prevention and Protection against Child Abuse and Neglect
SVAZ	Stichting VluchtelingenWerk van Amstel tot Zaan
UAF	Stichting voor Vluchteling-Studenten
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
WHO	Wereldgezondheidsorganisatie (World Health Organisation)

SAMENVATTING

“Somaliërs in Amsterdam”, Nederland, maakt deel uit van het At Home in Europe project van de ‘Open Society Foundations’. Dit project beoogt origineel, comparatief materiaal te verzamelen over de meningen, ervaringen en zorgen van Somaliërs, en de respons van overheden hierop, in zeven Europese steden: Amsterdam, Kopenhagen, Helsinki, Leicester, Londen, Malmö en Oslo. Het onderzoek belicht acht overkoepelende thema’s en is gebaseerd op primaire dataverzameling, door middel van focus groep gesprekken met Somaliërs en interviews met een brede groep van sleutelactoren (beleidsmakers, vertegenwoordigers van Somalische organisaties, en experts van NGOs en kennisinstituten). Op deze manier wordt een meer genuanceerd beeld gegeven van een belangrijke bevolkingsgroep.

Bevolking: Er zijn momenteel 33.750 Somaliërs officieel in Nederland geregistreerd. Maar dit aantal fluctueert, vooral vanwege verdere migratie naar het Verenigd Koninkrijk en andere bestemmingen. Somaliërs zijn niet oververtegenwoordigd in één bepaalde stad. De meesten wonen in Amsterdam, Rotterdam, Tilburg en Den Haag. In deze grote steden vormen ze een relatief kleine groep die nog zoekende is naar een weg tussen twee culturen. De diversiteit binnen de groep is groot. Grote aantallen Somaliërs arriveerden in de jaren negentig van de vorige eeuw, de zogenaamde oudkomers. In 2007 volgt een tweede immigratiegolf. De meesten vragen asiel aan, en de rest volgt in het kader van het gezinsherenigingsproces. In Amsterdam wonen Somaliërs verspreid over de stad, met hogere concentraties in Nieuw-West, West, Zuidoost en Noord.

Beleidscontext: Het huidige nationale integratiebeleid gaat, na tientallen jaren van beleidsvoering met een multiculturele, of een op integratie met behoud van eigen identiteit gebaseerde benadering, nu meer in de richting van assimilatie. Het beleid is generiek en niet langer gericht op specifieke minderheidsgroepen. De afgelopen jaren is er veel onderzoek gedaan naar inburgering en daaruit komt meestal een positief beeld naar voren, waarbij het inburgeringsprogramma en het op taal en arbeidsparticipatie gerichte integratieprogramma hoge cijfers scoorden. Tijdens de Open Society Foundations-focusgroepen werd dat beeld genuanceerd voor de Somaliërs. Zij hebben met specifieke barrières te maken die hun inburgering belemmeren. Veel Somaliërs zijn analfabeet en er is een grote kloof tussen wat ze weten en wat ze geacht worden te weten. De nieuwe integratiewet legt meer nadruk op de eigen verantwoordelijkheid en eist van migranten dat ze zelf hun integratie organiseren en bekostigen. De gevolgen van die veranderingen worden al gevoeld. Voor vluchtelingen is recent bedongen dat ze een lening kunnen krijgen om de verplichte inburgering te bekostigen. Deze lening wordt kwijtgescholden als de cursus met succes wordt afgerond.

Identiteit en thuishoren: Focusgroepdeelnemers vonden het feit dat ze moslim en Somaliër zijn meestal bepalender voor hun identiteit dan dat ze Amsterdammer zijn. Antimoslim retoriek in de Nederlandse samenleving kan hebben bijgedragen aan een verhoogd gevoel van religieuze identiteit en tijdens de focusgroepgesprekken werd dit genoemd als een relatief nieuw verschijnsel. Een ander opmerkelijk feit was het

transnationale leven van Somaliërs in Amsterdam, met familie en vrienden in alle continenten. Sociale netwerken verschilden per deelnemer. Sommigen gingen om met mensen van veel verschillende achtergronden, anderen gingen vooral met andere Somaliërs om. Initiatieven voor jongeren hebben, met hulp van Somalische organisaties, bijgedragen aan de ontwikkeling van de identiteit en de talenten van Somalische jongeren.

Opleiding: Somaliërs hebben een zeer laag opleidingsniveau vergeleken met andere vluchtelingengroepen in Nederland. Bijna 30 procent van Somalische vrouwen heeft helemaal geen opleiding genoten. Bijna een derde van de Somaliërs in de leeftijd van 15-64 volgt een hogere opleiding. De meesten volgen een beroepsopleiding, sommigen gaan naar de universiteit. De Cito-toets die zeer bepalend is voor de middelbare schoolcarrière van een leerling, vereist een uitstekende beheersing van de Nederlandse taal. Dit is mogelijk een beperkende factor in de onderwijsontwikkeling van Somalische jongeren. Het aantal schoolverlaters onder Somaliërs blijft hoog, maar is de laatste tien jaar wel aanzienlijk gedaald.

Werk en inkomen: Ongeveer 30 procent van de Somaliërs in Nederland heeft een officieel geregistreerde betaalde baan. Hiermee is de arbeidsmarktparticipatie laag. Daar komt nog bij dat de meeste Somaliërs laaggeschoolde banen hebben. Somalische vrouwen worden geconfronteerd met specifieke problemen op de arbeidsmarkt: zij hebben minder onderwijs genoten en soms beheersen ze de Nederlandse taal niet voldoende. Daarnaast staan ze vaak alleen aan het hoofd van het gezin en hebben ze niet altijd mogelijkheden voor kinderopvang, waar in Nederland een vrij hoge eigen bijdrage voor betaald moet worden. Sommige focusgroepdeelnemers gaven aan te maken hebben gehad met discriminatie op de arbeidsmarkt, meestal omdat ze immigrant of moslim zijn en niet specifiek als Somaliër. Een gebrekkige financiële planning, vaak met schulden tot gevolg, werd regelmatig genoemd als belangrijk probleem voor Somalische huishoudens in Amsterdam. Veel van deze huishoudens steunen hun familieleden in Somalië, wat zwaar weegt op het huishoudbudget. De overheid en maatschappelijke instanties hebben enkele initiatieven ontwikkeld om vluchtelingen te helpen met het vinden van werk. Bevordering van de arbeidsparticipatie van vrouwen heeft daarbij bijzondere aandacht.

Huisvesting: De meeste Somaliërs die asiel hebben aangevraagd verblijven gedurende de eerste periode na aankomst in Nederland in asielzoekerscentra. Hierna worden ze verspreid over de verschillende Nederlandse gemeenten, die voor woningen moeten zorgen. In Amsterdam zijn er lange wachtlijsten voor sociale woningen en het aanbod voor grote gezinnen is klein. Sommige focusgroepdeelnemers uitten hun zorgen over het vestigingsproces in een grote stad als Amsterdam, met een vrij beperkte ondersteuning van overheidsinstellingen.

Gezondheid en sociale bescherming: Eerdere studies geven aan dat Somaliërs een betere gezondheid hebben dan enkele andere grote vluchtelingengroepen, maar dit beeld kan zijn vertekend doordat geestelijke gezondheidsproblemen maar beperkt worden gemeld. Somaliërs maken daarnaast niet veel gebruik van de

gezondheidsdiensten. Focusgroepeelnemers prezen de in Nederland beschikbare gezondheidszorg, hoewel eerder onderzoek suggereerde dat vluchtelingen noodzakelijke zorg niet op tijd krijgen. Deelnemers meldden dat gebrekkige taalbeheersing en culturele barrières leiden tot misvattingen tussen Somaliërs en zorgverleners. Het aantal tolken en Somalisch sprekend medisch personeel is beperkt, mede door bezuinigingen in de gezondheidszorg. De groeiende kloof tussen ouders en kinderen is een probleem dat door zowel deelnemers aan de focusgroep gesprekken als experts veelvuldig werd genoemd, naast de verschillen tussen Nederlandse en Somalische opvoedingsstijlen. Er zijn verschillende initiatieven ontwikkeld voor ondersteuning bij de opvoeding, waarbij ook de rol van de vaders wordt benadrukt.

Handhaving en veiligheid: Vooral jonge, mannelijke focusgroepeelnemers meldden dat ze vanwege hun huidskleur of uiterlijk eerder door de politie leken te worden aangehouden. Somaliërs zijn oververtegenwoordigd in criminaliteitsstatistieken. Daarbij gaat het vooral om alleenstaande minderjarigen die geen familie hebben in Nederland om hen te ondersteunen of begeleiden. Amsterdam is een serie anti-radicaliseringsprogramma's begonnen met als doel potentiële dreigingen te identificeren en integratie te bevorderen. Het recente khatverbod heeft impact gehad op de Somalische gemeenschap en het verbod was een punt van zorg in de focusgroepen. Sommigen stelden het gebruik van khat verantwoordelijk voor problemen binnen de Somalische gemeenschap. Anderen meldden dat het gebruiksverbod vooral zal leiden tot meer khatgerelateerde criminaliteit en hogere prijzen voor khat.

Participatie en burgerschap: De meeste Somaliërs die in aanmerking komen voor het Nederlands staatsburgerschap hebben dit aangenomen. Hun deelname aan de politiek is echter laag en op dit moment zit niemand met een Somalische achtergrond in de Tweede Kamer of in de Amsterdamse gemeenteraad. Dat heeft uiteraard ook te maken met het feit dat de Somalische gemeenschap klein is. Sommige ondervraagden zagen het gebrek aan cohesie in de Somalische gemeenschap en de implicaties hiervan voor lokale en landelijke vertegenwoordiging als een belangrijk probleem. De maatschappelijke sector in Amsterdam telt twaalf, meestal kleine Somalische organisaties. De grootste organisatie houdt zich bezig met taallessen, het organiseren van stages en ondersteuning van Somalische vrouwen. Er zijn ook bredere Somalische organisaties die Somaliërs op landelijk niveau vertegenwoordigen. Jonge Somaliërs betwisten de legitimiteit van Somalische organisaties en hebben onlangs organisaties voor jongeren opgericht.

De rol van de media: Nieuwsbronnen op internet worden steeds populairder in de Nederlands-Somalische gemeenschap. Dat geldt ook voor satelliettelevisie. Somaliërs worden over het algemeen negatief geportretteerd in de Nederlandse media. De auteurs van het rapport Somaliërs in Amsterdam hebben gedurende zes maanden een inventarisatie gemaakt van Somalië-gerelateerd nieuws. Piraterij komt het vaakst aan bod en doorgaans werden Somaliërs negatief gekenschetst. Focusgroepeelnemers noemden ook de stereotypering in de media. Er werd regelmatig gewezen op een reeks

korte films over diverse aspecten van het Somalische leven in Nederland die in 2012 en 2013 op televisie uitgezonden werd. Deze films richtten zich uitsluitend op negatieve aspecten van Somaliërs, zoals piraterij, terrorisme, opvoedproblemen en uithuisplaatsing van Somalische kinderen.

Aanbevelingen: Hoewel de gemeenschap van Somaliërs in Amsterdam zeer klein is, bestaat ze uit een diverse, over de gehele stad verspreide groep. Nederlandse Somaliërs balanceren tussen meerdere identiteiten, waarbij het land van oorsprong, religieuze identiteit en immigrantenstatus allen een rol spelen. Somaliërs worstelen flink met het Nederlandse schoolsysteem en de arbeidsmarkt, net als veel andere immigrantengroepen. Een aantal initiatieven om de specifieke zorgen van Somaliërs op te lossen kan worden opgepakt in samenwerking met andere actoren. Zo zou de rol van maatschappelijke organisaties moeten worden ondersteund en verder uitgebreid. Op die manier kan de tot nu toe zeer beperkte rol van Somaliërs bij beleidsvorming worden vergroot.

1. De gemeente Amsterdam moet beleid aannemen dat algemene doelstellingen nastreeft, maar ook diversiteit erkent. Dat beleid moet effectief zijn voor groepen en individuen die te maken hebben met specifieke problemen.
2. De gemeente Amsterdam moet in samenwerking met VluchtelingenWerk Nederland, Somalische en andere migrantenorganisaties de uitwerking van de nieuwe Integratiewet evalueren op belangrijke indicatoren, zoals de sociale gevolgen van hoge werkloosheid, slechte gezondheid, ontoereikende huisvesting en laag onderwijsniveau van migranten en hun kinderen. Die evaluatie moet leiden tot aanbevelingen voor verbeteringen in zowel beleid als praktijk. Bovendien moeten de mogelijkheden binnen het huidige integratiebeleid worden verkend voor aanvullende ondersteuning aan Somaliërs en andere vluchtelingengroepen om de effectiviteit van het integratieprogramma en Nederlandse taalcursussen te vergroten.
3. De gemeente Amsterdam moet de voornaamste uitdagingen aanpakken waarmee Somaliërs en andere immigrantengemeenschappen worden geconfronteerd. Dit kan door een veelzijdige aanpak met bijdragen van verschillende partners. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor Somaliërs en andere migrantengemeenschappen. Op deze manier wordt maximaal gebruikgemaakt van hun vaardigheden, netwerken, kennis en betrokkenheid en professionele groeimogelijkheden om integratie te bevorderen. Kernactiviteiten hierbij zijn het informeren en begeleiden van migrantengroepen, lobby voor migrantengemeenschappen, taalcursussen, training en mentortrajecten, huiswerkbegeleiding, brugfunctie van en naar de overheid en opvoedondersteuning voor ouders.

METHODOLOGIE

Voor het verzamelen van gegevens is zowel literatuur- als veldonderzoek gedaan. Het literatuuronderzoek richtte zich op de analyse van relevante beleids- en wetenschappelijke literatuur over Somaliërs in Nederland en in Amsterdam in het bijzonder. Het veldwerk bestond uit gesprekken in focusgroepen en interviews met experts. De gesprekken in de focusgroepen werden geleid door twee Somalische onderzoeksassistenten: een vrouwelijke Somalische adviseur met een uitgebreid netwerk onder Somalische organisaties en een jonge vrouwelijke student. Er werden tien focusgroepgesprekken gehouden met Somaliërs in Amsterdam. Sommige groepsgesprekken hadden een thematisch karakter en waren gericht op bijvoorbeeld onderwijs, werkgelegenheid, huisvesting, terwijl andere gesprekken algemener van aard waren en meerdere kwesties behandelden. Hoewel het doel was om gevarieerde groepen samen te stellen wat betreft leeftijd, geslacht en opleidingsniveau, bleek het moeilijk om aan een aantal oorspronkelijke criteria te voldoen, zoals een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in een focusgroepgesprek. Het bleek dat zowel mannen als vrouwen veel openhartiger waren wanneer ze in een ruimte met geslachtsgenoten zaten, een belangrijke reden om in een aantal gevallen van het criterium af te wijken. Een andere voorwaarde waaraan moeilijk kon worden voldaan, was dat de deelnemers elkaar niet mochten kennen. De Somalische gemeenschap in Amsterdam is zeer klein, dus velen kennen elkaar. Toch bleek het via meerdere ingangen mogelijk een brede vertegenwoordiging van de Somalische gemeenschap in Amsterdam te spreken. De meeste groepsgesprekken werden gevoerd in het Somalisch, met uitzondering van de gesprekken met jonge Somaliërs en een groep oudere Somaliërs die al sinds de vroege jaren negentig in Amsterdam wonen. Alle focusgroepgesprekken werden opgenomen en getranscribeerd door de onderzoeksassistenten.

Tabel 1 en 2 geven een overzicht van de deelnemers aan de focusgroepgesprekken. 40 procent van de deelnemers was vrouw en de meeste deelnemers zijn na 2005 naar Nederland gekomen. De meerderheid van de deelnemers is relatief jong, tussen de twintig en dertig jaar oud. Dat is een redelijke afspiegeling van de veronderstelde leeftijdsopbouw van de Somalische bevolking in Amsterdam.

Tabel 1. Deelnemers aan de focusgroepgesprekken naar sekse en jaar van aankomst in Nederland

	Voor 1995	1995–1999	2000–2004	Na 2005	Geboren in Nederland
Mannen (N = 39)	9	3	1	21	5
Vrouwen (N = 27)	2	3	3	18	1

Tabel 2. Leeftijdsofbouw van de deelnemers aan de focusgroepgesprekken

Jonger dan 20 jaar	20-30 jaar	30-40 jaar	40-50 jaar	50 -60 jaar	60-70 jaar	Onbekend
4	26	16	11	5	1	3

Daarnaast baseert het rapport zich op drieëntwintig interviews met sleutelfiguren, zoals gemeenteambtenaren die werkzaam zijn bij relevante diensten, leiders van Somalische belangenorganisaties, vertegenwoordigers van niet-gouvernementele organisaties die werkzaam zijn op relevante gebieden, journalisten, en beleidsmedewerkers werkzaam bij de nationale overheid. Bijlage 2 bevat een lijst met alle geïnterviewden.

Het rapport telt dertien hoofdstukken inclusief het huidige hoofdstuk. Hoofdstuk 2 beschrijft de demografische kenmerken van Somaliërs in Nederland, en Amsterdam in het bijzonder, terwijl hoofdstuk 3 dieper ingaat op de beleidscontext van de stad, waaronder het inburgeringsprogramma. De hoofdstukken 4 tot en met 11 zijn thematische hoofdstukken die in het teken staan van respectievelijk identiteit (H4), onderwijs (H5), werkgelegenheid en inkomenssituatie (H6), huisvesting (H7), gezondheidszorg en sociale voorzieningen (H8), politieoptreden en veiligheid (H9), participatie en burgerschap (H10) en de media (H11). Hoofdstuk 12 bevat de conclusie en het rapport eindigt met een reeks aanbevelingen voor alle betrokken belanghebbenden (H13).

1. INLEIDING

Dit rapport presenteert de resultaten van een onderzoek naar de participatie en sociale inclusie van Somaliërs in Amsterdam. Het onderzoek is een direct vervolg op het eerdere *At Home in Europe*-project *Muslims in EU-steden*. *At Home in Europe* onderzoekt de politieke, sociale, culturele en economische participatie van minderheden en gemarginaliseerde groepen in West-Europa door in gesprek te gaan met bewoners, maatschappelijke organisaties en beleidsmakers. Door middel van beleidsgericht onderzoek en het doen van aanbevelingen, verkent en onderzoekt het initiatief de participatie en ervaringen van bevolkingsgroepen in enkele zeer verschillende steden in Europa. Sinds 2007 is het programma gericht op de integratie van moslims in elf steden en is er een reeks rapporten en beleidsgerichte aanbevelingen opgesteld die sociale uitsluiting aan de kaak stellen en voorwaarden benoemen die een eerlijke behandeling en gelijke kansen bevorderen. Uit het *Muslims in EU-steden*-onderzoek bleek dat er behoefte is aan onderzoek naar de integratie van andere minderheidsgroepen in Europa, waaronder nieuwe gemeenschappen die zich de afgelopen twee decennia in Europa vestigden.

Uit gesprekken met gemeentebesturen, huisartsen, beleidsmakers en maatschappelijke organisaties tijdens het *Muslims in EU-steden*-onderzoek kwam naar voren dat het gebrek aan informatie over de opvattingen, ervaringen en zorgen van Somaliërs een belangrijke lacune in beleidsontwikkeling vormde. Mensen van Somalische afkomst zijn al vele generaties woonachtig Europa, maar in de afgelopen twintig jaar is hun aantal sterk toegenomen. Het onderzoeksproject *Somaliërs in Europese steden* wil onderzoeken hoe gemeentelijke en nationale overheden omgaan met de integratie van Somalische gemeenschappen in Europese steden. Wat is hun antwoord op de toenemende spanningen in het huidige economische klimaat en in welke mate houden zij rekening met de behoeften van Somaliërs en betrekken zij Somaliërs bij besluitvorming? De zeven steden waar onderzoek plaatsvindt, zijn Amsterdam, Kopenhagen, Helsinki, Leicester, Londen, Malmö en Oslo.

Het huidige onderzoek beschrijft de situatie en ervaringen van Somaliërs in Amsterdam op een breed scala van terreinen: inburgering, identiteit, interactie en gehechtheid, onderwijs, werkgelegenheid, huisvesting, gezondheidszorg en sociale voorzieningen, politieoptreden en veiligheid en deelname aan het sociale en politieke leven. Een verschil met de andere rapporten in deze reeks is dat de genoemde succesvolle praktijkvoorbeelden uit heel Nederland komen, niet alleen uit Amsterdam. De aanduiding 'Somaliërs' verwijst naar Nederlandse Somaliërs met zeer uiteenlopende achtergronden wat betreft geboorteland (Nederland, Somalië of ergens anders), migratiegeschiedenis en de duur van het verblijf in Nederland. Dit verslag beoogt dan ook niet een definitie te geven van 'de Somaliër', maar biedt allereerst een schets van de situatie van individuele Somaliërs.

2. BEVOLKING EN DEMOGRAFISCHE GEGEVENS

Dit hoofdstuk beschrijft de geschiedenis van de migratie van Somaliërs naar Nederland, hun etnische en nationale achtergrond, en hun demografische kenmerken in zowel Nederland als Amsterdam.

2.1 Vestigingsgeschiedenis van Somaliërs in Nederland

Somaliërs zijn vooral als asielzoekers naar Nederland gekomen. Dit is bepalend geweest voor het type Somaliër dat naar Nederland kwam, het moment waarop zij kwamen en de vestigingspatronen die zich aftekenden. De ervaringen die zij opdeden bij aankomst, vestiging en integratie in de Nederlandse samenleving verschillen hierdoor van die van migranten die in eerste instantie naar Nederland kwamen om er te werken.

De eerste tien Somalische asielzoekers in Nederland arriveerden in 1984, op de vlucht voor het regime van Siad Barre.¹ De eerste echte piek in de toestroom van Somaliërs naar Nederland was in 1995, enkele jaren na de val van het regime van Siad Barre in 1991. Het merendeel van de asielzoekers had in vluchtelingenkampen in de regio gezeten, vooral in Kenia, voordat ze in Nederland arriveerden. Het organiseren van gezinshereniging nam enige tijd in beslag.² In die tijd waren het vooral Somaliërs van de Isaq- en Majarteen-clan die het land ontvluchtten, aangezien Siad Barre deze clans niet had gesteund. Na de val van het regime zochten groepen die het regime trouw waren, asiel in het buitenland. Het ging bijvoorbeeld om de Darods en minderheidsgroepen als de Reer Hamar, die niet meer werden ondersteund door de clans die in de meerderheid waren. De meeste Somaliërs die in de jaren negentig in de Nederlandse asielzoekerscentra arriveerden, kwamen uit stedelijke gebieden in het noorden van Somalië en waren goed opgeleid, zoals diplomaten en zakenlui.³

Rond 2007 kwam als gevolg van de crisis in het zuiden van Somalië een tweede periode van immigratie van Somaliërs in Nederland op gang. Deze stroom telde meer jongeren dan tijdens de eerste periode en bestond hoofdzakelijk uit Somaliërs uit het zuiden, waarvan een meerderheid uit Mogadishu afkomstig was.⁴ Enkele van de grote clans uit

¹ E. Van den Reek & A.i. Hussein, *Somaliërs op doorreis, verhuisgedrag van Nederlandse Somaliërs naar Engeland*, Tilburg, Wetenschapswinkel, 2003 (hierna: Van den Reek & Hussein, *Somaliërs op doorreis*).

² A. Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland. Profiel 2011*. Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2011 (hierna: Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*).

³ J. Klaver, P. Poel and J. Stouten, *Somaliërs in Nederland, een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid*, Regioplan, Amsterdam, 2010, p. 17 (hierna, Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*).

⁴ J.,A. Moors, E. van den Reek & Vermeulen & M. Siesling, *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland, een verkennend onderzoek in de Somalische, Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen*, IVA, Tilburg, 2009 (hierna: Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*).

het zuiden zijn de Hawiya, Rahanwein en Digil. Deze keer waren er nauwelijks Isaq die asiel aanvroegen, omdat het noorden relatief veilig was. In tegenstelling tot de eerste groep Somalische asielzoekers heeft de meerderheid van deze recente nieuwkomers weinig of geen opleiding genoten en hebben ze allen ervaren hoe het is om te leven in een land dat in oorlog is.⁵

2.2 Demografische gegevens

Het officiële aantal Somaliërs in Nederland schommelt tussen de 20.000 en 30.000. Op 1 januari 2013 bedroeg het aantal Somaliërs dat officieel woonachtig is in Nederlandse gemeenten 33.750.⁶ De grote schommelingen door de jaren heen (in 2000 waren er 28.780 Somaliërs geregistreerd en in 2005 slechts 21.733) worden niet veroorzaakt door veranderingen in geboortecijfers. Het aantal in Nederland geboren Somaliërs is stabiel. De dynamiek kan worden verklaard door de hoge aantallen Somaliërs die verder trekken, vooral naar het Verenigd Koninkrijk.⁷ Hoewel Somaliërs zich veilig en welkom voelen in Nederland en dankbaar zijn voor de vluchtelingenstatus die zij hebben gekregen, zien velen van hen Nederland nog steeds als transitland.

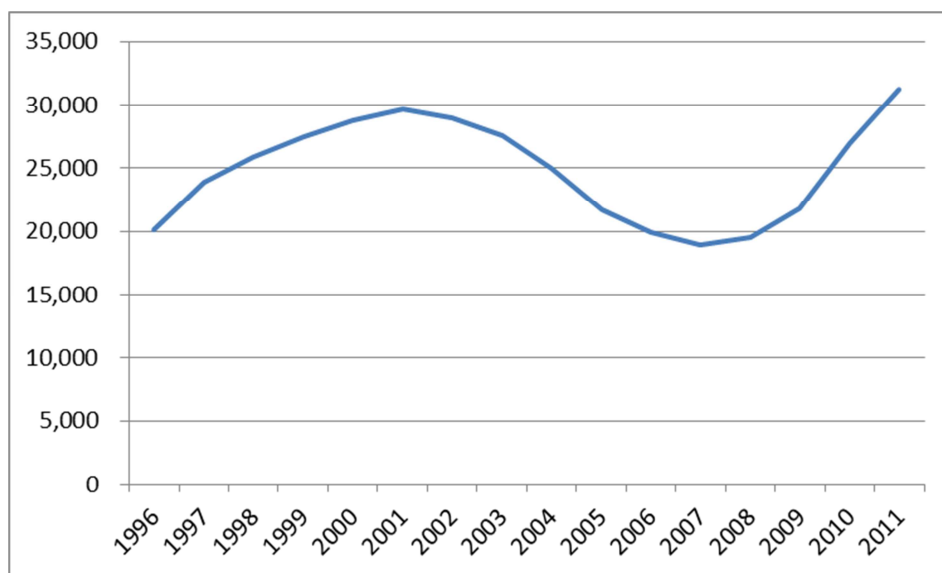
---

⁵ Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*, p. 17.

⁶ CBS, Statline, 2013, at <http://statline.cbs.nl/statweb/default.aspx> (geraadpleegd op 10 juni 2013).

⁷ J. Klaver & van der Welle, *VluchtelingenWerk Integratie Barometer 2009*. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland, *VluchtelingenWerk Nederland*, 2009 (hierna: Klaver & Van der Welle, *VluchtelingenWerk Integratie Barometer*); I. van Liempt, "And then one day they all moved to Leicester": the relocation of Somalis from the Netherlands to the UK explained', *Population, Space and Place*, 17 (3), 254-266 (2011a; hierna: Van Liempt, "And then one day they all moved to Leicester"); van den Reek & Hussein, *Somaliërs op doorreis*.

Figuur 1. Geregistreerde Somalische bevolking in Nederland, 1996–2011

Bron: CBS, 2013⁸

Deze cijfers zijn gebaseerd op de officiële registratie in Nederlandse gemeenten. Het werkelijke aantal Somaliërs dat in Nederland woont, ligt echter hoger dan Figuur 1 suggereert. Migranten zonder de juiste documenten worden niet meegeteld in de officiële registratiestatistieken van Nederlandse gemeenten. In 2010 lag het aantal ongeregistreerde Somaliërs in Nederland naar schatting tussen 1.300-5.900.⁹ De Somaliërs die volgens het COA (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers) in asielzoekerscentra wonen (1.452 Somaliërs op 31 december 2012¹⁰) en waarvan het toelatingsverzoek nog in behandeling is, staan eveneens niet geregistreerd bij gemeenten.

Ongeveer 75 procent van de Somaliërs die in Nederland aankomen, vraagt asiel aan. De rest komt het land binnen op grond van gezinshereniging. Slechts een half procent arriveert als arbeidsmigrant, als student of om andere redenen. Mannen komen vaker

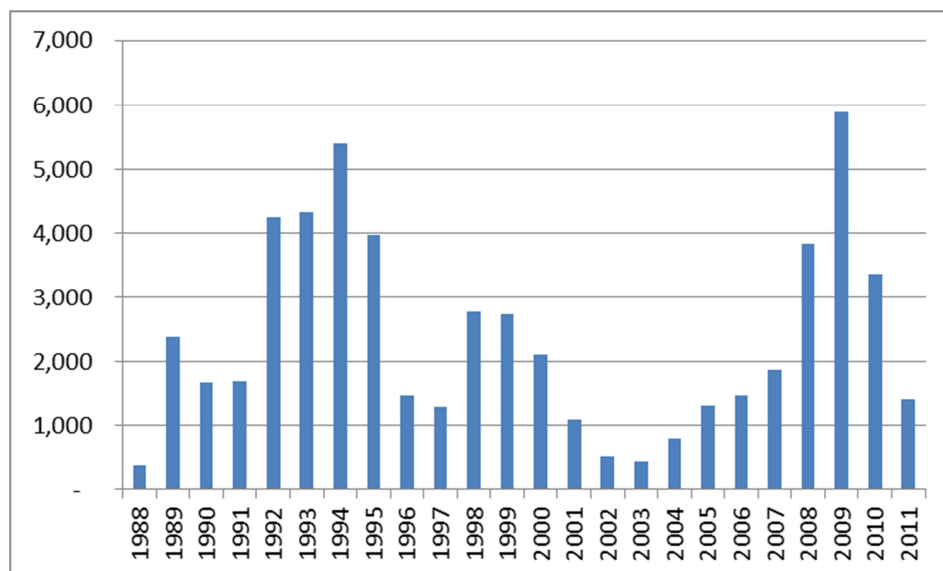
⁸ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/home/default.htm>.

⁹ Klaver, J., P. Poel & J. Stouten (2010), *Somaliërs in Nederland, een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid*. Amsterdam: Regioplan. (hierna: Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*).

¹⁰ Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (*Centraal Orgaan opvang Asielzoekers*, COA), "New Paths. Annual Report of the Central Agency for the Reception of Asylum Seekers 2012," at www.coa.nl/sites/www.coa.nl/files/publicaties/bestanden/3576.1116_sociaal_jaarverslag_2012_engels_web.pdf (geraadpleegd op 25 maart 2014).

als asielzoeker (81 procent) en vrouwen vaker als gezinshereniger (74 procent), maar het verschil is zeer klein.¹¹

Figuur 2. Somalische asielaanvragen in Nederland

Bron: United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR, Statistical Online Population Database, 2013¹²

De pieken in de asielaanvragen van Somaliërs vallen samen met duidelijke politieke crises in Somalië. Tussen 1993-1995 was er een piek als gevolg van de val van het regime van Siad Barre. Na 2007 was er nog een opvallende piek in het aantal asielaanvragen vanwege de crisis in het zuiden van Somalië, die momenteel nog voortduurt.¹³ Op het moment van schrijven van dit verslag (november 2013) krijgen de Somalische nationale veiligheidstroepen (SNSF) steun van de troepen van de African Union Mission in Somalia (Missie van de Afrikaanse Unie in Somalië, AMISOM), in reactie op de groeiende onveiligheid in de hoofdstad Mogadishu.

Beleidswijzigingen in Nederland spelen ook een belangrijke rol, met name bij het verklaren van de daling van het aantal asielaanvragen. Het feit dat het aantal

¹¹ CBS, Statline, 2013. Beschikbaar op: <http://statline.cbs.nl/statweb/> (hierna CBS, Statline).

¹² Zie www.unhcr.org/pages/4a013eb06.html (geraadpleegd op 25 maart 2014).

¹³ Een rapportage van het Ministerie van Buitenlandse Zaken ("Algemeen Ambtsbericht Somalië 2012") stelt dat de veiligheidssituatie in Zuid- en Midden Somalië is verslechterd in de periode maart-oktober 2012. Zie [www.inlia.nl/uploads/File/Somali %C3 %AB %20algemeen %20ambtsbericht %2030 %20nov %202012.pdf](http://www.inlia.nl/uploads/File/Somali%20algemeen%20ambtsbericht%2030%20nov%202012.pdf) (bezoekt op 25 maart 2014).

asielaanvragen uit Somalië sinds 2009 is afgenomen, betekent niet noodzakelijkerwijs dat de situatie in het zuiden veiliger is. In 2009 besloot de Nederlandse overheid om haar categoriale beschermingsbeleid voor Somaliërs uit Midden- en Zuid-Somalië te beëindigen.¹⁴ Dit beleid, dat tussen 2005 en 2009 werd toegepast, hield in dat asielaanvragen uit Somalië collectief werden beoordeeld en niet van geval tot geval werden bekeken. De reden voor het beëindigen van dit beleid was het vermeende misbruik van het systeem en de toename van het aantal kinderen, waarbij niet duidelijk was of ze werkelijk deel uitmaakten van een (kern-)gezin dat al in Nederland verbleef. Ook fraude met sociale uitkeringen en zelfs verminking van vingertoppen om traceringsdatabases te trainen, werden genoemd als redenen voor het stopzetten van dit categoriale beleid.¹⁵

Een uniek kenmerk van de Somalische bevolking in Nederland is de zeer lage gemiddelde leeftijd: ongeveer twee derde van de Somaliërs in Nederland is jonger dan dertig jaar. Ter vergelijking: in Nederland is ongeveer een op de drie Nederlanders jonger dan dertig jaar (35,8%).¹⁶ In 2010 lag de leeftijd van 58 procent van de Somalische asielzoekers onder de achttien jaar en 48 procent was zelfs jonger dan vijftien jaar (respectievelijk 21,2 procent en 17,6 procent voor de Nederlandse bevolking als geheel).¹⁷ Deze specifieke demografische structuur van de Somalische bevolking kan worden verklaard uit de komst van veel jonge asielzoekers en het hoge geboortecijfer van de gevestigde gemeenschap.

Gezien dit demografische gegeven is het niet verwonderlijk dat de meerderheid van de Somalische bevolking in Nederland ongehuwd is. De tweede generatie Somaliërs in Nederland is nog erg jong en pas een deel heeft de tienerleeftijd bereikt. Het aantal niet-begeleide minderjarigen die arriveren onder Somalische asielzoekers neemt af, van 375 in 2009 tot 38 in 2011.¹⁸

2.3 Somaliërs per provincie

Er is geen stad of regio waar Somaliërs zijn oververtegenwoordigd, aangezien Somaliërs zich doorgaans verspreiden over heel Nederland. Afgezien van enkele kleine concentraties in de grotere steden is er een lichte regionale concentratie in het zuiden en oosten van Nederland, waar zich grote naburige asielzoekerscentra bevinden, zoals in Oisterwijk, Vught en Zevenaar. Vluchtelingen blijven in eerste instantie het liefst in de buurt van de plek waar ze het land zijn binnengekomen.

¹⁴ Van Heelsum *Somaliërs in Nederland*.

¹⁵ Van Heelsum *Somaliërs in Nederland*.

¹⁶ Klaver & Van der Welle, 2009, VluchtelingenWerk Integratie Barometer.

¹⁷ CBS, Statline.

¹⁸ VluchtelingenWerk, *Vluchtelingen in Getallen 2012*. VluchtelingenWerk, 2012. Beschikbaar op: https://www.vluchtelingenwerk.nl/sites/public/Vluchtelingenwerk/migrate/pdf-bibliotheek/VLUCHTELINGEN_IN_GETALLEN_2012_def_OO.pdf.

Maar ook vluchtelingen die zijn verspreid, verplaatsen zich na een tijdje naar nieuwe bestemmingen, vooral richting de grote steden.¹⁹ Dit geldt ook voor Somaliërs. Uit onderzoek blijkt dat slechts een derde van de Somaliërs in Nederland nog steeds op hetzelfde adres woont dat oorspronkelijk is toegewezen.²⁰ Werk, onderwijs, de aanwezigheid van familie en vrienden en betaalbare huisvesting²¹ zijn belangrijke redenen voor de geografische hergroepering van vluchtelingen.²²

De provincie Zuid-Holland herbergt het grootste aantal Somaliërs (met Den Haag en Rotterdam als bekende vestigingssteden), Noord-Brabant komt op de tweede plaats, met de steden Tilburg (1.246 Somaliërs in 2012) en Eindhoven (872 Somaliërs in 2012) als populaire bestemmingen. De provincie Gelderland heeft kleine dorpjes met Somaliërs, maar ook twee steden die grote aantallen Somaliërs huisvesten: Arnhem (514 in 2012) en Nijmegen (575 in 2012) (zie figuur 3).

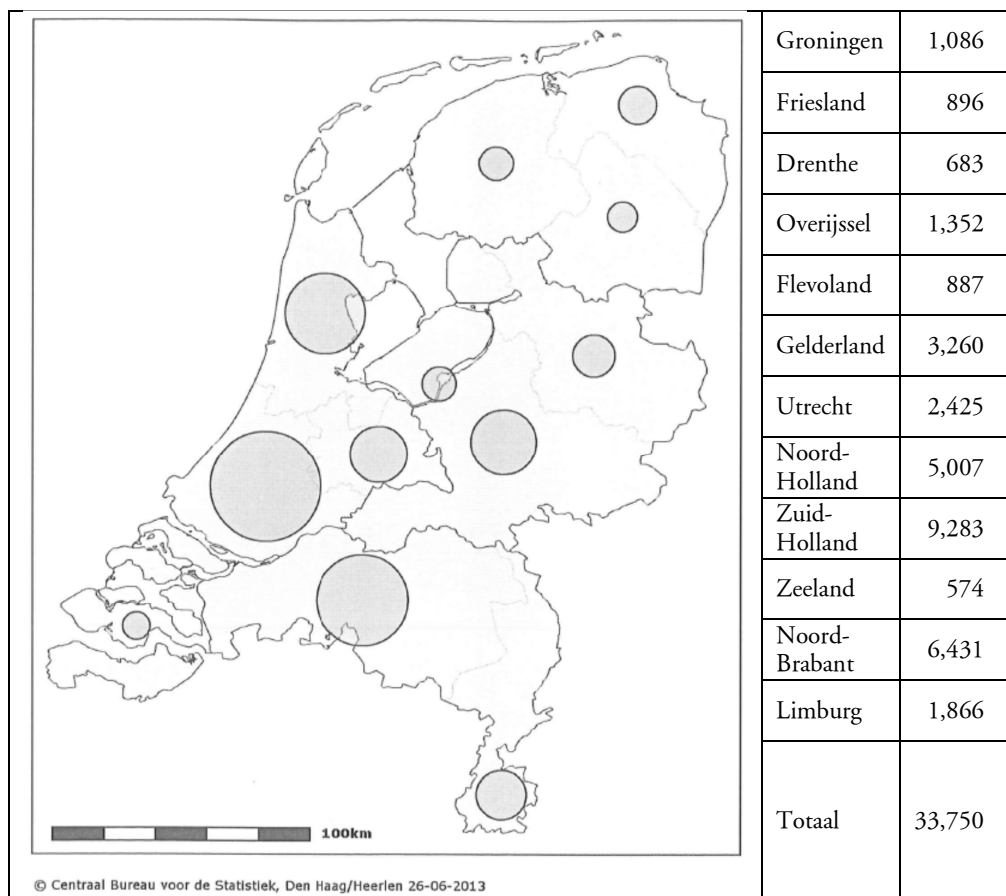
---

¹⁹ Klaver & van der Welle, *VluchtelingenWerk Integratie Barometer 2009. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. VluchtelingenWerk Nederland, 2009; A. Zorlu en C.H. Mulder, 'Initial and subsequent location choices of immigrants' in *Regional Studies*, jg. 42, nr. 2, 2008, p. 245–264.

²⁰ H. van den Tillaart, *Nieuwe etnische groepen in Nederland*, ITS Nijmegen, 2000 (hierna Van den Tillaart, *Nieuwe etnische groepen in Nederland*).

²¹ Zie ook hoofdstuk 7 over huisvesting.

²² M. Permentier and K. Wittebrood, 'De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland', p. 128. Naast interne verhuizingen naar grotere steden, hergroeperen Somaliërs zich ook over de grenzen heen, vooral naar het Verenigd Koninkrijk, zoals eerder in dit hoofdstuk vermeld.

Figuur 3. Somaliërs per provincie, 1 januari 2012

Bron: CBS, Statline, 2013²³

2.4 Somaliërs in Amsterdam

Hoewel veel Nederlandse gemeenten enkele Somaliërs huisvesten, zijn de grootste Somalische gemeenschappen geconcentreerd in de drie grootste steden. In 2012 telde Rotterdam 1.968 officieel geregistreerde Somaliërs, Den Haag 1.622 en Amsterdam 1.321.²⁴

Het officiële aantal in Amsterdam gehuisveste Somaliërs is in de loop der tijd licht toegenomen. Op 1 januari 2013 verbleven volgens het Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S) van de gemeente Amsterdam 1.286 Somaliërs in Amsterdam. Uit interviews met

²³ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/home/default.htm>

²⁴ CBS (2013), Statline.

deskundigen blijkt dat het totale aantal in Amsterdam woonachtige Somaliërs hoger ligt. Een leider van een Somalische organisatie schat bijvoorbeeld dat het aantal Somaliërs in Amsterdam rond 2.000 ligt:

Naast de mensen zonder papieren is er nog een groep die in het officiële bevolkingsregisters niet als Somalische inwoners van Amsterdam geregistreerd staan. Ik kom vaak Somaliërs tegen die een verblijfsvergunning hebben waarop 'nationaliteit onbekend' staat geschreven. Deze Somaliërs beschikten bij aankomst niet over de juiste documenten en werden nooit officieel als Somaliërs erkend.²⁵

In overeenstemming met het patroon voor Nederland in het algemeen, is er in Amsterdam geen specifiek gebied waar Somaliërs zich hebben gevestigd. Je komt ze in alle wijken tegen. De meeste Somaliërs wonen in de stadsdelen Nieuw-West (287), West (244), Zuidoost (238) en Noord (205) (zie ook figuur 4).²⁶

Tabel 1. Aantal Somaliërs per stadsdeel in Amsterdam, 1 januari 2013

Stadsdelen	
Centrum	51
Westpoort	1
West	244
Nieuw-West	287
Zuid	96
Oost	164
Noord	205
Zuidoost	238
Totaal	1.286

Bron: Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S), Gemeente Amsterdam, 2013.

²⁵ Interview met Ali Ware, SOMVAO, Amsterdam, 20 februari 2013.

²⁶ Persoonlijke communicatie met Bureau Onderzoek en Statistiek (O+S), Gemeente Amsterdam.

3. BELEIDSCONTEXT VAN DE STAD

Dit hoofdstuk beschrijft de politiek-bestuurlijke structuur van de stad Amsterdam, bespreekt de rol van de gemeente en stadsdelen met betrekking tot de belangrijkste thema's in dit onderzoek en introduceert in kort bestek het integratiebeleid op nationaal en lokaal niveau.

3.1 De politiek-bestuurlijke structuur van Amsterdam

De stad Amsterdam komt qua oppervlakte grotendeels overeen met de gemeente Amsterdam en wordt bestuurd door de gemeenteraad, een gekozen orgaan dat het stadsbestuur controleert en de burgers vertegenwoordigt. De huidige raad werd in 2010 gekozen. De coalitie die na de verkiezingen is gevormd, bestaat uit de PvdA (15 zetels, wat neerkomt op 33 procent), de VVD (8 zetels) en D66 en GroenLinks (ieder 7 zetels). De gemeenteraad wordt voorgezeten door de burgemeester, Eberhard van der Laan, die in 2010 door de minister van Binnenlandse Zaken werd benoemd voor een periode van zes jaar. Het bestuur bestaat uit de burgemeester, zeven wethouders en een gemeentesecretaris.

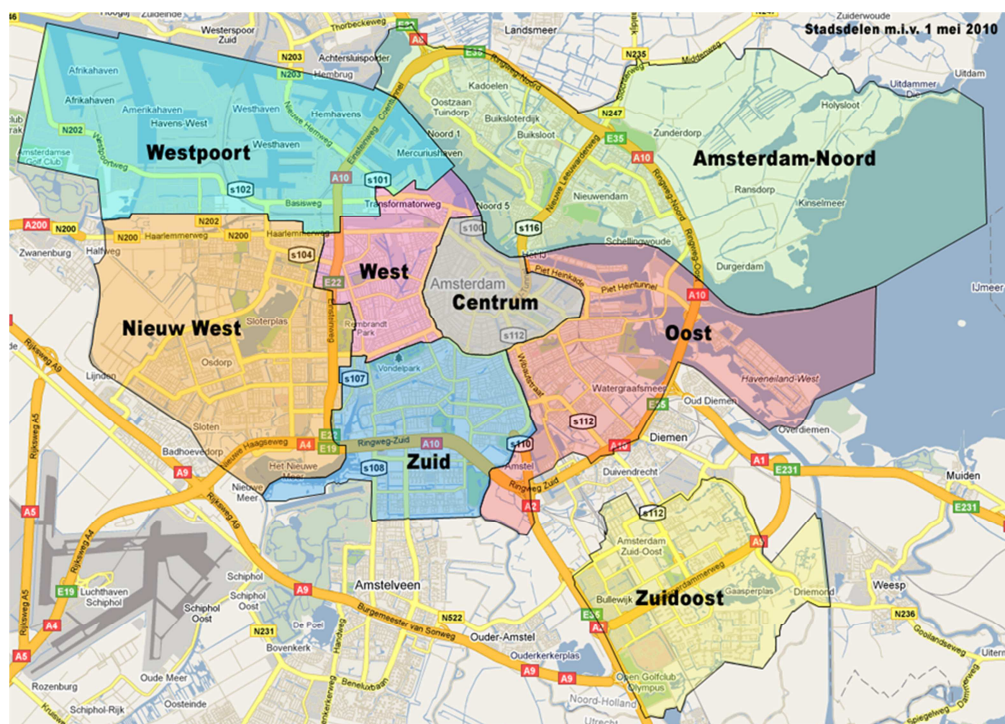
De stad is politiek-bestuurlijk verder opgedeeld in zeven stadsdelen: Centrum, Nieuw-West, Noord, Oost, West, Zuid, Zuidoost, die op hun beurt weer zijn onderverdeeld in buurten. De stadsdelen hebben hun eigen bestuur, met een gekozen stadsdeelraad en een dagelijks bestuur. De stadsdelen werden in de jaren tachtig ingevoerd om de communicatie tussen de gemeentelijke overheid en de burgers te verbeteren en de efficiëntie en effectiviteit te vergroten.²⁷ In 2010 werden de toenmalige veertien stadsdelen samengevoegd tot zeven stadsdelen vanwege budgettaire en doelmatigheidsredenen. De gemeente Amsterdam zal de stadsdeelraden na de verkiezingen van 19 maart 2014 vervangen door gekozen bestuurscommissies. Deze bestuurscommissies houden zeggenschap over een eigen budget, maar krijgen minder bevoegdheden dan de stadsdeelraden, en vooral uitvoerende taken.

Elk stadsdeel heeft ongeveer 100.000 inwoners en is verantwoordelijk voor bepaalde diensten, vergelijkbaar met andere gemeenten in Nederland. Dit betekent dat ze kunnen worden beschouwd als grotendeels autonome entiteiten waarop de Gemeentewet van toepassing is. De Gemeentewet stamt uit 1851 en is belangrijk voor een goed begrip van de autonomie van gemeenten. Gemeenten kunnen zelf regelgeving invoeren zolang deze niet strijdig is met landelijke wetgeving. Stadsdelen zijn verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening op stadsdeel- en wijkniveau, beheer en onderhoud van de openbare ruimte, het verzorgen van huisvesting en verstrekken van vergunningen, lokale diensten op het gebied van onderwijs, gezondheid, sport, kunst en cultuur, dienstverlening aan het publiek (zoals sanitaire voorzieningen) en de bevolkingsregistratie. Bepaalde taken worden niet op stadsdeelniveau maar op

²⁷ Gemeente Amsterdam, Advies 'effecten kabinetsplannen tot afschaffing deelgemeenten'. Raad voor de Stadsdeelfinanciën, januari 2011.

stadsniveau uitgevoerd, zoals taken die moeilijk zijn te decentraliseren, of die eerder om een top-down-aanpak vragen.²⁸ De nationale overheid besloot in 2012 dat de politiek-bestuurlijke laag met stadsdeelraden vanaf januari 2014 in het hele land zal worden afgeschaft, een fel bediscussieerd besluit. Volgens de nationale overheid vormen de stadsdelen een overbodige laag die in strijd is met het ideaal van een kleinschalige en eenvoudige lokale overheid. Voorstanders van de stadsdelen wijzen op de belangrijke rol van de stadsdelen als ‘tussenpersonen’ in de communicatie tussen de stedelijke overheid en de bevolking. Daarnaast wijzen ze op de kosten die een tweede reorganisatie in drie jaar met zich meebrengt.

Figuur 4. De zeven stadsdelen van Amsterdam

Bron: <http://aankoopmakelaaramsterdam.blogspot.nl/p/aangekocht.html>
(bekeken op 11 maart 2014)

²⁸ Gemeente Amsterdam, Verordening op de stadsdelen, geconsolideerde versie, geldig vanaf 01-01-2013.

3.2 De organisatie van diensten

Voor dit onderzoek zijn de volgende vijf diensten het meest relevant:

DWI: Dienst Werk en Inkomen: past de Wet werk en bijstand toe. DWI voert ook de Inburgeringswet uit en was verantwoordelijk voor het armoedebestrijdingsbeleid in de stad Amsterdam.

DMO: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling: deze dienst is verantwoordelijk voor een breed scala aan beleidsterreinen, zoals onderwijs, jeugd, cultuur, burgerschap en diversiteit en sport.

DWZS: Dienst Wonen, Zorg en Samenleving: past de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) toe, stelt het woonbeleid van de gemeente vast en levert diensten met betrekking tot huisvesting.

GGD: Gemeentelijke Gezondheidsdienst

OOV: Openbare Orde en Veiligheid

3.3 Integratiebeleid op nationaal niveau

Sinds de jaren tachtig is er nationaal beleid voor de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving. Tot dan toe verkeerde de Nederlandse overheid in de veronderstelling dat migranten, in het bijzonder de gastarbeiders uit Marokko en Turkije, zouden terugkeren naar het land van herkomst. Toen duidelijk werd dat de gastarbeiders uit Marokko en Turkije, en ook de Surinamers die in het midden van de jaren zeventig naar Nederland waren gekomen, permanent zouden blijven, voerde de Nederlandse overheid het zogeheten ‘minderhedenbeleid’ in. Dit beleid richtte zich op migrantengroepen die in Nederland zouden blijven en die een kwetsbare positie innamen in de Nederlandse samenleving als gevolg van sociaal-culturele en economische knelpunten, zoals taalproblemen, een laag opleidingsniveau en onvoldoende toegang tot de arbeidsmarkt. De overheid is toen begonnen met het voeren van een gedifferentieerd beleid – op basis van etniciteit – ter verbetering van de sociaaleconomische positie van allochtone groepen, met behoud van de culturele identiteit van de verschillende groepen.²⁹ Aanvankelijk ging de aandacht alleen uit naar die groepen die een specifieke relatie met Nederland hadden, gebaseerd op het koloniale verleden, zoals de Surinamers en migranten uit de Nederlandse Antillen. Later kwamen ook andere migrantengroepen aan bod.

De belangrijkste aandachtspunten van dit beleid waren sociaal-culturele emancipatie, instrumenten om discriminatie tegen te gaan en het versterken van de

²⁹ Entzinger, H. Challenging the rules while the game is on; From multiculturalism to assimilation in the Netherlands. In: YM Bodemann & G. Yurdakul (eds.), *Migration, Citizenship, Ethnos. Incorporation Regimes in Europe and North America*, New York, Palgrave Macmillan, p. 121–144, 2006. (hierna Entzinger, “Challenging the rules while the game is on”).

sociaaleconomische positie van kwetsbare migranten. Dit beleid kreeg achteraf het etiket ‘multiculturalisme’: hoewel immigranten volledig ingeburgerd moeten raken in de samenleving, moeten verschillen worden erkend en ook worden geaccepteerd.³⁰

Dit beleid werd zwaar bekritiseerd en in het midden van de jaren negentig vervangen door een Integratiebeleid, met minder ruimte voor verschillen en waarin actief burgerschap centraal stond. De nationale overheid heeft in toenemende mate een normatief raamwerk opgelegd waar het gaat om integratie en Nederlands burgerschap, in de hoop dat dit zal leiden tot een sterker gedeeld burgerschap en een grotere loyaliteit aan en identificatie met de Nederlandse samenleving. Tegelijkertijd is het opmerkelijk dat politici niet in staat zijn om helder te definiëren wat ‘Nederlander zijn’ inhoudt en wat kenmerkende waarden en gedragsregels zijn die immigranten zouden moeten overnemen.

Het integratiedebat verhevigde na 9/11, toen Nederland werd geconfronteerd met een hoog aantal gewelddadige aanvallen op moskeeën en een toename van agressief gedrag tegen individuele moslims.³¹ Toen de rechtse politicus Pim Fortuyn, die pleitte voor een strikter immigratiebeleid en verreikende integratiemaatregelen, een jaar later werd vermoord, raakte het land in diepe shock. Twee jaar later, in 2004, werd de Nederlandse cineast Theo van Gogh vermoord door een Nederlands staatsburger van Marokkaanse afkomst die om religieuze redenen bezwaar had tegen het werk van Van Gogh. Van Gogh was zeer uitgesproken in zijn aanvallen op de islam als geloof en had een controversiële korte film gemaakt, ‘Submission’. Deze film bevat monologen van moslimvrouwen die op verschillende manieren zijn mishandeld, en presenteert, gekalligrafeerd op de lichamen van vrouwen, drie verzen uit de Koran waarin mannen het gezag over vrouwen wordt gegeven. Het scenario van Submission was geschreven door de Somalische Ayaan Hirsi Ali, voormalig Tweede Kamerlid voor de VVD.

³⁰ Duijvendak & Scholten wijzen in dit verband op het feit dat er in Nederland sprake is van verschillende discourses als het gaat om de integratie van immigranten, en beschouwen het als ‘multicultureel’ betitelen van het Nederlandse integratiebeleid als sociale constructie: J.W. Duijvendak en P.W.A. Scholten, Beyond the Dutch ‘Multicultural Model’. The coproduction of integration policy frames in the Netherlands. In: *Migration & Integration*, 12, p. 331–348, 2011.

³¹ B. Prins, “The nerve to break taboos: new realism in the Dutch discourse on multiculturalism”. *Journal of International Migration and Integration* 3: 363–379, 2002 (hierna, Prins: “The Nerve to Break Taboos”).

Tekstkader 1. Ayaan Hirsi Ali³²

Ayaan Hirsi Ali, geboren in 1967 in Mogadishu, kwam in 1992 als vluchteling naar Nederland. Hirsi Ali kreeg binnen drie weken na haar aankomst in Nederland een verblijfsvergunning. Onwaarheden die ze heeft verteld bij haar asielaanvraag hebben twijfels doen rijzen over andere onderdelen van haar biografie waar geen direct of indirect bewijs voor bestaat.

Hirsi Ali is in Nederland afgestudeerd in de politieke wetenschappen en was tot 2002 actief binnen de PvdA, waarna ze overstapte naar de VVD. In 2003 werd ze Tweede Kamerlid voor de VVD. Tijdens deze periode deed ze controversiële uitspraken over de islam, bijvoorbeeld dat de islam een 'achterlijke godsdienst' is en dat 'volgens westerse normen Mohammed zou moeten worden beschouwd als een pedofiel'. Op 24 april 2003 werd zij aangeklaagd voor discriminatie. De aanklager besloot echter om de zaak niet door te zetten, omdat haar kritische analyse geen conclusies bevatte met betrekking tot moslims en ze hun waarde als groep niet ontkende. Haar aanvallen op de islam als religie en op de Islamitische gemeenschappen in Nederland hebben haar echter vervreemd van veel van de islamitische vrouwen voor wie ze zegt op te komen. De film die ze maakte met Theo van Gogh was een kritische analyse over de positie van vrouwen in de islamitische samenleving, maar werd door veel moslims over de hele wereld als godslasterlijk beschouwd. De brief die de moordenaar van Van Gogh op het lichaam van de cineast had achtergelaten, was vooral een doodsb bedreiging aan Ayaan Hirsi Ali. Na de moord dook zij onder. In 2006 meldde het tv-programma 'Zembla' dat Hirsi Ali onjuiste informatie had verstrekt over haar echte naam, haar leeftijd en het land waar ze vandaan kwam toen ze in Nederland asiel aanvraagde. Ze had beweerd dat ze de oorlog in Somalië was ontvlucht, terwijl ze feitelijk al vele jaren legaal verbleef in Kenia. Hirsi Ali gaf toe dat ze had gelogen over haar volledige naam, haar geboortedatum en de wijze waarop ze naar Nederland was gekomen, maar zei dat ze hierover had gelogen om een gedwongen huwelijk te voorkomen. Toenmalig minister van Integratie en Immigratie Rita Verdonk besloot haar het Nederlands burgerschap te ontnemen omdat dit op basis van onjuiste informatie was verstrekt. Hirsi Ali verhuisde uiteindelijk naar de Verenigde Staten om daar te gaan werken voor het American Enterprise Institute, een conservatieve denktank.

Het huidige integratiebeleid in Nederland heeft een sterk assimilerend karakter.³³ Dit vindt ook zijn weerslag in de Integratieagenda (2013) van de nieuw gekozen regering, die uitdrukkelijk stelt dat nieuwkomers primair verantwoordelijk zijn voor hun integratie en de plicht hebben om de kennis en vaardigheden te verwerven die nodig zijn voor de opbouw van een nieuwe toekomst in Nederland. Deze agenda bouwt sterk voort op eerder beleid.

³² Prins, "The nerve to break taboos."

³³ Entzinger, H., *Challenging the rules while the game is on*.

In 2007 werd de Inburgeringswet ingevoerd, waarin integratie een veel verplichtender karakter krijgt. Nieuwkomers worden verplicht om een inburgeringscursus te volgen. De belangrijkste onderdelen van deze cursus zijn taallessen en lessen over de Nederlandse cultuur en samenleving, zodat nieuwkomers vertrouwd raken met de Nederlandse waarden, tradities en procedures. De gemeenten kregen met deze nieuwe wet een grotere verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van de integratie van migranten.³⁴ In januari 2013 werd deze wet gewijzigd en vanaf die datum worden nieuwkomers verantwoordelijk voor hun eigen integratie (zie ook paragraaf 3.7). Zij moeten zelf cursussen regelen en kosten worden niet langer vergoed. Wanneer nieuwkomers het inburgeringsexamen niet binnen drie jaar halen, kan de verblijfsvergunning worden ingetrokken. Asielzoekers, predikanten en imams nemen een bijzondere positie in, omdat zij nog wel enige ondersteuning tijdens het integratieproces krijgen. Asielzoekers verliezen hun verblijfsvergunning niet als zij niet slagen voor hun inburgeringsexamen. Ook hoeven zij de lening die ze hebben afgesloten om de cursus te kunnen volgen, niet terug te betalen als zij slagen voor het inburgeringsexamen.

Op zowel nationaal als lokaal niveau is er geen overheidsbeleid dat specifiek gericht is op Somaliërs, hoewel in veel eerdere studies de kwetsbare positie van Somaliërs en de noodzaak van een dergelijk beleid is benadrukt.³⁵ De minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, die ook verantwoordelijk is voor het beleidsterrein integratie, maakt in de brief die de Integratieagenda van de nieuwe regering introduceert (februari 2013) zelfs expliciet melding van de positie van Somaliërs: “Maar ook de integratie van groepen vluchtelingen – in het bijzonder van de Somalische Nederlanders – verloopt zeer moeizaam (...)”³⁶

De belangrijkste reden voor het ontbreken van een minderhedenbeleid gericht op Somaliërs, is de verschuiving van *doelgroepenbeleid* naar *generiek beleid*: alle mensen die ondersteuning nodig hebben moeten dergelijke ondersteuning ook kunnen krijgen. Het betekende ook dat de voorkeur werd gegeven aan financiering van afzonderlijke projecten in plaats van structurele subsidies aan (migranten-) organisaties. Een aantal respondenten gaf echter aan dat projecten voor specifieke doelgroepen wel degelijk mogelijk zijn als aanvragen op ‘een creatieve manier’ worden geformuleerd,

³⁴ Van Heelsum, A., *The Case Study on Intercultural and Interreligious Policies in Amsterdam, the Netherlands*, Cities Local Integration Policies, Dublin: Eurofound *Diversity policy in employment and service provision – Case study: Amsterdam*, Nederland, Dublin, Eurofound, 2009.

³⁵ Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*; Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*; Dalmar, *Somalische Nieuwkomers in Nederland*, SCP, Jaarrapport Integratie 2005 (Jaarverslag Integratie 2005), SCP/WODC/CBS, 2005.

³⁶ Kamerbrief Integratie. Beschikbaar op: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/02/19/kamerbrief-agenda-integratie.html>. 2013, geraadpleegd op 23 mei 2013.

gebruikmakend van de juiste terminologie die aansluit bij het geldende beleid.³⁷ Een voorbeeld hiervan zijn de jaarlijkse netwerkbijeenkomsten die vanaf 2010 door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid worden georganiseerd. Deze bijeenkomsten, bijgewoond door vertegenwoordigers van gemeenten met een relatief grote Somalische gemeenschap, zelforganisaties en sectororganisaties, waren het resultaat van een eerder onderzoek in 2010 waarin de kwetsbare positie van Somaliërs in Nederland werd gesignaleerd. Elke bijeenkomst behandelt een specifiek onderwerp: in 2010 was het de algemene positie van Somaliërs, in 2011 de ondersteuning van ouders en in 2012 qat. De bijeenkomsten hebben tot doel de uitwisseling van ervaringen en kennis te bevorderen en het creëren van een netwerk. De gemeente Amsterdam heeft aan deze bijeenkomsten deelgenomen.

3.4 Integratiebeleid op lokaal niveau

Sommige auteurs beschouwen het integratiebeleid voor vluchtelingen van Amsterdam als een voorbeeld van hoe het moet, omdat het gaat om samenhangend, integraal beleid. De lokale beleidsmaatregelen gericht op Somaliërs worden echter niet door alle geïnterviewden als bovengemiddeld gewaardeerd.³⁸ Vanwege de grote omvang van de gemeentelijke organisatie is interne samenhang geen basiskenmerk en het is heel gebruikelijk dat medewerkers rouleren tussen verschillende afdelingen, wat de continuïteit en de overdracht van kennis niet ten goede komt. Het is een aandachtspunt dat door verschillende respondenten wordt benadrukt.

Het integratiebeleid wordt over het algemeen uitgevoerd door de stadsdelen, wat ertoe leidt dat er verschillende methoden van aanpak zijn voor de verschillende doelgroepen. Sommige benaderingen hebben een duidelijk etnische focus: Slotervaart organiseerde bijvoorbeeld bijeenkomsten met Marokkanen en Turken om te praten over homoseksualiteit. Andere stadsdelen nodigden de doelgroepen uit om te komen met eigen ideeën voor projecten die niet gekoppeld waren aan een specifieke etnische identiteit.³⁹

Een specifieke beleidsmaatregel was bijvoorbeeld het actieplan ‘Wij Amsterdammers’ (2005, herzien in 2010 en stopgezet in 2012). Dat was ontwikkeld om terrorisme te bestrijden, radicalisering te voorkomen, burgerparticipatie te bevorderen en de samenleving als geheel beter om te laten gaan met polarisatie.

³⁷ In de periode 2010–2011 ontvingen 92 organisaties co-financiering, een totaal bedrag van € 1 miljoen. Een van deze is de Somalische organisatie Dalmar, gevestigd in Den Haag (radio voor onderwijs/informatie, gericht op de landelijke/internationale Somalische diaspora landelijk).

³⁸ De gemeenten Nijmegen, Tilburg, Den Haag en Groningen worden in dit opzicht als modelgemeenten gezien. Dit zijn gemeenten waar het beleid gericht op Somaliërs wordt gecoördineerd/ondersteund door Nederlandse Somaliërs (interview ministerie van Sociale Zaken).

³⁹ M. Ham en J. van der Meer, *De etnische bril. Categorisering in het Nederlandse integratiebeleid*, KNAW/NIDI, 2012.

Interviews met lokale beleidsmakers wijzen uit dat het onderwerp integratie steeds minder beleidsaandacht krijgt, omdat diversiteit en LGBT-rechten (afkorting voor 'lesbian, gay, bisexual en transgender') een steeds prominentere rol in de gemeentelijke beleidsagenda zijn gaan spelen, samen met bredere thema's zoals sociale samenhang en burgerschap.

3.5 Het inburgeringsmodel in Amsterdam

Vrijwel alle in Nederland woonachtige Somaliërs, ook die in Amsterdam, hebben een vluchtelingenstatus. In Nederland wordt het asielbeleid in eerste instantie centraal geregeld, aangezien de IND (Immigratie- en Naturalisatiedienst) de verblijfsvergunning verleent. Het COA (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers) is verantwoordelijk voor de opvang in het azc (asielzoekerscentrum), het toezicht op asielzoekers die naar Nederland komen en het vertrek vanuit het azc. Zodra vluchtelingen een vergunning krijgen, moeten ze weg uit het azc en krijgen ze een woning toegewezen in een gemeente. Gemeenten zijn verplicht om vluchtelingen op te nemen en moeten hen huisvesting bieden. Vluchtelingen worden ondersteund tijdens het inburgeringstraject. Ze krijgen toegang tot welzijns- en gezondheidszorg en kunnen taalcursussen volgen.⁴⁰

In Amsterdam wordt deze ondersteuning gegeven door de gemeente en de Stichting VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan (SVAZ). Deze ondersteuning is vastgelegd in de overeenkomst 'Vluchtelingen in Amsterdam 2011-2014'. Amsterdam is een van de weinige gemeenten die een vluchtelingenbeleid heeft geformuleerd, samen met de SVAZ. Het beleid benadrukt de samenwerking tussen de verschillende gemeentelijke eenheden en de maatschappelijke instanties die betrokken zijn bij de vestiging en participatie van vluchtelingen. De belangrijkste doelstelling is het verhogen van de arbeidsmarktparticipatie onder vluchtelingen in Amsterdam (zie Gemeente Amsterdam, 2011a, voor een overzicht). Behalve dat alle vluchtelingen binnen drie en een half jaar na vestiging hun inburgeringsexamen moeten hebben gehaald, stelt het beleid dat 45 procent van alle vluchtelingen in die tijd een duurzame baan moet hebben gevonden. Dat percentage moet in de loop van de tijd verder omhoog.

Ondersteuning op het gebied van huisvesting, werk, inkomen en gezondheid wordt door verschillende gemeentelijke diensten verzorgd (zie tabel 2), terwijl de SVAZ⁴¹ verantwoordelijk is voor de maatschappelijke begeleiding van vluchtelingen tijdens de periode van drie en een half jaar. Gedurende dit traject biedt de SVAZ een breed scala van steunmaatregelen aan vluchtelingen, zoals twee keer per week een inloopspreekuur,

⁴⁰ Engelhard, D. & R. Weiler (red.), *Fietsen met tegenwind*. Amsterdam: VluchtelingenWerk, 2012.

⁴¹ De Stichting VluchtelingWerk Amstel tot Zaan (SVAZ) is een lokale/regionale organisatie die deel uitmaakt van de Stichting VluchtelingenWerk, een onafhankelijke non-gouvernementele organisatie, opgericht in 1979. In totaal bieden in Nederland 600 medewerkers en meer dan 7000 vrijwilligers praktische ondersteuning aan vluchtelingen. Zie ook de website van de Stichting VluchtelingWerk Amstel tot Zaan: <http://www.svaz.nl/index.php?go=home.showPages&pagenr=17&vp=4>. Zie ook: <http://www.vluchtelingenwerk.nl/php>. Geraadpleegd op 25 maart 2014.

met de mogelijkheid om tijdens kantooruren allerlei vragen over inkomen, huisvesting, onderwijs en integratie te bespreken. Ook biedt de SVAZ opleidingsmodules aan, gericht op verschillende achtergronden.

Tabel 2. Verantwoordelijkheden bij de integratie van vluchtelingen in Amsterdam

Fase	Gemeentelijke dienst	Strategische partners
A – Huisvesting: huis	DWZS	Woningcorporaties
B – Inkomen: toelage	DWI	Werkpleinen
C – Integratie: Inburgeringsattest/toelatingsexamen	DWI RVE Onderwijs en Integratie	Team integratie/taalaanbieders
D – Werk: voorbereiding voor werk	DWI Werkpleinen	Sagènn/herintegratiebedrijven/UWV Werkbedrijf/SVAZ/Emplooi/UAF
E – Gezondheid: het leven in balans	GGD- Amsterdam	Verschillende GGZ (geestelijke gezondheidszorg)-instellingen (i-psy, Mentrum, Centrum 40-45, Alle Kleur Zorg, Pharos) en zorgverzekeraars

← Ondersteuning door SVAZ →

Bron: Gemeente Amsterdam, *Vluchtelingen in Amsterdam. Beleidsvoornemens voor de periode 2011–2014*. Gemeente Amsterdam/DWI, 2011a.

Kort samengevat wijst de verantwoordelijke dienst voor huisvesting (DWZS) een huis toe aan vluchtelingen bij hun aankomst in Amsterdam en ontvangen ze via DWI een toelage. Als het huis en het inkomen zijn geregeld, nemen vluchtelingen deel aan het inburgeringsprogramma. De belangrijkste doelstellingen van dat programma zijn een zekere beheersing van de Nederlandse taal en voldoende kennis van de Nederlandse samenleving en geschiedenis. Het uiteindelijke doel is om binnen drie en een half jaar het inburgeringsexamen te halen. Feitelijk begint de integratie van vluchtelingen in Nederland pas nadat ze een verblijfsvergunning hebben verkregen. Tijdens de procedure mogen ze niet werken en dat is een ernstige belemmering voor hun integratie.

Volgens de 2^e Rapportage Vluchtelingenbeleid 2011-2014⁴² hoeft 67 procent van alle sinds 2007 in Amsterdam gevestigde vluchtelingen geen inburgeringsexamen meer te doen.⁴³ In 2012 lag dit percentage nog op 50 procent. Voor die stijging zijn verschillende verklaringen mogelijk: ze hebben het examen met succes afgelegd, ze

⁴² Amsterdam Municipality, DWI, *2^e Rapportage Vluchtelingenbeleid 2011–2014. Monitor inburgering en inkomen*, Gemeente Amsterdam, Amsterdam, 2013 (hierna: Gemeente Amsterdam, *2^e Rapportage Vluchtelingenbeleid*).

⁴³ Specifieke data voor Somaliërs in Amsterdam zijn niet beschikbaar in dit rapport.

hebben een vrijstelling gekregen, ze zijn verhuisd naar een ander land, ze hebben een paspoort van een Europese lidstaat of ze zijn genaturaliseerd. In 2013 was 75 procent van de mensen die het inburgeringsexamen moeten doen, daar ook actief mee bezig.

3.6 Ervaringen van Somaliërs met het inburgeringsprogramma

Volgens een nationaal vergelijkend onderzoek van Dagevos en Odé uit 2011⁴⁴ is de meerderheid van de Somaliërs ofwel tevreden of zeer tevreden met het inburgeringsprogramma waaraan ze deelnamen. Tabel 5 bevat de gegevens voor de Somaliërs: ze geven hoge scores voor de verschillende aspecten van dit programma. Hun waardering voor het programma is hoger dan die van andere groepen vluchtelingen in het onderzoek.

Tabel 5. Waardering van het inburgeringsprogramma door Somalische deelnemers (%) 2009

Algemene tevredenheid: % (zeer) tevreden	88
Nederlandse taalvaardigheid is verbeterd: % (helemaal) mee eens	84
Het is makkelijker om een baan te vinden: % (helemaal) mee eens	58
Breder sociaal netwerk: % (helemaal) mee eens	80
Beter begrip van de Nederlandse samenleving: % (helemaal) mee eens	79
Nederlands leren in het dagelijks leven ging sneller dan met het inburgeringsprogramma: % (helemaal) mee eens	68

Bron: J. Dagevos en A. Odé, 'Inburgering en Taal', in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *De positie van vluchtelingen in Nederland*, SCP, Den Haag, 2011, p. 63.

In de focusgroepgesprekken en de interviews met deskundigen zijn de opvattingen over het inburgeringsprogramma veel minder positief.⁴⁵ Tijdens het rondetafelgesprek werd benadrukt dat de deelnemers aan het onderzoek waarschijnlijk sociaal wenselijk hebben geantwoord. Somaliërs zijn misschien aanvankelijk tevreden met het programma, maar wanneer blijkt dat hun hoge en soms onrealistische verwachtingen ten aanzien van de kansen op werk niet altijd gerealiseerd kunnen worden, kan dat leiden tot teleurstelling en zelfs migratie naar het Verenigd Koninkrijk.

De geïnterviewden en focusgroepeelnemers brachten enkele knelpunten naar voren. Het eerste betrof de duur van de taal cursus. Voor een aantal van hen duurde deze een jaar, met twee lessen (ochtenden/middagen) per week. Dat wordt als te kort beschouwd om elementaire vaardigheden in het Nederlands te verwerven. Ten tweede is de kwaliteit van de scholen onvoldoende, wat vooral werd genoemd in de interviews met

⁴⁴ J. Dagevos and A. Odé, "Inburgering en Taal," in E. Dourleijn and J. Dagevos (eds), *De positie van vluchtelingen in Nederland*, SCP, Den Haag, 2011.

⁴⁵ Zie ook Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*.

deskundigen. In januari 2013, na het wegvallen van het ROC (Regionaal opleidingscentrum) als aanbieder, waren er 34 verschillende taalopleidingen actief binnen het kader van het inburgeringsprogramma in Amsterdam. De kwaliteit van deze taalopleidingen wordt in twijfel getrokken: bij sommige opleidingen worden lessen geannuleerd en bij andere opleidingen is een groot deel van het programma gericht op zelfstudie in een elektronische leeromgeving. Dit sluit slecht aan bij de behoeften van de Somalische gemeenschap, die vooral gericht is op mondelinge communicatie. Het feit dat veel Somaliërs, en Somalische vrouwen in het bijzonder, analfabeet zijn, vormt een extra barrière in het leren van een andere taal.⁴⁶

Behalve knelpunten in het programma, wijzen verschillende bronnen op de sterk variërende resultaten. Volgens een onderzoek door Dalmar, een in Den Haag gevestigde Somalische organisatie, is het niveau van de Nederlandse taalbeheersing onder Somaliërs die na 2006 naar Nederland kwamen zeer laag: 80 procent van deze groep spreekt nauwelijks Nederlands. De groep die in 2007 aankwam, scoort wat beter, maar ook van hen spreekt 75 procent niet of nauwelijks Nederlands, hoewel de meerderheid van deze groep de inburgeringscursus wel had gevolgd (28 procent) of aan het volgen was (38 procent).⁴⁷ Deze cijfers illustreren de grote diversiteit onder Somaliërs. Zo waren de mensen die vóór 2006 kwamen, beter opgeleid en hadden ze meer leervaardigheden. Enige nuancering is hier echter op zijn plaats, omdat jongere Somaliërs doorgaans veel beter Nederlands spreken. Verder blijken sommige jonge jongens behoorlijk goed Engels te spreken, bijvoorbeeld omdat ze privéonderwijs hebben gevolgd in Mogadishu.

Een ander probleem betreft de vertragingen bij de inburgeringstrajecten die cliëntmanagers op lokaal niveau signaleren. Dit betreft vooral vrouwen, onder wie een aantal Somalische, van wie de echtgenoot het niet nodig vindt dat hun vrouw deelneemt aan trainingen: “‘het is niet nodig dat zij Nederlands spreekt’ is een vaak gehoord argument”, aldus een integratieambtenaar van de gemeente. Verdere obstakels doen zich voor bij het vinden van een goede crèche voor hun kinderen en bij zwangerschappen. Tijdens hun zwangerschapsverlof oefenen de meeste vrouwen nauwelijks hun Nederlandse taalvaardigheid en hoewel ze na hun zwangerschapsverlof doorgaan met taallessen, hebben ze een paar extra maanden nodig om de opgelopen achterstand weer in te halen. Financiële problemen kunnen ook tot vertragingen leiden: volgens berichten gaan Somalische vrouwen niet naar hun taallessen omdat ze geen geld hebben voor het openbaar vervoer.

Zelfs als mensen het examen hebben gehaald, blijkt het moeilijk om de taalvaardigheid op peil te houden, vooral als ze geen werk hebben en niet over de middelen beschikken om te investeren in aanvullende opleidingen. Conversatielessen zijn een belangrijke en

⁴⁶ R. Vogels, ‘Onderwijspositie’, in E. Dourleijn & J. Dagevos (eds.), *De positie van vluchtelingen in Nederland*, Den Haag, SCP, 2011 (hierna: R. Vogels, ‘Onderwijspositie’).

⁴⁷ Stichting Dalmar, *Somalische nieuwkomers in Nederland*, Den Haag, Stichting Dalmar i.s.m. Vluchtelingen Organisaties Nederland en ITS, 2010.

populaire manier om hier iets aan te doen, aangezien het erg belangrijk is om de Nederlandse taalvaardigheid te blijven oefenen. In Amsterdam worden zulke lessen aangeboden door SOMVAO, een Somalische gemeenschapsorganisatie. Tot 2011 werden deze conversatielessen door de gemeente gesubsidieerd. SOMVAO biedt ook taalcursussen in de Somalische moedertaal om ongeletterde Somaliërs een aantal elementaire taalvaardigheden bij te brengen en hen voor te bereiden op het inburgeringsprogramma. Een ander interessant initiatief zijn de taallessen van Dalmar,⁴⁸ een in Den Haag gevestigde gemeenschapsorganisatie met nationale en zelfs mondiale reikwijdte – aangezien deze lessen via het internet vanaf elke locatie kunnen worden gedownload. Verder bestaan er taallessen voor vrouwen met een etnische achtergrond, aangeboden door de Stichting Amsterdams Buurvrouwen Contact (ABC). Ongeveer 250 vrijwilligers, voornamelijk vrouwen, bezoeken potentieel kwetsbare, geïsoleerde vrouwen aan huis om Nederlands te oefenen, informatie over de Nederlandse samenleving te verstrekken en de zelfredzaamheid te vergroten. De SVAZ heeft verschillende projecten die vluchtelingen, onder wie Somaliërs, steun bieden in het traject richting werk en inkomen. Nederlandse taalvaardigheid, zowel schriftelijk als mondeling, vormt een vast onderdeel van deze projecten. Voorbeelden zijn het Taalmaatjes-initiatief, waarbij vrijwilligers vluchtelingen helpen Nederlands te leren en vertrouwd te raken met de Nederlandse samenleving. De wijkvrijwilligers zijn Nederlanders die eenmaal per week gedurende een paar uur een vluchteling thuis bezoeken om met hen de buurt te verkennen, Nederlands te oefenen en uitleg te geven over allerlei praktische zaken. Ook verzorgt de SVAZ de trainingsmodule ‘Beter in Balans’, een opleiding van twaalf sessies die zich richt op vluchtelingen met psychosociale problemen.⁴⁹

3.7 Herziene Inburgeringswet

De gevolgen van de Herziene Inburgeringswet die in januari 2013 in werking trad, zijn nog steeds niet duidelijk. Deze nieuwe wet bepaalt dat nieuwkomers meer dan voorheen zelf verantwoordelijkheid moeten nemen voor hun inburgering. Ze moeten het programma zelf organiseren en bekostigen en het examen met succes binnen drie jaar afleggen.⁵⁰ Na een succesvolle lobby door VluchtelingenWerk Nederland zijn er speciale bepalingen voor vluchtelingen opgesteld. Ze krijgen een lening om de kosten van de cursus te dekken en hoeven de lening niet terug te betalen als zij het examen binnen drie jaar halen. Volgens de nieuwe wet is het de eigen verantwoordelijkheid van

⁴⁸ Zie <http://www.stationnederlands.nl/publicaties/stationnederlands/> (geraadpleegd op 25 maart 2014).

⁴⁹ Een ander voorbeeld is het project ‘Waar moet ik heen?’, dat erop is gericht Somalische vrouwen te helpen toegang te krijgen tot verschillende zorginstellingen; een project van VluchtelingenWerk Noord Nederland ter ondersteuning van Somalische vrouwen op het gebied van financiële administratie; en een ‘Mind-Spring’-project voor psychosociale steun aan vluchtelingen, een gezamenlijk project van diverse vluchtelingenhulporganisaties.

⁵⁰ Dit was 3,5 jaar voor 1 januari 2013.

nieuwkomers om het examen te halen. Als ze niet binnen drie jaar voor het examen slagen, moeten zij meer betalen voor hun vergunning en kan deze zelfs worden ingetrokken, wat zou kunnen betekenen dat mensen het land moeten verlaten. Deze laatste voorwaarde is niet op vluchtelingen van toepassing. Als er een geldige reden is voor het niet-succesvol afronden van de inburgeringscursus, kan de periode van drie jaar worden verlengd of kan er vrijstelling worden verleend. De lokale overheid heeft formeel geen rol meer als het gaat om ondersteuning in dit proces.

Uit de interviews komt naar voren dat sommige ambtenaren van de gemeente Amsterdam zich behoorlijk zorgen maken over de nieuwe wet. Zij merken op dat de gemeente tijd en geld heeft geïnvesteerd in het huidige systeem: er is een goed functionerende organisatie en een goede infrastructuur. Ze zouden liever zien dat de gemeente een rol blijft spelen bij het verlenen van ondersteuning en uitoefenen van toezicht; de gemeente heeft een direct belang bij een succesvolle afronding van inburgeringscursussen omdat dit de kans op werk vergroot en er daardoor minder sociale uitkeringen (waarvoor de gemeente verantwoordelijk is) worden aangevraagd.⁵¹

De SVAZ heeft haar bezorgdheid uitgesproken over de gevolgen van deze wet, omdat zij het risico aanwezig acht dat mensen de taalcursussen gaan uitstellen en wellicht slecht doordachte keuzes maken, zoals het kiezen voor een goedkope en minder goede taalcursus. Anderen zien voordelen in de nieuwe aanpak; de Stichting voor Vluchteling-Studenten (UAF) merkt op dat deze nieuwe benadering meer keuzevrijheid biedt en een gedifferentieerder cursusaanbod mogelijk maakt, wat een voordeel is voor hoger opgeleide vluchtelingen. Volgens het UAF is het echter moeilijk, zo niet onmogelijk, voor vluchtelingen om zonder enige maatschappelijke ondersteuning de meest geschikte taalopleiding te vinden. Zowel de SVAZ als de UAF vindt dit een belangrijk aandachtspunt en zij zullen vluchtelingen motiveren en ondersteunen om op het juiste niveau met hun integratieproces te beginnen.⁵²

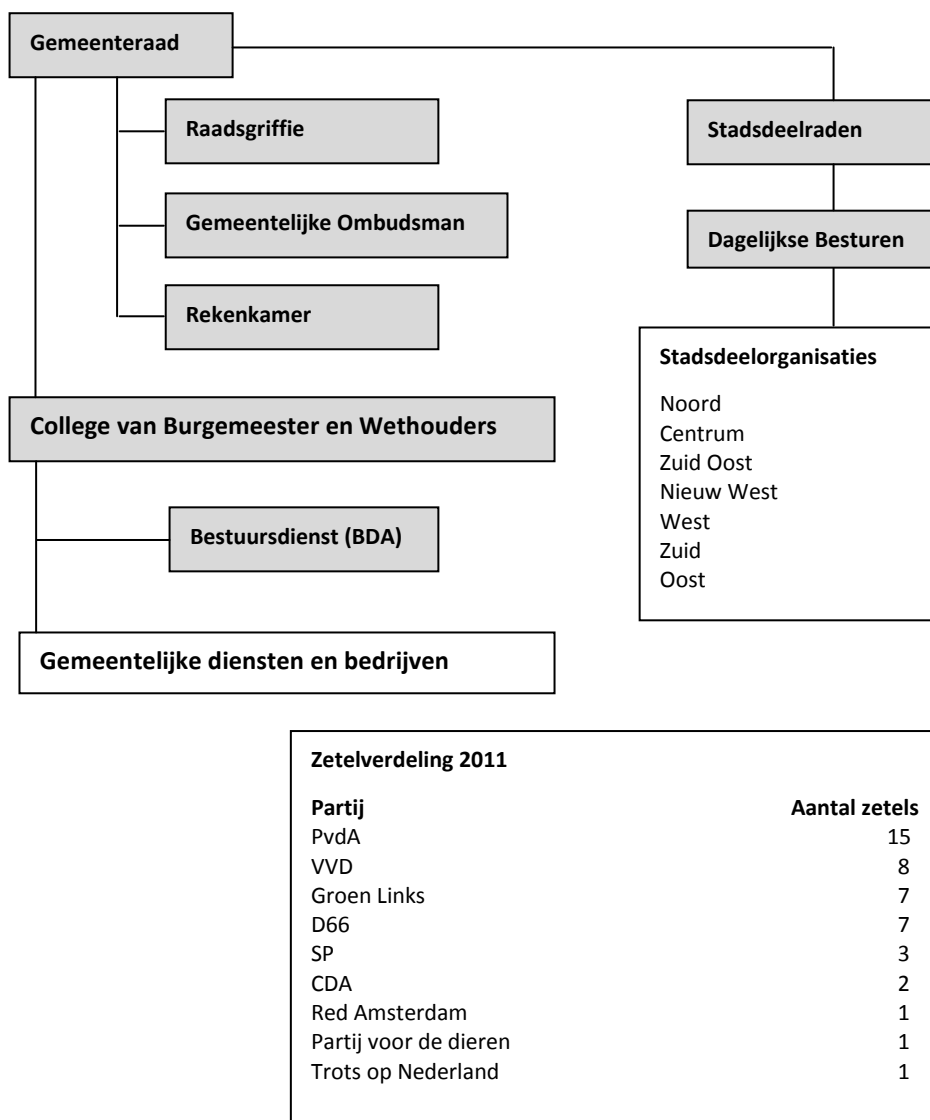
Tijdens het rondetafelgesprek wezen meerdere deelnemers op de noodzaak om vluchtelingen in een vroeg stadium te informeren over inburgeringscursussen en na te gaan wat specifieke behoeften zijn, omdat deze van persoon tot persoon verschillen.

---

⁵¹ Interview met Paul Hoornweg, Gemeente Amsterdam/DWI, Amsterdam, 4 maart 2013.

⁵² Interview Erik van den Bergh, Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF, Utrecht, 4 april 2013; Hans van Stee, SVAZ, Amsterdam, 7 maart 2013.

Figuur 5. Organigram van de gemeente Amsterdam

4. IDENTITEIT EN HET THUISGEVOEL

Dit hoofdstuk gaat over identiteit, interactie en het thuisgevoel. Het eerste deel onderzoekt de gehechtheid van Somaliërs aan hun buurt en de stad Amsterdam. De meervoudige identiteiten van Somaliërs in Amsterdam staan centraal in het tweede deel, en in het derde deel worden de transnationale contacten besproken. Deel vier behandelt de sociale interactie van Somaliërs en deel vijf bespreekt de relatie tussen Somalische ouders en hun kinderen, die verband houdt met het hebben van meerdere identiteiten. Het hoofdstuk eindigt met een kort overzicht van bestaande initiatieven en maatregelen om de situatie van Somaliërs op dit gebied te verbeteren.

4.1 De plaats die Amsterdam en de buurt inneemt in de identiteit van de Somaliërs

De meeste Somaliërs die deelnamen aan de focusgroepgesprekken wonen graag in Amsterdam, maar zeggen niet bijzonder gehecht te zijn aan de stad, hoewel daar gradaties in zijn. In gesprekken over identiteit en de rol van de stad, benadrukten de meeste focusgroepeelnemers hun andere identiteiten zoals de islamitische en Somalische, die voor hen belangrijker lijken te zijn dan die als inwoner van Amsterdam.

Allereerst ben ik Somalisch, dan moslim en dan Nederlands. Ik heb niets met Amsterdam te maken. (25-jarige student)

Ik voel me een Nederlandse Somaliër en geen Somalische Amsterdammer, omdat ik niet ben opgegroeid in de stad. Ik ben niet zo gehecht aan Amsterdam. (21-jarige student)

Deze uitspraken wijken af van die van andere, langer aanwezige minderheidsgroepen. Uit onderzoek bleek dat de Amsterdamse identiteit zeer sterk en bindend is voor jongeren met een Marokkaanse, Turkse en Surinaamse achtergrond die in Amsterdam waren geboren. De Amsterdamse identiteit is voor hen belangrijk om zich te kunnen onderscheiden van de rest van Nederland, dat zij associëren met klompen en windmolens.⁵³ Dat dit voor Somaliërs anders ligt, heeft mogelijk te maken met het feit dat de Somalische gemeenschap nog relatief kort in Nederland is. Ook zijn Somaliërs na aankomst over heel Nederland verspreid en hebben ze voor hun komst naar Nederland op verschillende plekken gewoond.

Somaliërs waren ook niet gehecht aan een specifieke buurt, in de zin dat de respondenten niet het gevoel hadden dat ze tot een bepaalde buurt behoren of zouden willen worden geassocieerd met de betreffende buurt. Dit betekent niet dat ze geen

⁵³ I. van der Welle, "Flexibele burgers? Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten", PhD thesis, Universiteit van Amsterdam, 2011, at nicis.platform31.nl (geraadpleegd op 24 maart 2014).

voorkeuren voor wijken hebben, maar deze zijn niet gebaseerd op de specifieke identiteit van het gebied, maar op andere kenmerken van deze wijken. Zo vertelden sommige vrouwen met kinderen dat ze zich op hun gemak voelen in hun buurt en er graag wonen, omdat er veel andere Somalische vrouwen in diezelfde wijk wonen.

Vergeleken met de Amsterdamse identiteit lijkt de Nederlandse identiteit vooral voor jonge Somaliërs belangrijk, maar minder voor oudere respondenten. De gehechtheid aan de Nederlandse identiteit blijkt steeds belangrijker te worden wanneer ze naar het buitenland gaan:

Je ziet binnen de Somalische populatie die migreerde van Nederland naar Leicester en Birmingham uitingen van een Nederlandse identiteit. Ze vieren de verjaardag van de koningin, eten Nederlandse kaas en kopen hagelslag.⁵⁴

Een onderzoek van Van Liempt over Somaliërs in Londen en Leicester die eerder in Nederland woonden, leverde vergelijkbare resultaten op.⁵⁵

Ik voel me 50 procent Somalisch en 60 procent Nederlands; als ik in het buitenland ben, voel ik me erg Nederlands, ongeacht waar ik ben. Maar als ik in Nederland ben, voel ik me veel meer Somalisch; ik zou mezelf nooit als Nederlandse bestempelen, niet in Nederland. In het buitenland zou ik zeggen dat ik Nederlandse ben. (19-jarige studente)

4.2 Meervoudige identiteiten

Respondenten in de focusgroepgesprekken bleken hun islamitische en Somalische identiteit veel belangrijker te vinden dan de Amsterdamse of Nederlandse. De mate waarin de ene of de andere identiteit prominenter was, verschilde als gevolg van het dynamische karakter van identiteitsvorming.

Ik ben moslima, Somalische en Nederlandse, in die volgorde – waarbij het moslim-zijn altijd een soort overkoepelende identiteit is. (24-jarige studente)

De betekenis van religie in de Somalische identiteit wordt ook bevestigd door andere onderzoeken. Uit deze onderzoeken blijkt dat Somaliërs hun geloof sterk internaliseren en het als een belangrijk onderdeel van hun identiteit ervaren.⁵⁶ In tabel 4 staan enkele bevindingen weergegeven van eerder onderzoek naar de rol van religie bij vier

⁵⁴ Interview met Fatumo Farah, Himilo Relief and Development Association (HIRDA), Amsterdam, 5 maart 2013.

⁵⁵ Liempt, I. van (2011b), Young Dutch Somalis in the UK: citizenship, identities and belonging in a transnational triangle. *Mobilities*, 6(4), 569–583, 2011b (hierna: Van Liempt, Young Somalis in the UK).

⁵⁶ Van Doorn, 'Sociaal-culturele positie en religie'. In E. Dourleijn & J. Dagevos (red.) *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011 (hierna: Van Doorn, 'Sociaal-culturele positie en religie').

verschillende groepen vluchtelingen. De tabel laat zien dat Somaliërs relatief veel waarde hechten aan hun geloof. Deelnemers aan het rondetafelgesprek merkten op dat de nadruk op het geloof als onderdeel van de Somalische identiteit in de afgelopen tien jaar is gegroeid, vooral als gevolg van toegenomen anti-moslim sentimenten in de Nederlandse samenleving.

Tabel 4. Religieuze overtuiging, gedrag en het naleven van geloofsregels, naar etnische herkomst, 2009, (in procenten)

Ik...	Afghanen	Irakezen	Iraniërs	Somaliërs	Autochtonen
beschouw mezelf als religieus	90	84	51	95	46
vind het kwetsend als iemand iets slechts over mijn religie zegt	67	67	44	74	33
neem nooit of minder dan een keer per jaar deel aan religieuze bijeenkomsten	54	54	68	28	29
ben het ermee eens dat moslims volledig volgens de regels van de islam moeten mogen leven (vraag alleen voorgelegd aan moslims)	37	32	17	69	–
bid vijf keer per dag (vraag alleen voorgelegd aan moslims)	23	38	15	69	–

Bron: E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), ‘Samenvatting en Conclusies’, in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland: Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten SCP*, Den Haag, 2011, p. 231.

Hoewel de respondenten zichzelf als Somalisch beschouwden en gehecht waren aan die identiteit, merkten ze ook op dat ze niet thuishoren in Somalië. Dit geldt vooral voor de tweede generatie en jonge Somaliërs die op zeer jonge leeftijd naar Nederland kwamen:

Ik had een periode waarin ik dacht: ‘Ik ben een echte Somalische’, maar dat gevoel heb ik nu niet meer; enkele familieleden kwamen op bezoek en toen merkte ik dat ik eigenlijk heel Nederlands ben, in de manier waarop ik praat, wat ik doe.... ik had al geruime tijd niet in het Somalisch gesproken en ik vind het echt moeilijk om de taal op te pikken .... veel Somaliërs denken ook anders dan Somaliërs die zijn opgegroeid in Europa. (19-jarige studente)

Ik heb nu een 50/50-gevoel... als je hier bent, ben je een Somaliër, maar als je in Somalië bent, wordt je denk ik als een buitenlander gezien. (19-jarige studente)

Ik ben naar Somalië geweest, maar ze zien meteen dat je uit het buitenland komt. Ik ging op dezelfde manier gekleed, maar ze merkten het. Ik durfde geen Somalisch te spreken. De mensen daar spreken het zo goed dat ik liever niets zei, anders zouden ze kunnen denken: 'ze spreekt geen Somalisch.' (20-jarige studente)

Behalve de islamitische, Somalische en Nederlandse identiteit, werd ook de Afrikaanse identiteit in de focusgroepen besproken. Interessant is dat de meeste respondenten zichzelf niet zagen als Afrikanen, hoewel de jongere generatie een opener houding heeft ten aanzien van de Afrikaanse identiteit. Ze wijzen op het gevoel van een zekere afstand bij hun ouders als het gaat om Afrika en andere Afrikanen:

Ze voelen zich beter dan andere Afrikanen en denken tot op zekere hoogte dat ze superieur zijn aan andere Afrikanen; alsof Somalië een eiland is dat niet tot Afrika wil behoren. (25-jarige student, man)

De clanstructuur is de basis van het maatschappelijk leven in Somalië⁵⁷ en speelt volgens verschillende geïnterviewde deskundigen nog steeds een belangrijke rol in de Somalische gemeenschap in Nederland. Veel Somalische organisaties zijn georganiseerd op basis van de clan en er zijn netwerken die opereren via de clanstructuur.

De clanstructuur heeft een grote invloed, is diep geworteld in de Somalische samenleving en maakt het vaak moeilijker om dingen gedaan te krijgen. Als ze weten dat je uit een bepaalde clan komt, willen ze niet met je werken, er is veel wantrouwen.⁵⁸

Jongere Somaliërs zijn zich bewust van de clanstructuur, maar kennen vaak niet de details. Ze beschouwen de clan als een onderdeel van hun identiteit, maar denken dat conflicten tussen clans een Somalisch fenomeen zijn dat niet bestaat in Nederland.⁵⁹ Verder zouden ze de clankwestie graag op de achtergrond willen houden, een argument dat vaak wordt gebruikt door de leiders van de Somalische jongerenorganisaties: 'We willen een open organisatie die toegankelijk is voor iedereen: we hebben afgesproken dat we het niet over *clans* zullen hebben.' Voor hun ouders zijn clans echter nog steeds belangrijk:

⁵⁷ Zie I.M. Lewis, *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics Among the Northern Somali of the Horn of Africa*, London: International African Institute/Oxford University Press, 1961.

⁵⁸ Interview met Fatumo Farah, HIRDA, Amsterdam, 5 maart 2013.

⁵⁹ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

Zelfs als je een vriendin hebt, is het eerste wat ze vragen: ‘Van welke clan is ze? Wat is de clan van haar vader? En van haar moeder?’ Dat is altijd de eerste vraag, en niet: ‘heeft ze gestudeerd?’ (21-jarige student, man)

Bij de asielaanvraag doen sommige Somaliërs alsof ze tot een andere clan behoren, omdat ze denken dat verbondenheid met die clan hun kansen op het verkrijgen van een verblijfsvergunning vergroot.⁶⁰ Er zijn onderzoeken die stellen dat Somaliërs zich vaak gedwongen voelen een verhaal te verzinnen waar ze vervolgens aan moeten vasthouden. Dat kan verwarrend zijn, vooral voor hun kinderen. Die weten niet waar ze echt thuishoren.⁶¹

4.3 Transnationalisme

Somaliërs in Amsterdam hebben sterke transnationale contacten. Ze maken geld over naar familieleden in Somalië en hebben regelmatig telefonisch contact.⁶² De emotionele banden met Somalië zijn sterk, wat tot uitdrukking komt in de prioriteit die wordt gegeven aan het overmaken van geld, dat soms belangrijker wordt gevonden dan het voorzien in de belangrijkste basisbehoeften in Amsterdam. Er zijn ook andere, minder tastbare aanwijzingen dat men op Somalië is geïntereerd. Vooral oudere Somaliërs zijn goed geïnformeerd over politiek, lezen Somalische nieuwsberichten op internet en bespreken de actuele ontwikkelingen met andere Somaliërs.

Recente onderzoeken weerspreken de heersende opvatting dat migranten die nauwe banden hebben met hun land van herkomst, niet integreren in hun vestigingsland. Een onderzoek van het Migration Policy Institute (MPI) uit 2008⁶³ laat zien dat migrantenorganisaties in de Verenigde Staten naast het stimuleren van de transnationale activiteiten van migranten, ook allerlei diensten bieden om hun leden te integreren in de Amerikaanse samenleving. De bevindingen van Portes et al. (2008)⁶⁴ stemmen overeen met deze resultaten. Deze onderzoeken tonen aan dat het doorgaans de hoger opgeleide, beter geïntegreerde migranten zijn die betrokken zijn bij ontwikkelingsactiviteiten. Een deskundige formuleert het als volgt:

⁶⁰ Van Doorn, “Sociaal-culturele positie”.

⁶¹ . Schlee and I. Schlee, “Limits to Political Engagement: The Case of the Somali Diaspora,” Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle, 2010, Working Paper no. 125, at http://www.eth.mpg.de/cms/en/publications/working_papers/pdf/mpi-eth-working-paper-0125.pdf, p. 6 (geraadpleegd op 14 maart 2014); interview Adri van den Berg, Herkomstland-deskundige, Immigratie- en Naturalisatiedienst, Den Haag, 22 maart 2013.

⁶² Zie ook Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland en Van Heelsum*, Somaliërs in Nederland.

⁶³ MPI, 2008. *Hometown associations: An untapped resource for immigrant integration?* Washington DC: MPI.

⁶⁴ A. Portes, C. Escobar and R. Arana, “Bridging the Gap: Transnational and Ethnic Organizations in the Political Incorporation of Immigrants in the United States,” *Ethnic and racial studies* 31(6) (2008), pp. 1056–1090.

Er is een enorm verschil tussen transnationale ontwikkelingsactiviteiten en overboekingen: overboekingen zijn geen ontwikkelingsactiviteiten. Het is morele verplichting, een moreel appèl. De mensen voelen altijd de druk. Je krijgt elke dag telefoontjes en sms'jes: 'Wanneer stuur je geld?' De overgrote meerderheid van de Somaliërs in Nederland is niet betrokken bij ontwikkelingsactiviteiten of structurele activiteiten, die maakt alleen geld over.⁶⁵

Jonge Somaliërs zijn ook zeer betrokken bij transnationale contacten met familieleden in Somalië en Europa, hoewel hun ouders deze contacten initiëren en onderhouden. De familie maakt bijvoorbeeld geld over naar de familieleden in Somalië, en kinderen wordt gevraagd om ook een financiële bijdrage te leveren. Ouders vragen hun kinderen om met familieleden in het buitenland te bellen:

Ik heb vier zussen die op verschillende plekken in de wereld wonen en mijn vader vraagt me om hen te bellen, om te vragen hoe het met hen gaat. Ik houd daar niet van, ik bedoel, ja, het zijn mijn zussen, maar ik ken ze niet, we hebben geen gedeeld verleden, ik voel me erg ongemakkelijk als ik ze moet bellen. (19-jarige studente)

Een andere observatie was dat sommige Somaliërs Nederland niet als hun eindbestemming beschouwen: ze zouden graag ergens anders willen wonen. Aan Somaliërs wordt een zekere 'cultuur van het zich verplaatsen' toegeschreven, in overeenstemming met hun vermeende nomadische achtergrond: Somaliërs als transnationale migranten. Een geïnterviewde licht toe:

Sommige Somaliërs hadden nooit de bedoeling om in Nederland te blijven, dat was nooit hun eindbestemming en daarom investeren ze niet in taalverwerving en integratie.⁶⁶

Bovendien leiden het gebrek aan culturele en religieuze mogelijkheden in Nederland en het opgelegde integratiebeleid ertoe dat Somaliërs willen verhuizen naar een meer multiculturele omgeving met betere mogelijkheden om hun etnische en religieuze identiteit te kunnen uiten.⁶⁷

4.4 Sociale interactie en interetnische relaties

Somaliërs vormen een sociaal actieve groep. Veel Somaliërs hebben regelmatig contact met zowel de autochtone bevolking als andere Somaliërs (zie ook tabel 5). Tegelijkertijd heeft, in vergelijking met andere vluchtelingengroepen, een groot deel beperkte contacten met de autochtone bevolking en veel contacten binnen de eigen gemeenschap.

⁶⁵ Interview met Fatumo Farah, HIRDA, Amsterdam, 5 maart 2013.

⁶⁶ Interview met Fatumo Farah, HIRDA, Amsterdam, 5 maart 2013.

⁶⁷ Van den Reek and Hussein, *Somaliërs op doorreis*; van Liempt, "And then one day they all moved to Leicester".

Tabel 5. Hoeveelheid sociale contacten, ingedeeld in vier types, naar etnische afkomst (2009, in procenten)

	Veel contacten met autochtonen/ veel contacten binnen eigen gemeenschap	Veel contacten met autochtonen/ weinig contacten binnen eigen gemeenschap	Weinig contacten met autochtonen/ veel contacten binnen eigen gemeenschap	Weinig contacten met autochtonen/ weinig contacten binnen eigen gemeenschap
Afghanen	35	26	14	25
Irakezen	33	30	13	25
Iraniërs	32	31	13	24
Somaliërs	46	20	21	14

Bron: M. van Doorn, 'Sociaal-culturele positie en religie', in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, SCP, Den Haag, 2011, p. 168.

De respondenten in de focusgroepen vertelden dat ze onderdeel waren van diverse sociale netwerken. Sommigen van hen, vooral de oudere, lager opgeleide Somaliërs die recentelijk in Amsterdam aankwamen, hebben een netwerk dat voornamelijk bestaat uit Somaliërs. Hetzelfde geldt voor vrouwen met jonge kinderen, wier netwerken ook bestaan uit andere Somalische vrouwen. Somaliërs die in het begin van de jaren negentig in Nederland arriveerden, gaven aan over een breder sociaal netwerk te beschikken waarvan ook Nederlanders en andere etnische gemeenschappen deel uitmaken. Jonge Somaliërs beschikken over de meest diverse sociale netwerken. Jongere mensen met een hoger opleidingsniveau onderhouden sociale contacten met de autochtone bevolking en ook met Somaliërs en vrienden van andere etnische gemeenschappen. Er zijn echter ook hoger opgeleide jonge Somaliërs die nauwelijks contact hebben met andere Somaliërs. In de literatuur wordt opgemerkt dat de hoger opgeleide groep haar gedrag verklaart door te stellen dat ze anders zijn dan andere Somaliërs: (...) deze (lager opgeleide) Somaliërs leven in hun eigen wereld, zijn 'superreligieus' of zijn 'probleemjongeren'.⁶⁸

Ik heb geen Somalische vrienden, niet omdat ik dat niet wil, maar ik heb ze gewoon nooit ontmoet. Ik ben opgegroeid in Groningen (...) het zou leuk zijn om Somalische vrienden te hebben, ik bedoel, ik heb heel goede Nederlandse vrienden, maar ze begrijpen bepaalde dingen niet, omdat ze zo anders zijn. Bijvoorbeeld in de relatie met je ouders. Je gaat geen ruzie maken met je ouders, dat kan echt niet, je moet respect tonen, en je zegt geen nee tegen je moeder als ze je om een gunst vraagt. Mijn Nederlandse vrienden zijn daar verbaasd over. 'Huh', zeggen ze, 'dat gaat in onze familie heel anders'. (19-jarige studente)

⁶⁸ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

De sociale interactie met andere etnische gemeenschappen varieert sterk. Volgens een onderzoek had de meerderheid van de Somaliërs (63 procent) een beste vriend die ook van Somalische afkomst was, had 18 procent een autochtoon als beste vriend en had 20 procent een beste vriend die tot een andere etnische groep behoorde.⁶⁹

Mijn netwerk van vrienden is zeer gemengd: voordat ik naar Amsterdam kwam, bestond het vooral uit Nederlanders. Ik zat op een zogenaamde 'witte school' (...) nu is het veel gemengder: Afghanen, Turken (...) dat was ook de reden om me bij een Somalische organisatie aan te sluiten. (24-jarige studente)

Sociale contacten met andere groepen vluchtelingen komen vaker voor dan met Marokkanen en Turken, hoewel sommige respondenten vertelden dat jonge Somalische mannen doorgaans ook contacten hebben met Marokkanen. Volgens eerder onderzoek bewaren Somaliërs enige afstand tot Marokkaanse jongeren en willen ze niet met Marokkanen worden geassocieerd vanwege het negatieve imago van Marokkaanse jongeren in Nederland.⁷⁰

Het aandeel gemengde huwelijken onder Somaliërs bedraagt 16 procent, wat relatief hoog is vergeleken met andere groepen vluchtelingen in Nederland. Volgens een onderzoek van Van Doorn blijkt ook de tolerantie jegens niet-Somalische partners hoog te zijn.⁷¹ Uit de focusgroepgesprekken kwam een genuanceerder beeld naar voren. Zowel ouders als kinderen gaven aan een zekere voorkeur te hebben voor een Somalische partner.

Ik had nogal wat Antilliaanse vrienden in het verleden, en mijn moeder zei tegen me 'oh nee, geen Antilliaan'. Ik vertelde haar dat ik een heel aardige Marokkaan had ontmoet, maar ze zei: 'vergeet het maar, je trouwt niet met een Marokkaan (...)'. Maar toen zei ik: 'Ik ga trouwen met deze Somalische man, maar hij heeft alleen lager onderwijs gehad en is van een andere clan.' Toen was haar reactie: '(...) trouw in dat geval maar liever met die Marokkaan'. (24-jarige student, vrouw)

4.5 Initiatieven op het gebied van identiteit en gehechtheid

'Kansen krijgen, kansen grijpen' was een initiatief van de Stichting DIR, een Nederlands-Ethiopische ontwikkelingsorganisatie. Het project werd in de periode 2009-2011 uitgevoerd in samenwerking met SOMVAO, een Somalische zelforganisatie. Het project was gericht op het stimuleren van de integratie van jonge Ethiopische en Somalische vluchtelingen in Nederland door hen te coachen op het gebied van onderwijs, arbeidsmarkt en sport. Aan het project namen zestig jongeren deel (dertig met een Ethiopische en dertig met een Somalische achtergrond). Alle

⁶⁹ Van Doorn, "Sociaal-culturele positie en religie".

⁷⁰ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

⁷¹ Van Doorn, "Sociaal-culturele positie en religie".

deelnemers hadden een coach (een Ethiopische of Somalische) die hen ondersteunde in de zoektocht naar hun identiteit en hun positie in de samenleving. De jongeren ontmoetten elkaar eens in de twee weken om ervaringen uit te wisselen en om een praatje te maken met hun coach. Andere onderdelen van het project waren computertrainingen, een voetbalcompetitie op de zaterdagavond en themabijeenkomsten over bijvoorbeeld het onderwijssysteem, stages, werk zoeken en solliciteren. Bovendien namen 25 ouders deel aan ouderschaps cursussen waarin opvoeding in twee verschillende culturen het hoofdthema was. Volgens het eindverslag was het project een succes, omdat de betrokkenheid groot was. Bij alle activiteiten was de opkomst hoog, slechts twee (Ethiopische) deelnemers trokken zich terug. Geconstateerd werd dat de jongeren bij de start van het project weinig initiatief en verantwoordelijkheid toonden. De coaches spraken de jongeren aan op deze houding en motiveerden hen om een actievare rol te spelen. De coaches boden directe, praktische ondersteuning, in plaats van als tussenpersoon te fungeren. De Somalische groep telde een aanzienlijk aantal nieuwkomers in Nederland, die te kampen hadden met taalproblemen en maatschappelijke problemen rond huisvesting, onderwijs en geld. Het project bood extra ondersteuning voor de nieuwkomers door meer vrijwilligers aan hen toe te wijzen. Het trefpunt dat was georganiseerd door het project, werd vaak gebruikt door de Somalische jongeren maar nauwelijks door de Ethiopiërs.⁷²

Een ander initiatief betreft het 'Stimuleringsproject Somaliërs' in de stad Tilburg. Dit werd tussen 2001 en 2003 uitgevoerd VluchtelingenWerk Tilburg, in samenwerking met de gemeente en andere partners. Dit project had als doel een hogere arbeidsparticipatie van Somaliërs in Tilburg, verbetering van de sociale zelfredzaamheid en persoonlijke ontwikkeling op het gebied van onderwijs. Daartoe werden drie Somalische coaches opgeleid om tweehonderd Somaliërs te ondersteunen. Het project was allereerst gericht op vrouwen, aangezien hun positie als het meest problematisch werd beschouwd. De deelnemers waren echter vooral mannen, omdat het lastig bleek Somalische vrouwen te bereiken. Een aantal deelnemers had langer behoefte aan ondersteuning dan werd verwacht. Dat kwam vooral door de intensiteit en complexiteit van de problemen van deze cliënten.⁷³

---

⁷² <http://www.zonmw.nl/nl/projecten/project-detail/kansen-krijgen-kansen-grijpen/samenvatting/>. Geraadpleegd op 14 maart 2014.

⁷³ Nauta, K. *Stimuleringsproject Somaliërs. Procesbeschrijving en evaluatie van de resultaten*. Tilburg: PON, 2003, blz.28.

5. ONDERWIJS

Onderwijs is doorslaggevend als het gaat om participatie en integratie. Enerzijds is onderwijs essentieel voor het vermogen om te participeren, anderzijds kan het ook een reden zijn voor uitsluiting. Dit hoofdstuk begint met de onderwijspositie van Somaliërs in Nederland: wat is het onderwijsniveau, welke soorten scholen bezoeken ze en wat zijn hun kwalificaties? In de tweede paragraaf ligt de nadruk op de onderliggende processen die deze positie verklaren. In de laatste paragraaf worden enkele interessante onderwijsinitiatieven besproken waar ook Somaliërs baat bij kunnen hebben.

5.1 Het onderwijssysteem en Somaliërs

Kinderen in Nederland moet verplicht naar school vanaf het moment dat ze vijf jaar worden. Die verplichting loopt door tot kinderen zestien zijn. Deze leerplicht betreft ook de kinderen van migranten die geen verblijfsvergunning hebben of van wie de aanvraag voor een vergunning nog loopt. Voor kinderen tussen zestien en achttien jaar geldt de eis dat ze onderwijs moeten blijven volgen tot ze een startkwalificatie hebben: een diploma op niveau 2 geldt als een basisvoorwaarde om deel te kunnen nemen aan de Nederlandse arbeidsmarkt. Een havo- of vwo-diploma of een mbo niveau 2-opleiding zijn daar voorbeelden van.⁷⁴

Voor een goed begrip van de onderwijspositie van Somaliërs is het nuttig om deze te vergelijken met de onderwijspositie van andere groepen vluchtelingen in Nederland. Figuur 6 toont het opleidingsniveau van vier groepen vluchtelingen (niet-schoolgaande personen in de leeftijd van 15-65 jaar). Het opleidingsniveau van Somaliërs is relatief laag, vooral in vergelijking met het opleidingsniveau van andere groepen vluchtelingen in Nederland. De meerderheid heeft basisonderwijs als hoogste onderwijsniveau⁷⁵, terwijl 28 procent in het geheel geen onderwijs heeft genoten.⁷⁶ In deze laatste groep zijn vrouwen oververtegenwoordigd, waarbij 62 procent van de Somalische vrouwen in het geheel geen onderwijs heeft genoten.

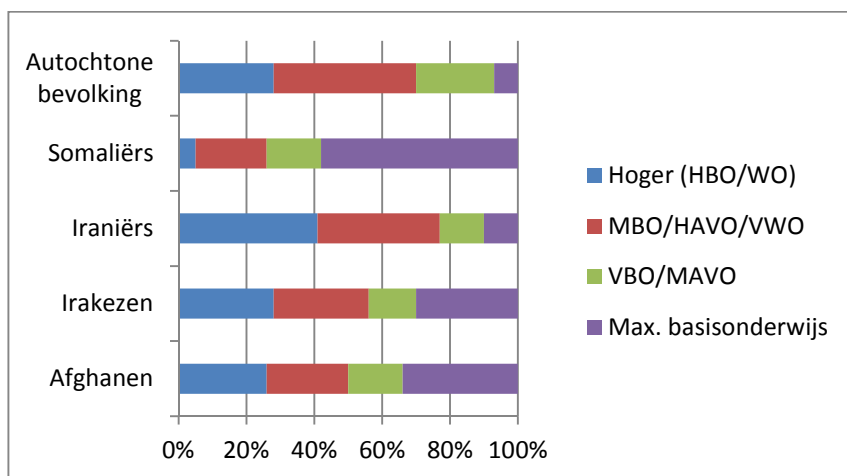
---

⁷⁴ R. Vogels, "Onderwijspositie".

⁷⁵ Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*.

⁷⁶ R. Vogels, "Onderwijspositie".

Figuur 6. Opleidingsniveau van de Afghaanse, Iraakse, Iraanse, Somalische en autochtone bevolking (leeftijdsgroep 15-65 jaar, niet-schoolgaand)

Bron: R. Vogels, "Onderwijspositie", in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *De positie van vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, SCP, Den Haag, 2011, p. 85.

Andere groepen vluchtelingen in Nederland, zoals Afghanen en Iraniërs, kennen veel hoogopgeleiden, vaak ook academisch geschoold, terwijl Somaliërs, vooral de nieuwkomers, te kampen hebben met een beperkte toegang tot onderwijs in Somalië voor hun komst naar Nederland.

Over het algemeen is het opleidingsniveau van de Somalische bevolking in Nederland steeds verder afgenomen: het aandeel van Somaliërs zonder voortgezet onderwijs steeg in 2009 van 55 naar 58 procent, en het aandeel van Somaliërs met hoger of wetenschappelijk onderwijs in dezelfde periode daalde van 8 naar 5 procent.⁷⁷ Dit kan worden verklaard uit de meer recente instroom van Somalische vluchtelingen na 2007, een groep die minder toegang had tot onderwijs in Somalië vanwege de conflictsituatie daar.⁷⁸

5.2 Participatie in het Nederlandse onderwijssysteem

Basis onderwijs

Hoewel de leerplicht begint op vijfjarige leeftijd, starten de meeste kinderen al op vierjarige leeftijd met de basisschool. Voor kinderen met een taalachterstand, ongeacht hun achtergrond, zijn er schakelklassen voor extra ondersteuning. Soms gaat het daarbij

⁷⁷ R. Vogels, "Onderwijspositie".

⁷⁸ Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*.

om extra lessen om bepaalde achterstanden aan te pakken, maar ook aparte klassen komen voor. Naast de schakelklassen zijn er ook kopklassen: een jaar extra basisonderwijs om kinderen met taalproblemen voor te bereiden op het voortgezet onderwijs.⁷⁹

Amsterdam heeft geen gegevens over de deelname van Somalische kinderen aan het basisonderwijs in het algemeen of schakelklassen in het bijzonder, maar de focusgroepgesprekken bieden wat achtergrondinformatie. Er is geen duidelijk patroon waarneembaar wat betreft het type school waar Somalische kinderen naartoe gaan. Hoewel sommige respondenten hun kinderen naar een islamitische basisschool sturen, zijn er ook gezinnen met kinderen op een openbare basisschool.

Toen ik een basisschool moest kiezen, vroeg ik andere mensen – Somalische vrienden, maar ook burens en andere mensen in de buurt – met schoolgaande kinderen naar hun ervaringen. Ik ben tevreden met deze (openbare) basisschool, je kunt hier je geloof belijden. (31-jarige vrouw)

De belangrijkste reden die respondenten gaven voor hun keuze voor een islamitische school is dat deze beter past bij de waarden en normen van de islam en de Somalische opvoedtradities, terwijl andere ouders kiezen voor de beste school in combinatie met het open karakter van een openbare school. Ze doen dat door de door het ministerie van Onderwijs gepubliceerde beoordelingen te raadplegen. Er zijn zes islamitische basisscholen in Amsterdam, drie in stadsdeel West, twee in Nieuw-West, en één in Zuidoost.⁸⁰

Voortgezet onderwijs

Na de lagere school, op ongeveer twaalfjarige leeftijd, gaan kinderen naar de middelbare school. Op de middelbare school kunnen verschillende onderwijsstrategieën worden gevolgd. Kijkend naar het opleidingsniveau van scholieren in de derde klas van de middelbare school (figuur 7), dan volgt een groot deel van de Somalische leerlingen een vmbo-basisopleiding, het laagste schoolniveau. Al met al is de deelname van Somalische leerlingen in de hogere niveaus van het voortgezet onderwijs lager dan die van andere groepen vluchtelingen, hoewel de verschillen met leerlingen met een Turkse of Marokkaanse minder uitgesproken zijn. In de periode 2003-2009 tekende zich een positieve trend af, waarbij Somalische leerlingen klommen op de onderwijsladder, via doorstroming naar de hogere vmbo-niveaus.⁸¹

Amsterdam heeft geen precieze informatie over de scholen waar Somalische leerlingen op zitten. Als gevolg van financiële problemen, moest in 2011 de enige islamitische middelbare school in Amsterdam, het Islamitische College Amsterdam, haar deuren sluiten. De sluiting volgde op het besluit van de minister van Onderwijs in 2010 om te

⁷⁹ R. Vogels, "Onderwijspositie", blz. 95.

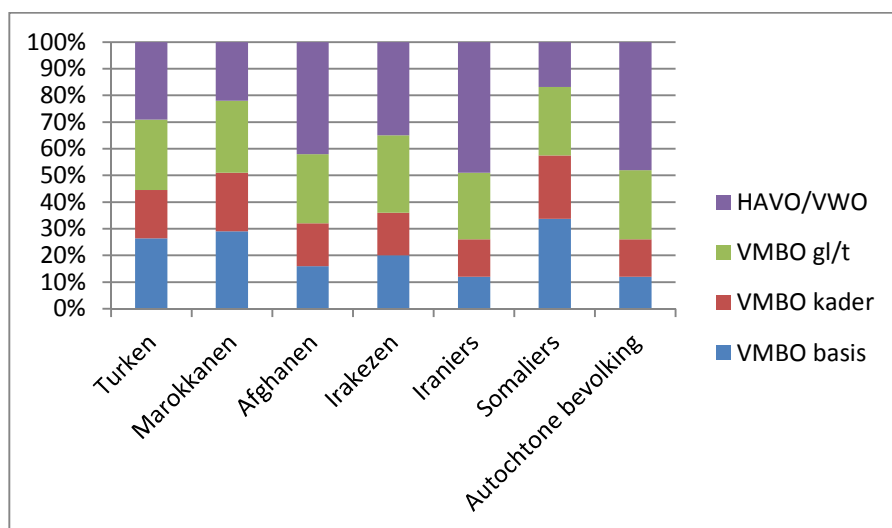
⁸⁰ Zie <http://www.vindeenschool.nl/ves/> (geraadpleegd op 14 maart 2014).

⁸¹ R. Vogels, "Onderwijspositie", blz. 97.

stoppen met de financiering van de school, vanwege de ontoereikende kwaliteit van het onderwijs. In 2011 was er een initiatief voor een nieuwe islamitische middelbare school in Amsterdam. Dat initiatief werd gesteund door de minister van Onderwijs, maar de gemeente Amsterdam zorgde voor vertraging, omdat ze geen schoolgebouw ter beschikking wilde stellen.⁸²

Figuur 7. Leerlingen in het derde jaar van het voortgezet onderwijs naar type onderwijs en etnische afkomst, in procenten (schooljaar 2008/2009)

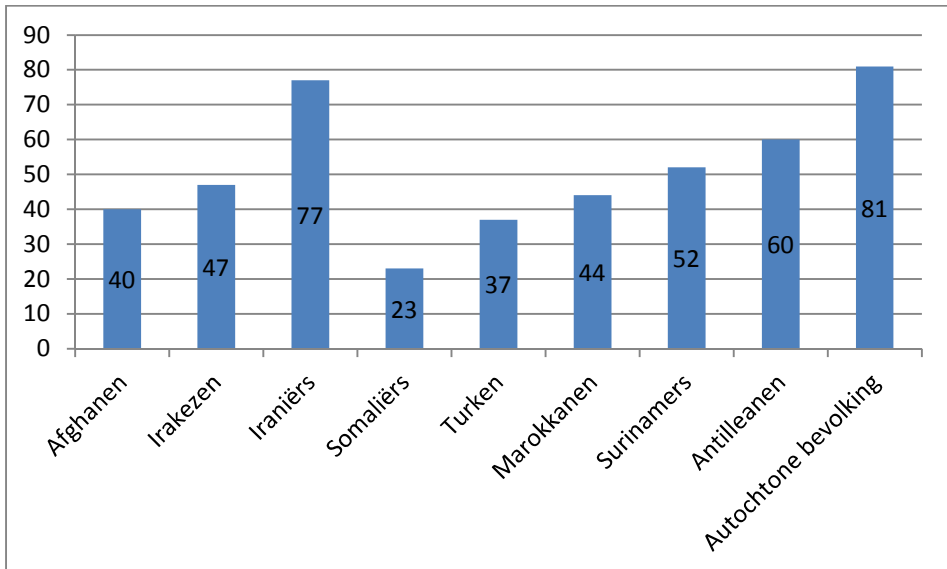
Bron: R. Vogels, 'Onderwijspositie', in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *De positie van vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, SCP, Den Haag. 2011, p. 98.

Het aantal leerlingen dat de school verlaat zonder startkwalificatie, is nog steeds relatief hoog onder Somalische jongeren, hoewel het percentage uitvallers in de afgelopen tien jaar aanzienlijk is gedaald, van 8,3 procent naar 4,5 procent in de periode 2007-2008.⁸³ Uit figuur 8 blijkt het relatief hoge aandeel (23 procent) Somaliers zonder startkwalificatie, in de leeftijdsgroep 20-34 jaar.

⁸² Zie nos.nl/artikel/275069-plan-voor-nieuw-islamitisch-college-adam.html (accessed 14 March 2014); www.trouw.nl/tr/nl/4556/Onderwijs/article/detail/3498887/2013/08/27/Geef-slechter-school-geen-tweede-kans.dhtml (accessed 14 March 2014); www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/748/documenten/definitief-briefadvies-gemeente-amsterdam.pdf (geraadpleegd op 14 maart 2014).

⁸³ R. Vogels, "Onderwijspositie", blz. 99.

Figuur 8. Aandeel niet-schoolgaande jongeren, leeftijd 20-34 met startkwalificatie, naar etnische achtergrond, 2009 (in procenten)

Bron: R. Vogels, ‘Onderwijspositie’, in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *De positie van vluchtelingen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, SCP, Den Haag, 2011, p. 98.

Hogere beroepsopleidingen en wetenschappelijk onderwijs

Bijna een derde van de Somaliërs in de leeftijdsgroep 15-64 jaar gaat naar het hoger onderwijs, op verschillende niveaus.⁸⁴ Deelnemers aan de focusgroepgesprekken gaven aan dat bij de jonge Somaliërs die verder studeren het geloof een rol heeft gespeeld bij de keuze voor bijvoorbeeld van de opleiding en de hogeschool of universiteit.⁸⁵ Zowel het onderwijs als het toekomstige beroep moet aansluiten bij de religieuze identiteit. Dit komt ook tot uitdrukking in de keuze van de kleine groep Somaliërs onder de geïnterviewden die naar een hogeschool of universiteit gaan. Velen van hen studeren aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), een van de twee universiteiten in Amsterdam. De sterk multiculturele identiteit van de VU werd ook genoemd als een belangrijke reden om de voorkeur te geven aan de VU boven de Universiteit van Amsterdam (UvA).

Ik ging een keer naar de VU en zag een enorm verschil. Ze hebben een gebedsruimte en er heerst een vriendelijker sfeer dan bij de UvA. Maar ik moet er ook aan toevoegen dat ik geen negatieve ervaringen heb met de UvA. Als ik

⁸⁴ Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*.

⁸⁵ Moors et al., *Voedingsbodemp voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*, p. 39.

had geweten wat ik nu weet, dan had ik echter voor de VU gekozen. Dit komt niet alleen door de gebedsruimte. Ik denk dat ik me er meer op mijn gemak zou voelen. In discussies over bijvoorbeeld de islam ben ik momenteel altijd degene die het woord voert. Ik moet altijd een bijdrage leveren aan de discussie, want ik ben vaak de enige moslim in de klas. Ik neem nu altijd een bijzondere positie in, terwijl het aan de VU denk ik normaal is om een islamitische achtergrond te hebben. (19-jarige studente aan de UvA)

Ten aanzien van het beroepsonderwijs kwam zowel in de focusgroepgesprekken als in de interviews met deskundigen een specifiek probleem naar voren: de problematische toegang tot stageplaatsen voor studenten. De stage is een verplicht onderdeel van het onderwijsprogramma en veel studenten hebben grote moeite om een stageplek te vinden. Stageplaatsen zijn sowieso schaars, maar blijkbaar geldt dat in hogere mate voor Somaliërs. Dit is niet alleen een kwestie van discriminatie: dit werd in de focusgroepgesprekken en interviews met deskundigen ten minste niet als reden genoemd. Sommige respondenten gaven aan dat ook meespeelt dat Somalische studenten doorgaans pas laat op zoek gaan naar een stageplek.

5.3 De onderwijspositie van Somaliërs in detail

De onderwijspositie van de Somaliërs is kwetsbaar; volgens de focusgroepgesprekken en de interviews houdt de nadelige onderwijspositie van Somaliërs verband met een combinatie van taalproblemen, een gebrek aan kennis over het onderwijssysteem en culturele verschillen. Uit de interviews en focusgroepgesprekken blijkt dat veel Somalische ouders onderwijs erg belangrijk vinden. De reacties in de focusgroepen ondersteunen ook de bevindingen in andere onderzoeken, die wijzen op de hoge verwachtingen die Somalische ouders hebben voor de toekomst van hun kinderen.⁸⁶

Somalische ouders verwachten van hun kinderen dat ze arts of advocaat worden,⁸⁷ en zijn teleurgesteld als ze beseffen dat ze hun ambities bij moeten stellen. Ze zijn vaak boos over het advies van de leerkracht om hun kind naar het vmbo te sturen omdat ze vinden dat hun kind beter kan.⁸⁸ De overgang van basis- naar voortgezet onderwijs blijkt een moeilijk moment te zijn. Dat begint in groep 8,⁸⁹ wanneer kinderen in het basisonderwijs een advies krijgen over het type voortgezet onderwijs als geschikte vervolgonderwijs. Dat advies is gebaseerd op de Cito-toets. Deze test is ontwikkeld om een geschikte vervolgonderwijs te kunnen bepalen voor leerlingen in het basisonderwijs. In de afgelopen jaren heeft de Cito-toets aan gezag gewonnen, al blijft het advies van de

⁸⁶ Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*, Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

⁸⁷ Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*, blz. 20.

⁸⁸ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*, p. 39.

⁸⁹ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

leerkracht, samen met het oordeel van de leerling en de ouders, van doorslaggevend belang bij het kiezen van een goede vervolgopleiding.

Op de basisschool oefende mijn moeder veel druk op me uit: Ik moest hoge cijfers halen en het uiterste uit mezelf halen. Ze speelde ook een zeer actieve rol bij de keuze van het voortgezet onderwijs. Volgens de Cito-toets kon ik vwo doen, niet met gemak, maar mijn score was hoog genoeg. De leraar stelde echter voor om de havo. Mijn moeder heeft toen bezwaar gemaakt tegen deze beslissing – met succes! (24-jarige studente aan de VU)

De Cito-toets vereist een goede kennis van de Nederlandse taal om de vragen juist te interpreteren; voor Somalische kinderen blijkt dit een barrière te zijn om een hoge score te halen. In een aantal focusgroepgesprekken gaven Somalische ouders aan nogal verbaasd te zijn geweest over het schooladvies voor hun kinderen.

Het ging allemaal goed volgens de school, jaar in jaar uit. Er waren nooit klachten en we kregen geen signalen dat onze zoon het niet goed deed op school. En toen kreeg hij in groep 8 een vmbo-advies. Vanzelfsprekend waren we verbaasd, hoe was dit mogelijk? We dachten dat hij vwo aankon of ten minste voortgezet onderwijs dat voorbereidt op hoger onderwijs. (45-jarige man)

Somalische kinderen zien de groeiende kloof tussen hun ouders en zichzelf, aangezien hun ouders niet in staat zijn hen te adviseren over onderwijsvraagstukken. Somalisch is vaak de voertaal thuis. Het is niet de gewoonte van de ouders om hun kinderen te begeleiden bij het huiswerk, en ze hebben er ook moeite mee omdat zij geen Nederlands spreken. De basisschool zou ook een goede plek zijn om ouders onderwijs les te geven, zeker voor ouders die analfabeet zijn en maar weinig onderwijs hebben genoten. Ze kunnen dan hun eigen vaardigheden verbeteren en tegelijk ook hun kinderen begeleiden.⁹⁰

Kinderen vinden hun ouders nogal passief in de communicatie met school en leerkrachten:

Somalische ouders zijn zich vaak niet bewust van de mogelijkheden die zij hebben, dat ze bijvoorbeeld een rol kunnen spelen bij de keuze van het voortgezet onderwijs. De leraren geven een advies en de meeste ouders accepteren dat gewoon. Ze trekken het niet in twijfel. (24-jarige studente)

Er is sprake van een soort vooroordeel: als de ouders naar de informatiebijeenkomsten op school komen, en interesse en betrokkenheid tonen, dan ben ik ervan overtuigd dat de leraren een hoger schoolniveau zullen adviseren. (19-jarige studente)

⁹⁰ E. Bohnenn, C. Ceulemans, C. van de Guchte, J. Kurvers and T. van Tendeloo, *Laaggeletterd in de Lage Landen. Hoge prioriteit voor beleid, Nederlandse Taalunie, The Hague, 2004.*

Somalische ouders zijn gewoonlijk sterk gericht op de basisbehoeften van hun kinderen: naar school gaan, goed gekleed zijn en voldoende te eten krijgen. Maar er is natuurlijk meer nodig om goed te functioneren in het hoger onderwijs, zoals het lezen van boeken en kranten, een museum bezoeken of over politiek discussiëren. (22-jarige student)

Culturele verschillen beïnvloeden niet alleen de communicatie tussen school en ouders, maar ook hoe de prestaties van een leerling worden beoordeeld op school. Kwaliteiten die belangrijk worden gevonden in het Nederlandse schoolsysteem, zoals een kritische houding, flexibiliteit, assertiviteit, en het uitkomen voor je mening in de klas, worden door Somalische ouders als minder belangrijk en soms zelfs als negatief beschouwd. Ze zien niet in waarom hun kinderen, die gehoorzaam, beleefd en respectvol zijn, niet even succesvol kunnen zijn in de klas, en hebben moeite met de waarden die er worden bijgebracht.⁹¹

Eenoudergezinnen met een vrouw aan het hoofd vormen een specifieke kwetsbare groep als het gaat om onderwijs. Alleenstaande moeders zijn verantwoordelijk voor veel verschillende rollen in het huishouden en er is weinig tijd om de kinderen te helpen bij hun huiswerk. Hun eigen onderwijsmogelijkheden worden daardoor beïnvloed. Zo geven ze aan geen tijd te hebben om de taal cursus te volgen die onderdeel is van het verplichte inburgeringsprogramma, of dat ze hun kinderen niet naar een kinderdagverblijf willen brengen terwijl ze studeren.⁹²

Een specifiek probleem dat werd genoemd in de focusgroepgesprekken en bepaalde interviews is dat het lastig is om na het succesvol doorlopen van het inburgeringsprogramma een vervolgopleiding te doen. Het staatsexamen Nederlands (NT2) is vaak een voorwaarde om aan een andere opleiding te beginnen. Veel mensen beschikken echter niet over de middelen om de kosten (180 euro) voor dit staatsexamen te dragen (zie ook hoofdstuk 4 over het inburgeringsprogramma).

5.4 Initiatieven om de onderwijspositie van Somaliërs te verbeteren

Behalve de eerder in dit hoofdstuk vermelde schakel- en kopklassen is er een aantal andere interessante initiatieven op het gebied van onderwijs, hoewel niet direct gericht op Somaliërs. De gemeente Amsterdam heeft op 5 juni 2013 een overeenkomst gesloten met de Stichting voor Vluchteling-Studenten (UAF) over de verbetering van de dienstverlening aan hoger opgeleide vluchtelingen in Amsterdam. In overeenstemming met het huidige lokale vluchtelingenbeleid streeft de gemeente bij het inburgeringsexamen voor vluchtelingen naar een slagingspercentage van 100 procent. Ook moet de arbeidsparticipatie van vluchtelingen die al drie en een half jaar

⁹¹ Zie ook B. Tuk, in samenwerking met K. Mahamed en A. Baabbi, *You don't want to lose your child. Parental support for Somali parents*, Pharos, Utrecht, 2010.

⁹² Respondenten focusgroepgesprekken vrouwen <45 jaar.

in Amsterdam zijn gevestigd, toenemen tot 45 procent. De overeenkomst⁹³ richt zich op hoger opgeleide vluchtelingen in Amsterdam die in aanmerking komen voor een uitkering. De overeenkomst ook de studenten die in hun land van herkomst een programma hebben afgerond, evenals studenten die het potentieel en de ambitie hebben om te studeren, maar niet in staat waren om hun studie te starten of te voltooien in hun land van herkomst vanwege een oorlog of conflict. Degenen die in aanmerking komen, hoeven niet te solliciteren, zodat ze een uitkering blijven ontvangen terwijl ze studeren. Volgens het UAF is dit in Nederland een van de meest vergaande afspraken met een gemeente tot nu toe, aangezien de gemeente en het UAF nauw zullen samenwerken. De gemeente zal specifieke cliëntmanagers toewijzen die zullen worden opgeleid om met hoger opgeleide vluchtelingen te werken, in samenwerking met deskundigen van het UAF. De UAF- toezichthouders zullen tevens van het gemeentelijke computersysteem gebruik mogen maken.

De gemeente Amsterdam heeft ook gepleit voor stageplaatsen in de stad voor studenten zonder verblijfsvergunning. Het weerspiegelt de open houding van het stadsbestuur tegenover vluchtelingen, in tegenstelling tot het nationale beleid. Toenmalig wethouder Lodewijk Asscher⁹⁴ schreef in maart 2012 een brief aan de Tweede Kamer, waarin hij betoogde dat het voor illegale studenten mogelijk moet zijn om in Amsterdam stage te lopen, aangezien de stage voor veel studenten een verplicht onderdeel van de opleiding is. Volgens de minister is een dergelijke stage echter in strijd met het beleid voor vluchtelingen zonder verblijfsvergunning.⁹⁵

⁹³ Zie Gemeente Amsterdam/UAF, Werkafspraken bij 'de Overeenkomst over de verbetering van de dienstverlening aan hoger opgeleide Amsterdamse vluchtelingen' – Versie 10 januari 2013.

⁹⁴ De huidige minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in Nederland.

⁹⁵ Zie ook http://www.uaf.nl/actueel/nieuws/nieuws_detail/newslistid/2/newsitemid/38 en <http://www.parool.nl/parool/nl/3587/POLITIEK-BINNENLAND/article/detail/3215961/2012/03/03/Stageverbod-illegalen-maakt-opleiding-zinloos.dhtml> (geraadpleegd op 14 maart 2014).

6. WERKGELEGENHEID

Dit hoofdstuk verkent de werkgelegenheids- en de inkomenspositie van Somaliërs in Amsterdam. Het eerste deel geeft inzicht in hun deelname aan de arbeidsmarkt en de werkloosheid onder Somaliërs. De tweede paragraaf beschrijft de karakteristieken van het werk dat Somaliërs verrichten. In de derde paragraaf wordt gekeken naar de belemmeringen die Somaliërs ondervinden op de arbeidsmarkt. In de vierde paragraaf staat het inkomen centraal, terwijl in de laatste paragraaf initiatieven worden besproken om de werkgelegenheid en inkomenspositie van Somaliërs in Amsterdam te verbeteren.

6.1 Arbeidsmarktparticipatie en werkloosheid⁹⁶

De arbeidsmarktparticipatie onder Somaliërs is relatief laag; uit gegevens op nationaal niveau blijkt dat ongeveer 29 procent van de Somaliërs een betaalde baan heeft. De arbeidsmarktparticipatie onder Somalische vrouwen is bijzonder laag; in 2009 had 17 procent van de vrouwen in de leeftijdsgroep 15-65 jaar een baan.

---

⁹⁶ Er zijn alleen gegevens beschikbaar op nationaal niveau; uit de meest recente (31 december 2011) cijfers blijkt dat 19% van de Somalische bevolking in Nederland in de leeftijd van 15-64 jaar een baan had, 37% deelnam aan re-integratie, 27% een uitkering kreeg, en 17% geen baan had, niet re-integreerde, en geen uitkering ontving.

Tabel 6. Werkgelegenheid en sociale/bijstandsuitkering, bevolkingsgroep 15-65 jaar, in procenten, 2009

	Afghanen	Irakezen	Iraniërs	Somaliërs	Autochtonen
Mensen met een betaalde baan (leeftijdsgroep 15-64)					
Totaal	36	35	49	29	70
Mannen	48	45	55	38	78
Vrouwen	22	18	43	17	62
Mensen met een betaalde baan, naar verblijfsduur in NL					
0-4 jaar;	9	8	35	17	
5-9 jaar;	26	18	41	25	
10-14 jaar;	39	42	44	31	
>14 jaar;	48	47	57	43	
Mensen met een betaalde, vaste baan, naar verblijfsduur in Nederland					
Totaal	69	68	78	57	
0-4 jaar;	–	–	–	11	
0-9 jaar;	68	–	65	40	
10-14 jaar;	66	70	76	74	
>14 jaar;	82	80	85	70	
Werkeloos	28	28	20	33	4
Sociale/bijstandsuitkering⁹⁷	23	30	18	36	2

Bron: J. Dagevos, 'Positie op de arbeidsmarkt', in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, SCP, Den Haag, 2011, pp. 108–125 (gegevens komen uit 2009).⁹⁸

De participatie van Somaliërs op de arbeidsmarkt varieert sterk, afhankelijk van de duur van het verblijf in Nederland en de opleidingsachtergrond. Het aandeel Somaliërs met een betaalde baan neemt in de loop der tijd toe. Zo heeft 43 procent van degenen die vóór 1995 in Nederland aankwamen, een betaalde baan. Degenen met een hogere opleiding hebben meer kans op een betaalde baan.

In de nationale statistieken voor Somaliërs zijn praktisch geen zelfstandig ondernemers te vinden. Slechts 0,8 procent van de Somalische bevolking in de leeftijdsgroep 15-64 jaar werkt als zelfstandige. Aangezien zelfstandigen meestal onzichtbaar zijn in de statistieken, zouden de werkelijke cijfers hoger kunnen liggen. Uit de interviews met

⁹⁷ In januari 2013 ontvingen 479 Somaliërs in Amsterdam een bijstandsuitkering (WWB) van de gemeente, 297 mannen en 182 vrouwen. Naar leeftijdsgroep: 25-26 jaar: 83, 27-34 jaar: 213, 35-44 jaar: 164, 45-54 jaar: 19, 55+: 0

⁹⁸ J. Dagevos, "Positie op de arbeidsmarkt", in E. Dourleijn and J. Dagevos (eds), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, SCP, Den Haag, 2011, pp. 108–125 (hierna, Dagevos, "Positie op de arbeidsmarkt").

deskundigen en andere waarnemingen bleek dat veel Somaliërs vrijwilligerswerk verrichten en ondernemer zijn. Onderzoeken tonen verder aan dat de obstakels in Nederland bij het starten van een eigen bedrijf voor Somaliërs een belangrijke reden zijn om naar het Verenigd Koninkrijk te verhuizen, waar er minder belemmeringen zijn.⁹⁹

6.2 Werkgelegenheidskenmerken

Somaliërs met een betaalde baan doen over het algemeen lager geschoold werk. 80 procent werkt op een laaggeschoold niveau, 18 procent op een gemiddeld geschoold niveau, en 2 procent op hoger/wetenschappelijk niveau. Veel van deze banen betreffen tijdelijk werk, te weten 43 procent. Naarmate mensen langer in Nederland wonen, hebben ze vaker een vaste baan. Van de Somaliërs die vóór 1995 arriveerden, heeft 70 procent een vaste baan, tegenover 11 procent van degenen die na 2005 arriveerden.¹⁰⁰

De banen bevinden zich over het algemeen in de lagere segmenten van de arbeidsmarkt: de mannen noemden schoonmaakwerk, productiewerk en de bloemenveiling in Aalsmeer. De vrouwen noemden schoonmaakwerk en werk in de zorgsector, bijvoorbeeld in de ouderenzorg. Daarnaast zijn er enkele Somaliërs die als zelfstandige werken in de detailhandel en als consultant. Ook hier moet worden benadrukt dat er een scherpe scheidslijn is tussen de Somaliërs die in het begin van de jaren negentig naar Nederland kwamen en degenen die recenter, na 2006, arriveerden.

Een aanzienlijk aantal Somaliërs ontvangt een sociale uitkering, meestal een bijstandsuitkering. Het gaat 36 procent van de Somaliërs in de leeftijdsgroep 15-65 jaar.¹⁰¹ De afhankelijkheid van een bijstandsuitkering is vooral hoog onder de leeftijdsgroep boven de 45 jaar, en onder vrouwen.

6.3 Redenen voor arbeidsmarkt problemen

Er zijn veel factoren die een rol spelen bij de kwetsbare positie van Somaliërs op de arbeidsmarkt. Allereerst is taal een probleem, vooral voor hen die na 2006 arriveerden. Hoewel sommige mannen een beetje Nederlands spreken, is hun taalvaardigheid niet voldoende en dat vormt een ernstige belemmering bij het zoeken naar werk.

De beperkte arbeidsdeelname van vrouwen houdt ook verband met rolpatronen binnen het gezin, zo bleek uit de interviews met deskundigen. De bredere culturele verwachtingen waaraan zowel mannen als vrouwen proberen te voldoen, leiden vaak tot situaties waarin het ongebruikelijk is voor vrouwen om buitenshuis te werken. De rol van de vrouw beperkt zich voornamelijk tot het huishouden en de zorg voor de

⁹⁹ Van den Reek & Hussein, *Somaliërs op doorreis*; Van Liempt, "And then one day they all moved to Leicester"

¹⁰⁰ Dagevos, "Positie op de arbeidsmarkt".

¹⁰¹ Dagevos, "Positie op de arbeidsmarkt".

kinderen. Een specifieke belemmering voor vrouwen die aan het hoofd van het gezin staan en werk proberen te vinden, is het combineren van werk en zorg. Respondenten noemden de beperkte mogelijkheden voor degenen die geen hulp krijgen van andere familieleden.

Ik zou wel willen werken, maar ik ben een alleenstaande ouder. Wie zorgt er voor de kinderen? Dat is inderdaad het probleem: voor een Nederlandse moeder is het niet zo moeilijk om te werken, zelfs als ze drie kinderen heeft. Ze heeft een vangnet van oma's, burens en vrienden die voor de kinderen kunnen zorgen. Somalische vrouwen beschikken vaak niet over een dergelijk vangnet (28-jarige Somalische vrouw)

In de focusgroepengesprekken bleek dat deze vrouwen het Nederlands relatief slecht beheersen, en vaak onvoldoende om een baan te krijgen. Veel vrouwen nemen deel aan integratieprogramma's en volgen taalcursussen, maar ze vinden dat een jaar onvoldoende is om zich voor te bereiden op het examen, ook al nemen ze extra Nederlandse taallessen. Sommige vrouwen noemen het gebrekkige onderwijs in Somalië als verklarende factor, waardoor het moeilijker is om Nederlands te leren. Andere kritiek ten aanzien van het inburgeringsprogramma betrof het beperkte aantal lessen: een vreemde taal leren met slechts zes uur onderwijs per week werd als onrealistisch beschouwd.

Zowel mannen als vrouwen constateerden dat het halen van het inburgeringsexamen geen garantie is voor een baan: daarvoor zijn aanvullende trainingen en opleidingen nodig. Sommige geïnterviewden kwamen erachter dat hun Somalische of Keniaanse diploma's vaak niet worden erkend en moesten een aanvullende opleiding in Nederland volgen, hoewel zij relevante kwalificaties bezaten.

De economische neergang heeft ook gevolgen gehad voor de positie van Somaliërs op de arbeidsmarkt. Tijdelijk en laaggeschoold werk via uitzendbureaus is vaak de enige mogelijkheid voor Somaliërs zonder diploma's en een beperkte Nederlandse taalvaardigheid. Zelfs tijdelijke banen zijn echter schaars geworden en de beschikbare banen kunnen worden bestempeld als 'hondenbanen': de werkomstandigheden zijn vaak smerig, gevaarlijk en vernederend.

Naast een afname in het aanbod van werk, maken Somaliërs ook melding van toenemende discriminatie bij uitzendbureaus.

Ik wilde solliciteren naar een baan als vuilnisman. Ze vertelden me dat je voor die baan de Nederlandse nationaliteit moest bezitten. Geen probleem, zei ik, ik ben Nederlander. 'Nou', zei hij, 'het spijt me, maar u kunt deze baan niet krijgen.' (32-jarige man)

Andere Somaliërs herkennen dit, hoewel ze het niet zien als iets dat Somaliërs in het bijzonder treft; andere vluchtelingen en immigranten hebben soortgelijke ervaringen. Volgens het Anti-Discriminatie Bureau in Amsterdam zijn er weinig formele klachten van Somaliërs over discriminatie, wat natuurlijk niet betekent dat het niet bestaat. Een

van de meldingen betrof een vrouw die een baan werd geweigerd vanwege haar hoofddoek. Kleding is inderdaad een van de factoren die de toegang tot de arbeidsmarkt kunnen beïnvloeden. Ook in de interviews en groepsgesprekken werden voorbeelden genoemd van sollicitanten die vanwege hun kleding waren afgewezen.

Er waren mensen die zeiden: 'Ik zou je graag aannemen, je bent een vriendelijk meisje, maar ik ben bang dat onze klanten problemen met je zullen hebben'. Of: 'Ik wil je graag inhuren, maar alleen als je je hoofddoek afdoet.' (19-jarige vrouw)

Het geeft aan dat het uiten van een religieuze identiteit op gespannen voet kan staan met de kansen op werk. Tijdens de focusgroepgesprekken werd opgemerkt dat deze vorm van discriminatie vaker voorkomt in dorpen dan in steden. De spanning tussen het uitdrukken (via kleding) van een geloofsovertuiging en werk kwam vaak ter sprake, waarbij verschillende ervaringen naar voren kwamen:

Een van onze cliënten, een jonge Somalische vrouw, kreeg een baan aangeboden in een verpleeghuis. Omdat ze echter geen mannelijke bewoners wilde wassen, besloot ze de baan niet te nemen en verder te zoeken naar een baan bij een verzorgingstehuis. Daar kon ze bepaalde kwesties bespreken, en de organisatie kon een aantal wensen vrij gemakkelijk inpassen in het schema.¹⁰²

Alle respondenten waren het erover eens dat het noodzakelijk is om wensen en verzoeken te uiten, uit te leggen en te bespreken, zodat werkgevers de specifieke situatie kunnen begrijpen en er rekening mee kunnen houden.

De structuur van de Nederlandse arbeidsmarkt, waarbij een opleiding een vereiste is voor toegang tot banen, werd ook vaak gezien als problematisch voor Somaliërs. Aangezien noch hun formele, noch hun informele kwalificaties worden erkend, is het moeilijk om een baan te vinden. Ze voelen zich gevangen in een vicieuze cirkel: voor een opleiding of een cursus Nederlands is geld nodig, zonder de juiste opleidingsachtergrond is de toegang tot de arbeidsmarkt slecht, en zonder baan – zelfs een tijdelijke – is het onmogelijk om de nodige ervaring op te doen. Veel Somaliërs in Amsterdam komen meteen na aankomst in Nederland in deze vicieuze cirkel terecht, aangezien asielzoekers terwijl hun aanvraag loopt maar 26 weken per jaar mogen werken.¹⁰³

Volgens de Somalische respondenten beperkt de gereguleerde structuur van de Nederlandse economie en samenleving de mogelijkheden voor het opstarten van een bedrijf. De respondenten vonden dat jammer, want veelbelovende initiatieven worden op deze manier in de kiem gesmoord. De respondenten wezen naar het Verenigd

¹⁰² Interview met Hans van Stee, Stichting VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan, Amsterdam, 7 maart 2013.

¹⁰³ Volgens de Immigratie- en Naturalisatiedienst (De INDb belicht: Jaarverslag 2012), in 2012, 88% van alle aanvragen worden verwerkt binnen de officiële termijn (6 maanden, of verlengd tot 1,5 jaar). Beschikbaar op: http://www.indb.nl/en/Custom-Information/Documents6 A6_ENG_WEB% 20Annual% 20results% 202012. Pdf (geraadpleegd op 14 maart 2014).

Koninkrijk en de Verenigde Staten, waar ze denken dat het veel eenvoudiger is om een bedrijf te starten, en noemden dit ook specifiek als reden voor de uitstroom van Somaliërs naar het Verenigd Koninkrijk in het afgelopen decennium.

De zwakke positie van Somaliërs op de Nederlandse arbeidsmarkt komt ook tot uiting in een recente regressieanalyse van het CBS (2013).¹⁰⁴ Daarin wordt de relatie geanalyseerd tussen de arbeidsmarktpositie van vluchtelingen en achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd, jaar, land van herkomst en woonplaats). Uit deze analyse blijkt dat, gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken, Somaliërs minder kansen hebben om een baan te vinden dan andere groepen vluchtelingen.

6.4 Inkomen

Er is niet veel bekend over de financiële positie van Somaliërs. In 2005 had meer dan 50 procent van de Somalische huishoudens een laag inkomen van ongeveer 850 euro per maand.¹⁰⁵ Zoals vermeld in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk, heeft een grote groep Somaliërs geen betaalde baan. Velen van hen kunnen als werkloos worden geclassificeerd: ze hebben geen betaald werk, maar zouden graag een betaalde baan willen hebben. Anderen kunnen als economisch inactief worden geclassificeerd en vallen buiten de beroepsbevolking. Daar zijn verschillende redenen voor: ze hebben een slechte gezondheid of handicap (18 procent), ze studeren nog (33 procent) of zitten op school (15 procent) en – de belangrijkste oorzaak – ze zorgen voor de kinderen (25 procent).¹⁰⁶ Het Nederlandse uitkeringsstelsel is de belangrijkste bron van inkomsten voor deze laatste groep.

Hoewel de respondenten de Nederlandse verzorgingsstaat prezen, waren er ook kritische geluiden. Een van de opmerkingen betrof het relatief hoge bedrag van de bijstandsuitkering en het geringe verschil met het minimumloon in Nederland.

Ik vind het systeem niet eerlijk. Ik werk 40 uur per week, sta elke dag om 05:30 uur op, breng acht uur in een lawaaiërende fabriek door en ga dan moe terug naar huis. Voor dit alles krijg ik 1200 euro per maand. Iemand met een uitkering, zoals Igaal hier, staat om 10:00 uur op, kijkt de hele dag televisie, en krijgt slechts 100 euro minder. (45-jarige man)

Anderen – voornamelijk Somaliërs die in de jaren negentig arriveerden – stellen dat Somaliërs te afhankelijk van het sociale stelsel in Nederland zijn gemaakt.

¹⁰⁴ L. Muller, J. Van den Tillaart and C. van Weert, "Vluchtelingen in Nederland. Relatie tussen arbeidsmarktpositie en achtergrondkenmerken", CBS, 2013, at <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/beleid/publicaties/maatwerk/archief/2013/130122-vluchtelingen-in-nederland-dee13-mw.htm> (geraadpleegd op 14 maart 2014).

¹⁰⁵ Het gemiddelde gezinsinkomen in Nederland in 2005 bedroeg 1.492 (CBS, Statline). Zie Dagevos, J. en G. Linden, 'Niet-westerse allochtonen en armoede'. In: C. Vrooman (et al.), *Armoedemonitor 2005* (blz. 84-102). Den Haag/Voorburg: SCP/CBS, 2005.

¹⁰⁶ Dagevos, "Positie op de arbeidsmarkt", p. 114.

Degenen die een bijstandsuitkering ontvangen, zeiden dat ze zich vernederd voelden in hun gesprekken met consulenten bij de Dienst Werk en Inkomen (DWI).

Ze controleert al mijn onkosten.¹⁰⁷ Ik moet haar precies vertellen hoe ik mijn geld besteed. Twee maanden geleden stuurde ik 100 euro naar mijn familie in Somalië. Het was maanden geleden dat ik dat voor het laatst had gedaan, en aangezien ze voor mijn kind zorgen, kon ik gewoon niet langer wachten (...) nou, ze beschuldigde me ervan dat ik te vrijgevig was. (42-jarige vrouw)

Schulden zijn een veelvoorkomend probleem bij Somalische gezinnen in Amsterdam.¹⁰⁸ Natuurlijk kan dit deels worden verklaard door werkloosheid, maar andere factoren dragen ook bij tot een precaire financiële positie. Volgens sommige deskundigen is financiële planning voor veel Somalische gezinnen een groot probleem. Ze zijn niet gewend om hun uitgaven te plannen en vinden het moeilijk om voor de lange termijn te plannen.

We hadden een aantal cliënten, jonge stellen, die in de stad aankwamen en een gezin stichtten: een kind, en dan nog een, en daarna raakten ze in de problemen. Ze hadden niet verwacht dat het hebben van kinderen het gezinsinkomen beïnvloedt, dat je geld nodig hebt om eten, luiers, medicijnen en andere zaken te kopen. Er is geen sprake van opzettelijk slechte planning, ze zijn zich gewoon niet bewust van het systeem, hoe het werkt.¹⁰⁹

De financiële planning wordt daarnaast negatief beïnvloed door een gebrek aan kennis van Somaliërs over bepaalde aspecten van de Nederlandse samenleving. Een voorbeeld is de ziektekostenverzekering: iedereen (met een verblijfsvergunning) in Nederland is verplicht een ziektekostenverzekering af te sluiten die de meest elementaire medische kosten dekt en waarmee kinderen toegang hebben tot gratis gezondheidszorg, maar er zijn enkele uitzonderingen. Een daarvan is de orthodontist. Sommige Somalische ouders zijn onaangenaam verrast wanneer ze zich realiseren dat dit niet wordt gedekt door de basisverzekering.

Het ondersteunen van de familie in Somalië, vooral de ouders, drukt ook op het huishoudbudget van veel gezinnen. Een substantieel deel van hun inkomen wordt naar familie en/of vrienden in Somalië gestuurd. Dit is onderdeel van de Somalische cultuur en tradities, een islamitische plicht, waaraan men zich moeilijk kan onttrekken.¹¹⁰

¹⁰⁷ De DWI-begeleiders hebben het recht om rekeninggegevens te controleren, maar cliënten hoeven niet precies aan te geven welke kosten ze maken. Wanneer er echter een gegronde reden bestaat om aan te nemen dat cliënten meer geld aan een bepaalde post uitgeven dan financieel gezond is, kan een begeleider naar de details vragen.

¹⁰⁸ Zie ook Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

¹⁰⁹ Focusgroepgesprekken, vrijwilliger bij een maatschappelijke organisatie.

¹¹⁰ Interview met Fatumo Farah, HIRDA, Amsterdam, 5 maart 2013.

Soms bezoek je je cliënten thuis, in hun woning, en dan zie je onder welke armoedige omstandigheden ze leven, dat ze maar een paar stoelen hebben. Alle vluchtelingen krijgen een lening om hun woning in te richten, maar soms geven ze het geld niet uit aan meubels, maar sturen ze het naar Somalië, ter ondersteuning van hun familie die zeer afhankelijk is van dit geld.¹¹¹

6.5 Initiatieven op het gebied van werk en inkomen

De lokale beleidsmaatregelen om de arbeidsparticipatie van Somaliërs te bevorderen, worden uitgevoerd door de Dienst Werk en Inkomen (DWI) van de gemeente Amsterdam. Over het algemeen betekent dit dat mensen die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering, verplicht zijn om te solliciteren op vacatures (ten minste eenmaal per week) en beschikbaar moeten zijn voor werk. Over het algemeen hebben Nederlandse lokale overheden geen specifiek beleid voor de re-integratie van de allochtone bevolking op de arbeidsmarkt. Uit een onderzoek uit 2008 bleek dat beleidsmedewerkers het ontbreken van een doelgroepenbeleid voor deze bevolkingsgroep niet als een probleem zien. Ten eerste zeiden ze dat ze geen signalen ontvangen van de werkvloer dat voor deze groep mogelijk een speciale aanpak nodig is. Ten tweede hebben ze geen inzicht in de positie van de allochtone groep in vergelijking met de autochtone bevolking, omdat ze etniciteit niet registreren en analyseren.¹¹² Wat echter wel wordt onderkend, is dat vluchtelingen, waaronder Somaliërs, specifieke problemen lijken te ondervinden bij de toegang tot de arbeidsmarkt. Als gevolg hiervan is er een aantal specifieke programma's ontwikkeld om iets aan de hoge werkloosheidscijfers te doen.

Het *Banenoffensief* was een directe reactie op de etnische spanningen na de moord op Theo van Gogh en de daaropvolgende hernieuwde aandacht voor de integratie van migranten in de Nederlandse samenleving. Dit programma werd geïnitieerd door VluchtelingenWerk Nederland en uitgevoerd tussen 2005–2008 in samenwerking met Emplooi, de Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF en het UWV WERKbedrijf, een zelfstandig bestuursorgaan dat werkt in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Het UWV WERKbedrijf houdt zich bezig met de uitplaatsing naar werk en de re-integratie van werklozen op de arbeidsmarkt. Het zoekt actief samenwerking met partners op de arbeidsmarkt, zoals gemeenten, werkgevers en uitzendbureaus. De focus ligt op werkzoekenden met grote afstand tot de arbeidsmarkt en werkgevers die deze werkzoekenden willen inhuren.

Het programma werd gesubsidieerd door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (3 miljoen euro, 2005–2008), en ontving ook steun uit het Europees

¹¹¹ Interview met Hans van Stee, Stichting VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan, Amsterdam, 7 maart 2013.

¹¹² Gent, M.J. van & R.C. van Waveren, Re-integratie van allochtone bijstandsccliënten. De gemeentelijke aanpak door de etnische bril bekeken. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Eindrapport. Amsterdam: Regioplan, 2008, p. 12.

Vluchtelingenfonds en de Nationale Postcode Loterij (die VluchtelingenWerk Nederland sponsort). Om de benodigde 6 miljoen euro binnen te halen, hebben alle partners in 2008 een bijdrage geleverd. De drie belangrijkste doelstellingen van het programma waren:

- Een betaalde baan voor ten minste zes maanden voor 2600 vluchtelingen (bovenop de reguliere plaatsingen door de betrokken instellingen);
- De deelnemende instellingen bewuster maken van het probleem, zodanig dat de dienstverlening aan vluchtelingen op minder gefragmenteerde wijze wordt voortgezet en aangeboden;
- Het betrekken van de particuliere sector.

De resultaten waren veelbelovend: 2327 vluchtelingen kregen een baan aangeboden, waarbij de meerderheid een betaalde baan voor ten minste zes maanden kreeg aangeboden, en een minderheid een stageplaats. De vluchtelingen die het meest profiteerden van het Banenoffensief waren degenen die de minste problemen ondervonden bij de toegang tot de arbeidsmarkt, ofwel de vluchtelingen met specifieke vaardigheden en competenties. Het Banenoffensief bleek minder succesvol voor de vluchtelingen die meer begeleiding nodig hadden en waarbij de afstand tot de arbeidsmarkt groter was.

Werkgevers waren heel enthousiast over het initiatief en de vraag was zelfs groter dan het aanbod, aangezien het moeilijk was om gekwalificeerde vluchtelingen te vinden. Om meer vluchtelingen te betrekken, werd ook geadviseerd om meer gebruik te maken van bestaande netwerken en platforms, zoals maatschappelijke organisaties. Eén van de uitdagingen bij het project was het beperkte enthousiasme van de lokale overheden en hun gebrek aan vertrouwen in de vrij informele benadering van het Banenoffensief. Gemeenten in Nederland kunnen kiezen om re-integratievoorzieningen in meer of mindere mate uit te besteden. De meeste gemeenten werken ook samen met private re-integratiebedrijven en hebben bindende contracten met deze bedrijven. Ze konden – of wilden – daarom niet afwijken van deze overeenkomsten. Re-integratiebedrijven beschouwden het Banenoffensief vaak als concurrent.¹¹³

Een ander voorbeeld van een succesvol initiatief is *Talent uit Isolement* dat is gestart in 2011. Het project wordt uitgevoerd door de SVAZ en streeft ernaar de toegang van vluchtelingenvrouwen, onder wie Somalische vrouwen, tot de arbeidsmarkt te vergemakkelijken. Het traject bestaat uit een opleiding van zes maanden. In de opleiding worden de Nederlandse taalvaardigheid en andere professionele vaardigheden ontwikkeld, zoals het schrijven van een sollicitatiebrief. Na de opleiding volgt een zes maanden durende stage bij een bedrijf of instelling, bijvoorbeeld bij een

¹¹³ Banenoffensief Vluchtelingen. Waardevolle mensen in bijzondere omstandigheden. Banenoffensief Vluchtelingen 2005–2008, Highlights van een project dat werkt, 2008. Job Offensive 2005–2008, highlights of a projects that works), 2008.

verzorgingstehuis. Het biedt vrouwen een betere uitgangspositie en bevordert persoonlijke ontwikkeling. Het draagt daarnaast bij aan de Nederlandse taalvaardigheid, aangezien deelnemers elkaar ontmoeten in multiculturele groepen en leidt tot verbreding van de sociale netwerken.¹¹⁴ Hoewel het project geen garantie biedt op een baan, zijn de eerste resultaten veelbelovend.

Iftin, een Somalische vrouwenorganisatie in Amsterdam, helpt vrouwen om te participeren in de Nederlandse samenleving. In samenwerking met SOMVAO en SONPPCAN,¹¹⁵ twee Somalische organisaties, biedt Iftin ondersteuning en training voor Somalische vrouwen bij het opzetten van een eigen bedrijf en/of helpt ze betaald werk te vinden teneinde hun economische onafhankelijkheid te vergroten. Somalische vrouwen in de leeftijd van 25 tot en met 55 jaar die werkloos zijn en een uitkering ontvangen, krijgen zes dagen training aangeboden, gebaseerd op hun perspectieven en aspiraties op de arbeidsmarkt. Ook worden bijeenkomsten georganiseerd om hen bewuster te maken van de rolpatronen binnen het gezin en op de arbeidsmarkt.

---

¹¹⁴ Interview Stichting VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan (SVAZ), Hans van Stee, Amsterdam, 7 maart 2013.

¹¹⁵ SONPPCAN is een niet-gouvernementele organisatie, in 1989 opgericht in Mogadishu, Somalië, en tevens gevestigd in Amsterdam-Noord. De organisatie beoogt de levensomstandigheden van kinderen te verbeteren, hen bescherming te bieden, en misbruik en verwaarlozing van kinderen in Somalië te voorkomen, door middel van lobby en community-based projecten.

7. DE WOONSITUATIE VAN SOMALIËRS

Dit hoofdstuk belicht eerst de opvang van asielzoekers in Nederland, en gaat vervolgens in op de woonsituatie van Somalische asielzoekers, vluchtelingen en Nederlandse burgers met een Somalische achtergrond in Nederland. Daarnaast wordt gekeken naar de specifieke kenmerken van de Amsterdamse woningmarkt, de motieven van Somaliërs om voor de stad Amsterdam te kiezen en de obstakels die Somaliërs tegenkomen op de woningmarkt.

7.1 Opvang van asielzoekers in Nederland

Het eerste asielzoekerscentrum (azc) in Nederland werd in 1987 geopend. Pas sinds het midden van de jaren tachtig bestaat er in Nederland een centraal georganiseerd opvangsysteem voor asielzoekers. De plotselinge en onverwachte komst van grote aantallen Tamil-vluchtelingen uit Sri Lanka in Amsterdam en Den Haag leidde tot discussies over het bestaande opvangbeleid. Gemeenten hadden tot dan toe de verantwoordelijkheid voor de opvang van asielzoekers, maar ze konden de toestroom niet aan en klaagden over de toenemende belasting die asielzoekers veroorzaakten voor de lokale gemeenschap en de woningmarkt. Deze discussies leidden uiteindelijk tot een reorganisatie en centralisatie van het huisvestingsbeleid voor asielzoekers in Nederland. In 1987 werd de Regeling Opvang Asielzoekers (ROA) ingevoerd. De belangrijkste redenen om de opvang van asielzoekers centraal te organiseren, waren het gelijkmatiger verdelen van de kosten en het wegnemen van (een deel van) de druk op de grote steden.¹¹⁶

Tegelijkertijd werd een nieuwe overheidsdienst opgezet, het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA), dat viel onder het toezicht van het toenmalige ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Sport (tegenwoordig valt het COA onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Veiligheid en Justitie). Het COA is verantwoordelijk voor de opvang, begeleiding en het vertrek uit de opvanglocatie van asielzoekers. Geleidelijk werden alle asielzoekers ondergebracht in opvangcentra en niet meer in zelfstandige huisvesting, hoewel het nog steeds mogelijk is om een huis te zoeken of bij vrienden of familie in te trekken buiten de opvangcentra. Dit alternatief staat bekend als Het Zelfzorgarrangement. Asielzoekers die van deze mogelijkheid gebruikmaken, zijn verplicht zich eenmaal per week te melden bij een lokaal opvangcentrum om de autoriteiten op de hoogte te houden van hun verblijfplaats.

Deze overgang naar de opvang van asielzoekers in gesloten instellingen had gevolgen voor de integratie van asielzoekers in de Nederlandse samenleving. Allereerst zijn opvangcentra vaak fysiek geïsoleerd van de samenleving en buiten de steden gevestigd, waardoor het moeilijker wordt om sociale contacten te leggen. Asielzoekers mogen

¹¹⁶ M. Arnoldus, T. Dukes, & S. Musterd, "Dispersal policies in the Netherlands", in V. Robinson, R. Andersson & S. Musterd (eds.), *Spreading the 'Burden'? A Review of Policies to Disperse Asylum Seekers and Refugees*, Policy Press, Bristol, p. 25–64.

gedurende de asielaanvraagprocedure maar een beperkt aantal weken per jaar werken. Bovendien is het beleid binnen opvangcentra indirect gericht op het verhinderen van integratie. In plaats daarvan worden asielzoekers voorbereid op de mogelijkheid dat zij geen vluchtelingenstatus krijgen en dus naar hun herkomstland moeten terugkeren. In de loop der tijd is er in opvangcentra verschillend beleid toegepast ten aanzien van het leren van de Nederlandse taal. Enerzijds gold: hoe eerder een vluchteling Nederlands leert hoe beter. Anderzijds moest een vluchteling geen valse hoop worden gegeven op een verblijfsvergunning in Nederland.¹¹⁷

In Nederland hebben asielzoekers recht op opvang en basisvoorzieningen zolang ze in de asielpcedure zitten. Een onderzoek wees uit dat Somalische asielzoekers gemiddeld anderhalf jaar in opvangcentra verblijven en gemiddeld twee keer van opvangcentrum wisselen.¹¹⁸ VluchtelingenWerk Nederland heeft dikwijls gewezen op de mogelijke gevaren van het huisvesten van asielzoekers in gesloten centra. De mensen mogen er niet werken, lopen groter risico om in het ziekenhuis te belanden en er is vaak sprake van een gebrek aan privacy, veiligheid en zekerheid.

7.2 Verplichte spreiding van Somalische vluchtelingen

Asielzoekers die niet als vluchteling worden erkend, hebben vier weken de tijd om het opvangcentrum en het land te verlaten. Velen eindigen echter op straat, omdat ze niet kunnen of willen terugkeren naar Somalië. Een voorbeeld van de wanhopige situatie waarin mensen terecht kunnen komen, is de groep uitgeprocedeerde asielzoekers die werden opgevangen in 'de Vluchtkerk'. De Vluchtkerk is de Sint Jozefkerk in Amsterdam-West, waar sinds november 2012 een groep van ongeveer honderd uitgeprocedeerde asielzoekers, onder wie nogal wat Somaliërs, onderdak vindt. Het doel van deze groep is de Nederlandse overheid te confronteren met het mislukte asielbeleid, waarvan de vluchtelingen het slachtoffer zijn. Eind maart 2013 werd aangekondigd dat de groep tot en met 1 juni 2013 in de kerk kon blijven. Het gemeentebestuur van Amsterdam gedooft hun verblijf onder bepaalde voorwaarden. De Protestantse Kerk van Amsterdam verleende financiële steun, terwijl een grote groep vrijwilligers dagelijkse ondersteuning bood. Sinds 31 mei 2013 is deze groep ondergebracht in een leeg, gekraakt flatgebouw ('de Vluchtflat') in Amsterdam Slotervaart,¹¹⁹ een leegstand kantoorpand ('het Vluchtkantoor') en op het moment van schrijven zijn ze verhuisd naar een voormalige gevangenis ('de Vluchtgevangenis').

¹¹⁷ Engelhard and Weiler, *Fietsen met tegenwind*.

¹¹⁸ Permentier en Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland" in Dourleijn, E. & J. Dagevos (eds.), *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*: 126-141, Den Haag, Sociaal Cultureel Planbureau, 2011 (hierna: Permentier & Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland").

¹¹⁹ Zie ook: <http://www.devluchtkerk.nl/> (geraadpleegd op 14 maart 2014).

Asielzoekers die erin slagen de vluchtelingenstatus in Nederland te verkrijgen, worden door het COA bijgestaan om geschikte huisvesting te vinden. In het verleden duurde het vaak lang voordat vluchtelingen huisvesting werd aangeboden. Gemeenten zijn verplicht om vluchtelingen binnen drie maanden toereikende accommodatie aan te bieden. Vluchtelingen kunnen aangeven waar ze het liefst zouden willen wonen, maar daar wordt alleen rekening mee gehouden als er sprake is van medische urgentie. Woningen worden verspreid over heel Nederland aangeboden.

Somalische vluchtelingen wonen het liefst bij elkaar, maar dat lukt niet altijd. Nederland hanteert een spreidingsbeleid. Wij (VluchtelingenWerk Nederland) kunnen in dringende individuele gevallen helpen in de communicatie met de gemeente. Maar veel kunnen we niet doen, omdat bijna iedereen in de grotere steden wil wonen en dat is gewoon onmogelijk.¹²⁰

Elke gemeente in Nederland is wettelijk verplicht om een aantal vluchtelingen op te nemen, afhankelijk van het aantal inwoners van de gemeente (de huisvestingstaakstelling). Het resultaat van dit spreidingsbeleid is dat vluchtelingen verspreid over heel Nederland wonen en vaak geïsoleerd zijn van familie en vrienden. Geschat wordt dat ongeveer 60 procent van de vluchtelingen gebruikmaakt van de door de gemeenten aangeboden huisvesting.¹²¹ Vluchtelingen zijn net als asielzoekers niet verplicht om gebruik te maken van dit huisvestingssysteem. Ze kunnen ook zelf op zoek naar een huis.

Er zijn veel verschillende redenen waarom vluchtelingen ergens anders zouden willen wonen, maar vaak blijven ze liever dicht bij het opvangcentrum omdat dat een vertrouwde omgeving is geworden, zoals tijdens het focusgroepgesprek over huisvesting werd opgemerkt.

Iedereen blijft liever in de regio waar men het eerst gehuisvest werd. Daar zitten je vrienden. (24-jarige man, drie en een half jaar in Amsterdam)

Een andere reden zou kunnen zijn dat ze graag in de buurt van vrienden en familieleden willen blijven of een sterke voorkeur hebben voor het wonen in een stad of een klein dorpje.

7.3 Huisvesting in Nederland

Er is zeer weinig onderzoek gedaan naar de woonsituatie van Somaliërs. Van den Tillaart meldde dat in 2000 bijna alle Somaliërs in gehuurde woningen in een etnisch gemengde buurt woonden.¹²² Dit werd in 2011 bevestigd.¹²³ Slechts 3 procent van de

¹²⁰ Interview met Roswitha Weiler, VluchtelingenWerk Nederland, Amsterdam, 21 januari 2013.

¹²¹ Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, *Een gekleurd beeld van wonen*, Den Haag, Ministerie van VROM, 2005, p. 2.

¹²² Van den Tillaart, *Nieuwe etnische groepen in Nederland*.

¹²³ Permentier & Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland".

Somalische bevolking heeft een koophuis.¹²⁴ Tijdens een van de focusgroepgesprekken werd duidelijk dat het kopen van een huis voor sommige Somaliërs moeilijk is vanwege het feit dat er in Nederland geen banken zijn die halal-hypotheken verstrekken: leningen die voldoen aan de geloofsregels voor het in rekening brengen van rente. Somalische gezinnen met voldoende inkomen die niet meer in aanmerking komen voor sociale huisvesting, kunnen alleen terecht op de dure particuliere woningmarkt.

Vergeleken met andere vluchtelingengroepen wonen Somaliërs vaker in flats dan in eengezinswoningen. Twee derde van de Somalische bevolking in Nederland woont in een flat. Bij de Afghaanse, Iraakse en Iraanse bevolking is dat de helft en van alle Nederlanders woont een kwart in een flat. Dit verschil in type huisvesting kan worden verklaard door het feit dat de Somalische bevolking in Nederland heel jong is en voor een groot deel bestaat uit alleenstaanden die toekunnen met kleinere woningen. Een studie naar de woonsituatie van vluchtelingen wijst uit dat de maandelijkse woonlasten van Somaliërs het laagst zijn in vergelijking met andere groepen vluchtelingen: Somaliërs betalen gemiddeld 351 euro per maand, Iraniërs 515 euro en Afghanen 417 euro.¹²⁵

Het aantal beschikbare kamers per huishouden is ook het laagst voor de Somalische bevolking (3,3 tegen 3,9 voor Afghanen).¹²⁶ Dit kan wederom worden verklaard door demografische factoren, maar het kan er ook op duiden dat de woonsituatie van Somaliërs slechter is dan die van andere groepen vluchtelingen omdat Somalische gezinnen vaak groot zijn.

Het proces van geografische hergroepering duurt in het geval van vluchtelingen enige tijd, maar het is een bekend fenomeen.¹²⁷ Onderzoekers verwachten dat vluchtelingen in de nabije toekomst net als de traditionele (economische) migrantengroepen in etnisch geconcentreerde buurten zullen wonen. Kijkend naar de gebieden waar Somaliërs wonen, is het verrassend om te zien dat Somaliërs het sterkst van alle vluchtelingengroepen vertegenwoordigd zijn in achterstandswijken, 46 procent in vergelijking met slechts 29 procent van de Iraniërs. De duur van hun verblijf in Nederland lijkt niet van invloed op de wens om uit deze gebieden te vertrekken. Ook werd geconstateerd dat van alle groepen vluchtelingen Somaliërs het meest contact hebben met burens en hun buurt positief beoordelen.¹²⁸

¹²⁴ Permentier & Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland", p. 138.

¹²⁵ Permentier & Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland".

¹²⁶ Permentier & Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland" p. 137–138.

¹²⁷ Zorlu & Mulder, "Initial and subsequent location choices of immigrants".

¹²⁸ Permentier & Wittebrood, "De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland", p. 128–129).

7.4 Huisvesting in Amsterdam

Het vinden van geschikte huisvesting in Amsterdam is lastig. Er zijn lange wachtlijsten voor sociale huisvesting en de huizenprijzen behoren tot de hoogste in Nederland. In het focusgroepgesprek over huisvesting werd erop gewezen dat zodra een urgentieverklaring¹²⁹ is toegekend, mensen overal in het land op zoek kunnen gaan naar sociale woningen, maar omdat de wachtlijsten zo lang zijn (zelfs als men voorrang heeft), accepteren de meeste Somaliërs uiteindelijk de woning die hen wordt aangeboden door het COA.

Volgens de SVAZ zijn de woningen die in Amsterdam aan vluchtelingen worden aangeboden van goede kwaliteit. De Amsterdamse woningvoorraad bestaat voornamelijk uit kleine huizen en etagewoningen, wat heeft geresulteerd in een oververtegenwoordiging van alleenstaande vluchtelingen. Somalische gezinnen zijn geneigd woningen te accepteren in de Amsterdamse buitenwijken, zoals Diemen. Een ander kenmerk van de Amsterdamse woningvoorraad is dat de huur hoog is. “In Amsterdam besteden vluchtelingen soms de helft van hun inkomen aan huisvesting,” aldus Hans van Stee van de SVAZ.

Tijdens het focusgroepgesprek over huisvesting zeiden verschillende Somalische deelnemers dat het COA zeer behulpzaam was bij het zoeken naar een huis, maar dat de overgang naar het zelfstandig wonen in een onbekende omgeving te abrupt was en dat er meer ondersteuning nodig was bij het inburgeren in een grote stad als Amsterdam.

In een dorp is de ondersteuning veel beter, in Amsterdam wordt je aan je lot overgelaten. Ze helpen je alleen met rekeningen en brieven, maar alle andere dingen zoals reizen in het openbaar vervoer met de chipkaart en het aanvragen van een elektriciteits- en telefoonaansluiting in je huis moet je zelf maar regelen, terwijl je daar juist hulp bij nodig hebt. (25-jarige man, vier jaar in Amsterdam, alleenstaand)

In de focusgroepengesprekken kwam een nogal ambivalente houding tegenover Amsterdam als vestigingslocatie naar voren. Enerzijds biedt de stad kansen op het gebied van werk en onderwijs en maken de Somalische organisaties het gemakkelijk om andere Somaliërs te leren kennen.

We vinden Amsterdam leuk, we zijn vrijgezel en hebben geen kinderen, er is hier veel te doen, er zijn Somalische organisaties en het is altijd leuk, en je kunt rondhangen in het centrum van de stad. (25-jarige man, vier jaar in Amsterdam, alleenstaand)

¹²⁹ Vluchtelingen met een vluchtelingenstatus hebben niet langer recht op verblijf in een asielzoekers centrum. Technisch gesproken zijn ze vanaf dat moment dakloos, vandaar dat ze voorrang krijgen in het sociale huisvestingssysteem, met andere woorden: ze krijgen eerder een woning aangeboden dan mensen met een reguliere status.

Anderzijds is het een grote stad waar mensen anoniem zijn, waar grote instellingen moeilijk toegankelijk zijn en waar ondersteuning niet makkelijk is te vinden. Veel deelnemers aan het focusgroepgesprek over huisvesting merkten op dat bekenden van hen die naar kleine dorpen verhuisden, veel beter integreerden.

Toen ik voor het eerst aankwam in Nederland, werd ik naar een opvangcentrum in Dronten gestuurd. Dat was in 2008. De mensen die ik daar ontmoette en die naar dorpen in Friesland gingen, spreken veel beter Nederlands dan ik; ze zijn veel beter geïntegreerd. Ik denk dat je in een klein dorpje, waar mensen je kunnen helpen, beter integreert. In Amsterdam heeft iedereen het druk. En hier, in Amsterdam, krijg je maar een jaar taalondersteuning, daarna moet je het inburgeringsexamen halen. Ik hoorde dat je in dorpen soms wel drie of vier jaar taalondersteuning krijgt. (man, 9 maanden in opvangcentrum Alblasserwaard, 5 jaar in Amsterdam).

VluchtelingenWerk Nederland¹³⁰ bevestigt dat er een onevenwichtigheid zit in de ondersteuning die in de grotere steden en kleine dorpen in Nederland wordt gegeven:

In Amsterdam krijgt een vluchteling officieel drie en een half jaar ondersteuning. Dit zou idealiter overal hetzelfde moeten zijn, maar in de praktijk werkt het niet zo. In een klein dorp zul je waarschijnlijk intensiever worden ondersteund en misschien zelfs gedurende langere tijd. Er zijn relatief veel vrijwilligers. In Amsterdam is het anoniemer en zakelijker. Het kantoor van de SVAZ zit in hetzelfde gebouw als het hoofdkantoor van VluchtelingenWerk Nederland. Voor sommige mensen is de drempel mogelijk te hoog om naar dit gebouw te komen.

Andere respondenten¹³¹ delen deze mening en geven verder aan dat er slechts een paar Somalisch sprekende adviseurs rondlopen en dat de procedures nogal formeel zijn. De SVAZ herkent dit toegankelijkheidsprobleem niet en wijst op het feit dat ze veel bezoekers krijgen, zowel Somaliërs als andere vluchtelingengroepen.¹³²

¹³⁰ Interview met Roswitha Weiler, VluchtelingenWerk Nederland, Amsterdam, 21 januari 2013.

¹³¹ De focusgroepgesprekken over participatie en onderwijs; interview met Ali Ware, SOMVAO, Amsterdam, 20 februari 2013.

¹³² Persoonlijke communicatie met Hans van Stee, Stichting VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan, 7 maart 2013.

8. GEZONDHEIDSZORG EN SOCIALE VOORZIENINGEN

Toegang tot adequate gezondheidszorg is belangrijk voor sociale integratie. Door langdurige ziekte kunnen mensen moeilijker deelnemen aan het economisch en maatschappelijk verkeer, waardoor hun kansen op werk en inkomen verminderen en hun mogelijkheden om sociale en recreatieve activiteiten te ondernemen, afnemen. Dit hoofdstuk begint met een overzicht van de gegevens over de gezondheidstoestand van Somaliërs in Nederland. Helaas zijn er geen gegevens beschikbaar over de gezondheidssituatie van Somaliërs op gemeentelijk niveau. Bovendien dienen de gegevens die beschikbaar zijn op nationaal niveau, om verschillende redenen met de nodige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. In dit hoofdstuk wordt ook gekeken naar de ervaringen van Somaliërs met gezondheidszorg en sociale voorzieningen, en naar initiatieven om de toegang tot sociale voorzieningen en gezondheidszorg te verbeteren. Tot slot behandelt het hoofdstuk de veranderende relatie tussen Somalische ouders en hun kinderen na aankomst in Nederland, en de implicaties van deze relatie voor de maatschappelijke positie van Somaliërs.

8.1 De gezondheidstoestand van Somaliërs in Nederland

De Amsterdamse gezondheidsmonitor is een vierjaarlijkse enquête over de gezondheidstoestand van de Amsterdamse bevolking. De laatst gepubliceerde gezondheidsmonitor dateert van 2008 en toonde aan dat mannen in een betere gezondheidspositie verkeren dan vrouwen, jongeren gezonder zijn dan ouderen, en hoger opgeleiden een betere gezondheid hebben dan degenen met een lager opleidingsniveau. Dit geldt voor alle etnische groepen, inclusief Nederlanders. De gegevens tonen echter ook aan dat er verschillen zijn tussen de gezondheidstoestand van niet-westerse allochtonen en die van de autochtone bevolking. De lagere sociaaleconomische status en integratieproblemen dragen waarschijnlijk bij tot de slechtere gezondheidspositie van niet-westerse allochtonen. Helaas zijn er op gemeentelijk niveau geen gegevens beschikbaar over de gezondheidssituatie van Somaliërs. De Amsterdamse gezondheidsmonitor richt zich op de grootste allochtone groepen in Nederland, te weten de Turken, Marokkanen en Surinamers.

Op nationaal niveau is er wel enige informatie beschikbaar over de gezondheidssituatie van Somaliërs. Een onderzoek naar de positie van vluchtelingen in Nederland bevat enigszins verrassende gegevens over de gezondheidssituatie van Somaliërs. Als wordt uitgegaan van wat Somaliërs zelf zeggen over hun gezondheid, dan gaat het relatief goed in vergelijking met drie andere vluchtelingengroepen, de Afghanen, Irakezen en Iraniërs (zie tabel 7).

Tabel 7. De lichamelijke en geestelijke gezondheid van vluchtelingen in Nederland in 2009 (Op een schaal van 1-100: hoe hoger hoe gezonder)

	Afghanen	Irakezen	Iraniërs	Somaliërs	Autochtonen
Lichamelijke gezondheid totaal	78,5	77,7	78,6	83,6	85,2
Leeftijd					
15-24	91,8	90,8	92,1	90,7	89,9
25-44	76,8	78,5	81,9	80,8	88,2
45-64	58,2	59,3	64,2	63,8	80,6
Geslacht					
man	81,1	80,7	79,1	86,7	87,5
vrouw	75,4	72,9	78,0	79,5	83,1
Opleidingsachtergrond					
max. basisonderwijs	68,2	66,7	62,1	82,1	79,1
vbo/mavo	80,5	79,6	70,6	82,9	84,0
mbo/havo/vwo	83,3	82,5	79,1	85,3	84,6
hbo/wo	79,9	79,2	83,2	89,9	88,3
Geestelijke gezondheid totaal	81,6	81,6	79,7	86,2	93,5
Leeftijd					
15-24	91,5	91,9	90,0	89,8	96,4
25-44	78,7	80,7	81,3	85,1	91,9
45-64	70,1	71,0	70,0	71,9	93,8
Geslacht					
man	83,8	84,6	79,9	87,6	94,7
vrouw	78,9	77,0	79,5	84,3	92,3
Opleidingsachtergrond					
max basisschool	72,7	74,1	67,8	83,0	88,5
vbo/mavo	82,7	84,5	74,4	87,8	92,8
mbo/havo/vwo	84,9	86,4	79,2	89,7	95,1
hbo/wo	83,5	79,8	83,5	91,6	93,8

Bron: R. Schellingerhout, 'Gezondheid en Zorggebruik', in E. Dourleijn en J. Dagevos (red.), *De positie van vluchtelingen in Nederland*, Den Haag, SCP 2011, blz. 146 (hierna: Schellingerhout, "Gezondheid en Zorggebruik")

Kwalitatief onderzoek toont aan dat deze gegevens mogelijk geen goede indicatie zijn van de gezondheidssituatie van Somaliërs.¹³³ Het blijkt dat trauma's en psychische problemen veel voorkomen in de Somalische gemeenschap. Vooral de situatie in

¹³³ Klaver et al, *Somaliërs in Nederland*, Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*, Pels en de Gruyter, *Vluchtelingengezinnen*; M. Kromhout en M. van San, *Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*, WODC, Den Haag 2003 (hierna: Kromhout en M. van San, *Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*).

Somalië, het migratieproces naar Europa en de ervaringen als asielzoeker in Nederland blijken een enorme impact te hebben gehad op de gezondheidssituatie van Somaliërs. Het Somali European Forum meldt dat vluchtelingen die deel uitmaakten van de tweede migratiegolf bijna allemaal trauma's hebben als gevolg van de oorlog en het op de vlucht slaan ervoor.¹³⁴ Degenen die eerder kwamen, kampen echter ook nog vaak met sociaalpsychiatrische problemen.

Een van de verklaringen voor de vertekening van de gegevens in tabel 7 zou kunnen zijn dat de enquêtevragen die aan deze gegevens ten grondslag liggen gesloten en zeer algemene vragen waren; zoals 'Hoe vaak voelde u zich kalm en rustig in de afgelopen vier weken?' of 'Hoe vaak voelde u zich terneergeslagen?' De respondenten hebben mogelijk zeer algemene antwoorden op deze algemene vragen gegeven. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat Somaliërs moeite hebben met de term 'psychiatrische problemen', omdat ze er iets anders onder verstaan en omdat ze kunnen leiden tot stigma's binnen hun eigen gemeenschap.¹³⁵ De aard van de enquêtevragen kan daarom tot onderrapportage over de gezondheidssituatie van Somaliërs hebben geleid. De toegang tot gezondheidszorg lijkt een belangrijk onderwerp voor verder onderzoek.

8.2 Gebruik van gezondheidszorg en sociale voorzieningen door Somaliërs

Wat betreft het gebruik van gezondheidszorg en sociale voorzieningen door Somaliërs (tabel 8), valt het op dat Somaliërs van alle groepen vluchtelingen in Nederland het minst vaak een dokter, medisch specialist, ziekenhuis of geestelijke gezondheidszorginstelling bezoeken. Het geringe gebruik door Somaliërs van gezondheidszorg en sociale voorzieningen zou natuurlijk een indicator kunnen zijn van een goede gezondheid, maar op basis van inzichten uit kwalitatief onderzoek over de gezondheidssituatie van Somaliërs lijkt het waarschijnlijker dat er voor deze specifieke groep belemmeringen zijn ten aanzien van de toegang tot gezondheidszorg.

¹³⁴ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

¹³⁵ Van Heelsum *Somaliërs in Nederland*, K. Bhui, A. Abdi, M. Abdi, S. Pereira, M. Dualeh, D. Robertson, G. Sathyamoorthy & H. Ismail, "Traumatic events, migration characteristics and psychiatric symptoms among Somali refugees", *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 38: 35-43 (2009); N. Warfa, K. Bhui, T. Craig, S. Curtis, S. Mohamud, S. Stansfeld, P. McCrone & G. Thornicroft, Post migration geographical mobility, mental health and health service utilisation among Somali refugees in the UK: A qualitative study, *Health & Place* 12 (2006),p. 503-515.

Tabel 8. Gebruik van gezondheidszorg, naar etnische achtergrond en leeftijd, 2009 (in procenten)

	Afghanen	Irakezen	Iraniërs	Somaliërs	Autochtonen
Huisarts¹					
totaal	44,5	44,3	44,8	38,2	33,2
Leeftijd					
15-24	26,6	28,9	33,3	26,0	29,6
25-44	49,8	45,6	40,9	43,8	32,2
45-64	64,5	60,6	58,5	60,5	33,1
Medisch specialist²					
totaal	24,7	23,2	25,2	19,8	20,3
Leeftijd					
15-24	14,9	13,0	15,3	9,2	19,3
25-44	25,6	23,7	22,6	24,1	18,9
45-64	40,4	34,5	36,3	46,5	22,3
Ziekenhuisopname³					
totaal	12,2	16,3	14,6	11,0	11,5
Leeftijd					
15-24	6,0	15,1	12,4	7,2	14,8
25-44	13,5	15,2	12,4	12,8	9,7
45-64	20,8	19,7	19,7	16,7	11,4
GGZ (geestelijke gezondheidszorg)⁴					
totaal	10,8	8,9	13,3	6,8	8,3
Leeftijd					
15-24	4,8	3,6	6,4	4,3	5,9
25-44	13,8	10,9	14,1	7,8	10,0
45-64	14,8	10,3	16,7	14,0	7,8

Bron: Schellingerhout, "Gezondheid en Zorggebruik", p. 158.

¹ Bezocht in de afgelopen twee maanden de huisarts voor zichzelf.

² Had in de afgelopen twee maanden contact met een medisch specialist voor zichzelf.

³ Werd in de afgelopen 12 maanden in het ziekenhuis opgenomen.

⁴ Maakte in de afgelopen 12 maanden gebruik van geestelijke gezondheidszorg.

De Nationale Ombudsman voor Nederland, Alex Brenninkmeijer, kondigde in februari 2013 een onderzoek aan naar de medische verzorging van (afgewezen) asielzoekers, naar aanleiding van een aantal ernstige klachten door artsen die hadden aangeboden afgewezen asielzoekers te helpen die kampeerden in Ter Apel. De artsen wilden de aandacht vestigen op de erbarmelijke situatie waarin deze asielzoekers verkeren. De artsen waren geschokt over het grote aantal asielzoekers met gezondheidsproblemen die al in een veel eerder stadium hadden moeten worden behandeld. Gezien het feit dat deze mensen allemaal het Nederlandse opvangsysteem hadden doorlopen, rezen er twijfels over de zorgvoorzieningen die hen bij aankomst

waren geboden. In 2009 werden er nieuwe afspraken voor de gezondheidszorg aan asielzoekers ingevoerd, waarbij de zorg via de reguliere kanalen werd verleend. In dit systeem functioneert het COA als zorgmakelaar en informeert de asielzoekers over de verschillende zorgvoorzieningen waar ze gebruik van kunnen maken. Een eerste evaluatie wees uit dat de nieuwe opzet de nodige tekortkomingen heeft, vooral wat betreft de toegankelijkheid en de gezondheidszorg voor kinderen. Een daaropvolgende studie door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport constateerde dat maatregelen om de situatie te verbeteren zijn doorgevoerd, maar er zijn nog steeds flink wat zorgpunten.¹³⁶ De toegang tot gezondheidszorg voor illegale migranten in Nederland roept in het algemeen vragen op. Uit recent onderzoek door Doctors of the World in vijf Europese steden (München, Brussel, Nice, Amsterdam, Londen) blijkt dat 29 procent van de illegale migranten in Amsterdam geen toegang heeft tot de benodigde gezondheidszorg. Artsen blijken niet op de hoogte van de speciale regels die gelden voor patiënten zonder papieren (de overheid vergoedt in dat geval 80 procent van de medische kosten) en er is een zekere terughoudendheid om de hogere administratieve last die deze bijzondere groep met zich meebrengt, op zich te nemen.¹³⁷

In het focusgroepgesprek over gezondheid kwam een aantal belangrijke kwesties aan de orde rond de toegang tot gezondheidszorg in Nederland. De kwaliteit van de gezondheidszorg in Nederland werd allereerst geprezen. De deelnemers waardeerden het feit dat er hier voor hen veel meer zorgfaciliteiten beschikbaar zijn dan in Somalië. Men maakte zich echter wel zorgen, bijvoorbeeld over de stijgende kosten van de ziektekostenverzekering in Nederland. Deelnemers aan de focusgroep gesprekken stelden dat ze prioriteiten moeten stellen en dat de zorg voor familieleden in Somalië, het sturen van geld naar Somalië of het betalen van de huur belangrijker zijn dan de eigen gezondheid. Vooral het bezoek aan de tandarts werd vaak overgeslagen vanwege de hoge persoonlijke bijdrage die patiënten moeten betalen.

Ik vind dat de tandarts te duur is. Ik heb kleine kinderen en het is duur. Hoe zou ik deze eigen bijdrage moeten betalen? Mijn kinderen moeten een beugel hebben. Ze vertelden ons dat de tandarts gratis is voor kinderen onder de achttien, maar dat is niet waar. De beugel kostte me 2000 euro! Kijk, in dat geval zullen mensen geen gebruik maken van de gezondheidszorg. (43-jarige vader van vijf kinderen, drie jaar in Nederland)

Onbegrip is een belangrijke reden voor frustratie; tandartsbezoek is in Nederland gratis voor kinderen onder de achttien, maar speciale behandelingen, zoals het bezoeken van een orthodontist, zijn voor rekening van de patiënt. Het gebrek aan kennis van de taal

¹³⁶ Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. *Naleving normen nieuwe zorgmodel voor asielzoekers verder verbeterd en grotendeels op orde. Vervolgonderzoek 2011/2012*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Inspectie voor de gezondheidszorg, 2012.

¹³⁷ Doctors of the World, *Access to health care for vulnerable groups in the European Union in 2012. An overview of the condition of persons excluded from health care systems in the EU*, 2012.

en cultuur blijkt vaak een grote barrière te zijn voor toegang tot de gezondheidszorg en dit heeft een grote invloed op hoe mensen Nederlandse zorginstellingen ervaren.

Veel misverstanden tussen cliënten en artsen lijken voort te komen uit taalproblemen. In asielzoekerscentra en ook in ziekenhuizen zijn er vaak tolken aanwezig, maar doorgaans hebben huisartsen geen budget om tolken in te schakelen. In dat geval wordt een cliënt gevraagd iemand mee te nemen die voor hem kan vertalen, wat natuurlijk geen ideale situatie is. Het ontbreken van Somalische artsen of verpleegkundigen werd meermaals als probleem benoemd. De focusgroepe deelnemers meldden dat ze zich vaak verkeerd begrepen voelden door Nederlandse artsen of verpleegkundigen en niet serieus werden genomen, wat kan leiden tot woede en frustratie.

Ik had moeite om naar het toilet te gaan. De dokter vertelde me dat ik veel moest lopen, water moest drinken en dat het dan zou verdwijnen. Maar ik wilde antibiotica. Dat is wat mijn dokter in Somalië me altijd gaf, maar hij wilde het niet aan mij geven. Dus werd ik boos en raakte overstuur. Later, toen ik een dokter bezocht met een allochtone achtergrond die mij uitlegde waarom het ongezond is om zo veel antibiotica te nemen, begreep ik het pas. (38-jarige man, zeven jaar in Nederland)

Miscommunicatie en onbegrip zijn niet altijd zonder gevaar. Een Somalische vrouw herinnerde zich bijvoorbeeld hoe haar buurvrouw klaagde over een zware hoofdpijn. Toen ze naar haar dokter ging, adviseerde hij haar water te drinken, pijnstillers te nemen en elke dag een wandeling in het park te maken.

Omdat ze thuis zat met veel kinderen en ze niet werkte, dachten ze dat de hoofdpijn werd veroorzaakt door stress en isolement, maar er was echt iets aan de hand. Mijn man en ik waren echt ongerust. Een paar weken later stierf ze aan een hersentumor. (43-jarige vrouw, moeder van drie kinderen, dertien jaar in Nederland)

Een Somalische seksuoloog en psychiater bevestigde de behoefte aan meer informatie over de Nederlandse gezondheidszorg, een beter cultuurbegrip, en meer tijd om te luisteren naar patiënten en hen serieus te nemen.

Er is echt sprake van onbegrip hier in Nederland als het gaat om de culturele achtergrond van Somaliërs. Nederlandse artsen zeggen vaak dat ze op iedereen dezelfde regels toepassen. Dat kun je doen, maar dan richt je je alleen op de zeer goed geïntegreerde burger. Er zijn bijvoorbeeld ouderen die thuis zitten, de taal niet spreken en zich niet als Nederlanders gedragen. Zij worden dan uitgesloten van de gezondheidszorg. Daarnaast zijn er zaken die moeilijk bespreekbaar zijn, zoals incontinentie of vaginitis. Somalische vrouwen spreken daar niet over met hun huisarts. Als ze een afspraak met een specialist willen, is dat niet omdat ze hun huisarts niet vertrouwen, maar gewoon omdat ze er privé over willen praten

met een specialist. Het is belangrijk om meer tijd uit te trekken, naar patiënten te luisteren en ze serieus te nemen.¹³⁸

Als Somaliërs zich niet welkom of begrepen voelen door Nederlandse artsen, zoeken ze mogelijk naar alternatieve oplossingen. Imams spelen in de Somalische cultuur een belangrijke rol bij het genezen van mensen.

Als iemand een psychische aandoening krijgt, kan dit op traditionele wijze worden geïnterpreteerd. Dus in plaats van het ziekenhuis of de psychiater te bellen, kan worden gekozen voor een lezing uit de Koran. De imam zal deze persoon uit de Koran voorlezen om hem of haar te kalmeren, en dat kan een tijdje werken, maar het is geen oplossing voor de lange termijn.¹³⁹

Soms worden kinderen met psychische of andere problemen teruggestuurd naar Somalië, omdat hun ouders geen vertrouwen hebben in het Nederlandse zorgstelsel en men bang is dat de problemen alleen maar groter zullen worden in de onbekende Nederlandse context. In 2012 voerde Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON) een onderzoek uit naar het gebruik van voorzieningen voor geestelijke gezondheidszorg door vluchtelingen in Amsterdam. Een van de aanbevelingen was dat de geestelijke gezondheid van vluchtelingen in de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) gemonitord moet worden, omdat vluchtelingen een kwetsbare groep vormen met mogelijk bijzondere zorgbehoeften.

8.3 Initiatieven om de toegang tot de sociale voorzieningen en gezondheidszorg te verbeteren.

Naast de reguliere GGZ-centra zijn er een aantal interculturele zorginitiatieven die aandacht verdienen. In Amsterdam is er een vestiging van I-Psy, een centrum voor interculturele psychiatrie. I-Psy biedt gespecialiseerde en makkelijk toegankelijke hulp aan mensen met psychische of psychiatrische problemen die vaak gerelateerd zijn aan migratie en veranderingen in cultuur, sociale relaties en leefomstandigheden. De specialisten behoren vaak zelf tot etnische minderheden en cliënten hebben de mogelijkheid om te worden geholpen in het Turks, Arabisch, Spaans, Portugees, Engels, Dari, Farsi, en recentelijk Pools. Bij de behandelingen wordt getracht de culturele achtergrond en religieuze overtuigingen van de cliënten te respecteren. Volgens een Somalische psycholoog maken Somaliërs niet vaak gebruik van de diensten van I-Psy omdat er geen Somalische specialisten werken; de belangrijkste doelgroepen zijn Turken en Marokkanen.

Zolang er slechts twee Somalische artsen in Nederland werkzaam zijn, zal het opzetten van een dergelijke specialistengroep moeilijk blijven, maar wie weet wat

¹³⁸ Interview met Saaad Abdulrehman, Somalische seksuoloog/arts in de psychiatrie, Amsterdam, 3 april 2013.

¹³⁹ Interview met Saaad Abdulrehman, Somalische seksuoloog/arts in de psychiatrie, Amsterdam, 3 april 2013.

de toekomst brengt. Ik ken enkele goede vrouwelijke Somalische studenten die binnenkort afstuderen.¹⁴⁰

Ook anderen, zoals Pharos, hebben gewezen op de behoefte aan meer Somalische tussenpersonen, zodat de toegankelijkheid van (geestelijke) gezondheidsinstellingen kan worden verbeterd.¹⁴¹

8.4 Genitale verminking onder vrouwen

Somalische vrouwen hebben een specifiek gezondheidsprobleem: Vrouwelijke Genitale Verminking (VGV), ook wel bekend als vrouwenbesnijdenis. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) definieert VGV als "alle procedures met betrekking tot gedeeltelijke of volledige verwijdering van de externe vrouwelijke genitaliën of andere schade aan de vrouwelijke geslachtsorganen om niet-medische redenen".¹⁴² Sinds de jaren negentig komt VGV ook in Nederland voor, tegelijk met het op gang komen van immigratie uit landen waar VGV wordt toegepast, waaronder Somalië. Op dit moment wordt geschat dat er ongeveer 30.000 vrouwen met VGV in Nederland wonen. De meesten van hen zijn afkomstig uit Somalië, Egypte, Ethiopië, Eritrea of Koerdisch Irak. In opvangcentra heeft 35 procent van alle vrouwen VGV ondergaan. De meesten van hen vallen binnen de reproductieve leeftijd. Volgens een in 2013 verschenen studie dient VGV in Nederland als thema te worden besproken door artsen en andere gezondheidswerkers.¹⁴³

De activiteiten ter bestrijding van VGV in Nederland begonnen met kortlopende projecten gericht op het doorbreken van het taboe middels bewustmaking, opleiding en ontwikkeling van deskundigheid. In 1993 nam de Nederlandse regering een duidelijk standpunt in en verklaarde officieel *alle* vormen van vrouwelijke genitale verminking als onaanvaardbaar en verboden in Nederland. Er werd beleid ontwikkeld waarin bewustmaking, preventie, en repressie en criminalisering waren opgenomen als middelen om de praktijk te bestrijden. Sinds 2005 groeit bij de overheid het gevoel van urgentie om een manier te vinden om VGV een halt toe te roepen. De staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft VGV voortdurend hoog op de Nederlandse politieke agenda geplaatst.

VGV wordt beschouwd als een zeer ernstige en schadelijke vorm van kindermishandeling. Het is strafbaar onder het algemeen strafrecht, met een maximale

¹⁴⁰ Interview met Saaad Abdulrehman, Somalische seksuoloog/arts in de psychiatrie, Amsterdam, 3 april 2013.

¹⁴¹ A. Mehrnaz, S. Halame, S. Gaale and S. Abdurehman, Geef me raad. *Handboek deskundigheidsbevordering geestelijke gezondheid Somaliërs voor GGZ professionals*, Pharos, Utrecht, 2009.

¹⁴² Zie <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en> (geraadpleegd op 14 maart 2014).

¹⁴³ M. Exterkate, *Female Genital Mutilation in the Netherlands. Prevalence, incidents and determinants*, Utrecht, Pharos, Centre of Expertise on Health for Migrants and Refugees, 2013 (hierna: Exterkate, *Female Genital Mutilation in the Netherlands*).

gevangenisstraf van twaalf jaar of een boete van maximaal 76.000 euro.¹⁴⁴ Als VGV wordt toegepast door een van de ouders, kan de gevangenisstraf met een derde worden verlengd. Indien de ouders de ingreep hebben georganiseerd, middelen hebben betaald of verstrekt die worden gebruikt voor VGV, of hulp hebben geboden tijdens VGV, zijn zij eveneens strafbaar. Daarnaast worden kinderen uit 'risicolanden' nauwlettend in de gaten gehouden door zorginstellingen, en zelfs bij aankomst in Nederland krijgen ouders wanneer zij asiel aanvragen te horen dat VGV verboden is. Het risico op VGV blijft echter hoog wanneer families hun thuisland bezoeken. De schattingen van het aantal meisjes dat wordt besneden in hun land van herkomst liggen tussen de veertig en vijftig meisjes per jaar voor alle kinderen in Nederland die afkomstig zijn uit risicolanden.¹⁴⁵

Er zijn veel initiatieven ondernomen om het bewustzijn onder Somaliërs te vergroten en trainingen te verzorgen rond VGV. Recent onderzoek toont aan dat er sprake is van een gedragsverandering als gevolg van de bewustmakingscampagnes rond de gezondheidsrisico's (en omdat het verbod strikt wordt gehandhaafd).¹⁴⁶ Nederlandse artsen weten ook steeds beter wat VGV inhoudt; ze tonen meer respect voor de persoon in kwestie in plaats van geschokt te zijn, en ze zijn beter toegerust om vrouwen te helpen die bijvoorbeeld complicaties ondervinden bij de bevalling.

Ik geef trainingen aan Somalische vrouwen over VGV, maar natuurlijk komen niet alle Somaliërs naar deze bijeenkomsten. Ik zie wel verbeteringen in vergelijking met vijftien jaar geleden. Vrouwen kijken er nu anders tegenaan. We zijn er nog niet, maar de situatie is nu veel beter. Ook artsen lijken te beseffen wat VGV inhoudt.¹⁴⁷

Toch zijn er nog steeds zwangere Somalische vrouwen die geen medische hulp zoeken, hoewel ze weten dat ze medische problemen hebben. Ze schamen zich er te veel voor. Geleidelijk komt er meer aandacht voor de behoefte aan psychologische zorg voor vrouwen met VGV. Sinds 2010 is een aantal projecten uitgevoerd, bijvoorbeeld onderzoek naar de psychische, sociale en relationele gevolgen van VGV,¹⁴⁸ het ontwikkelen van een modelprotocol voor medische zorg voor vrouwen en meisjes met VGV en het opleiden van verloskundigen tot VGV-adviseurs om te kunnen helpen als er complicaties optreden bij bevallingen.

Bijzonder succesvol was een in 2006 ingevoerd programma met een geïntegreerde preventieve ketenbenadering waarbij het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en

¹⁴⁴ Secties 300-304, 307, 308 van het Wetboek van Strafrecht.

¹⁴⁵ Exterkate, *Female Genital Mutilation in the Netherlands*.

¹⁴⁶ Exterkate, *Female Genital Mutilation in the Netherlands*.

¹⁴⁷ Interview met Suaad Abdulrehman, seksuoloog/arts in de psychiatrie, Amsterdam, 3 april 2013.

¹⁴⁸ E. Vloeberghs, J. Knipscheer, A. van der Kwaak, Z. Naleie & M. van der Muisenbergh, *Veiled pain. A study on the psychological, social and relational consequences of female genital mutilation*, Utrecht, Pharos, 2011.

Sport samenwerkte met Pharos, de Federatie Somalische Organisaties Nederland (FSAN) en Vluchtelingen-Organisaties Nederland (VON) in de strijd tegen VGV. Sterke punten van het programma waren dat verschillende etnische groepen samenwerkten en dat migrantenorganisaties en sleutelfiguren actief betrokken waren bij de invoering van deze landelijke aanpak. Het programma is geëvalueerd en naderhand verbeterd, bijvoorbeeld door de medische en psychische zorg voor besneden vrouwen uit te breiden.

8.5 Tuberculose

Een ander specifiek gezondheidsrisico voor Somaliërs is tuberculose. De Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdiensten (GG&GD's) in Nederland zijn onlangs begonnen met een project over tuberculose in samenwerking met Pharos. Somaliërs lijden relatief vaak aan tuberculose, wat uiteraard een gezondheidsrisico inhoudt voor de gehele samenleving. Het project is erop gericht recente nieuwkomers beter te controleren. Vaak raken ze na hun eerste gezondheidscontrole uit het zicht van zorginstellingen. Het relatief lage niveau van gezondheidszorg in asielzoekerscentra en detentiecentra, en de slechte toegang tot gezondheidszorg voor mensen zonder papieren, dragen daar ook in belangrijke mate toe bij.

8.6 De relatie tussen Somalische ouders en hun kinderen

In het hoofdstuk over onderwijs werd al gewezen op bepaalde verschillen tussen ouders en kinderen. Een van de zaken die heel vaak ter sprake kwam in de focusgroepgesprekken en interviews met deskundigen was de groeiende kloof tussen ouders en kinderen, en de dringende noodzaak dat zowel beleidsmakers als de Somalische gemeenschap dit probleem aanpakken.

De meeste problemen voor Somaliërs moeten nog komen: dat zal gebeuren als deze mensen, de nieuwkomers, kinderen krijgen. Er zijn enorme opvoedingsproblemen in deze gemeenschap en de conflicten ontstaan als de kinderen 'vernederlandsen' in taal, gebruiken en cultuur. Ook blijft alles achter gesloten deuren. Ze zouden graag zelf problemen oplossen, maar slagen daar niet altijd in.¹⁴⁹

---

¹⁴⁹ Interview met Hans van Stee, Stichting VluchtelingenWerk Amstel tot Zaan, Amsterdam, 7 maart 2013.

In verschillende onderzoeken wordt melding gemaakt van conflicten tussen ouders en kinderen en wordt de achtergrond hiervan besproken.¹⁵⁰ Ouders zien dat kinderen relatief snel Nederlands leren en daardoor meer open staan voor de Nederlandse samenleving. De ouders zijn bang dat ze hun invloed verliezen en dat hun kinderen niet meer in de Somalische cultuur passen. Somalische ouders “vallen soms terug op traditionele opvoedingswaarden om hun kinderen te behoeden voor gedrag dat ze als een teken van moreel verval zien”.¹⁵¹ Tabel 9 geeft een overzicht van de opvoedingswaarden volgens Nederlandse en Somalische ouders, in volgorde van belangrijkheid. Over het algemeen worden de Somalische opvoedingswaarden sterk bepaald door de islam.

Daarnaast dient te worden benadrukt dat de achtergrond van Somaliërs – gekenmerkt door oorlog, trauma en stress, maar ook onzekerheid over de familieleden die nog in Somalië wonen – ook invloed heeft op de opvoeding.

De rol van de vader in de opvoeding wordt vaak als problematisch beschouwd. Traditioneel spelen vaders een belangrijke rol in de Somalische samenleving, niet zozeer in de dagelijkse opvoedingspraktijk, maar door de rol van gezagsdrager en kostwinner. In Nederland is deze rol aan verandering onderhevig, bijvoorbeeld omdat ze als gevolg van werkloosheid niet langer de hoofdkostwinner zijn. Verder wordt het afdwingen van gehoorzaamheid en het laten gelden van gezag door onderwerping en fysieke agressie in Nederland sterk veroordeeld. Hierdoor staan de mannen met ‘lege handen’ en neemt hun status in het gezin af.¹⁵²

Er is een aantal Somalische eenoudergezinnen met vrouwen aan het hoofd die hun kinderen zelfstandig opvoeden, zonder de steun van mannelijke familieleden. De jongens denken dat ze zelfstandig moeten zijn en de moeders weten niet hoe ze hun kinderen onder controle moeten houden.¹⁵³

¹⁵⁰ Pels en de Gruyter, *Vluchtelingengezinnen: opvoeding en integratie. Opvoeding en ondersteuning in gezinnen uit Iran, Irak, Somalië en Afghanistan in Nederland*, Utrecht, Verwey-Jonker Instituut 2005 (hierna: Pels en de Gruyter, *Vluchtelingengezinnen*); Tuk in samenwerking met K. Mahamed en A. Baabbi, *You don't want to lose your child. Parental support [for] Somali parents*, Utrecht, Pharos 2010 (hierna: Tuk et al., *You don't want to lose your child*); Bouwmeester, Dekovic & Groenendaal, *Opvoeding in Somalische Vluchtelingengezinnen in Nederland*, Utrecht, Universiteit Utrecht 1998.

¹⁵¹ Tuk et al., *You don't want to lose your child*, p. 15.

¹⁵² Tuk et al., *You don't want to lose your child*, p. 17.

¹⁵³ Tuk et al., *You don't want to lose your child*.

Tabel 9. Waarden onder autochtone Nederlandse en Somalische ouders

Opvoedingsdoelen in volgorde van belangrijkheid	
Autochtone Nederlandse ouders	Somalische ouders
Verantwoordelijkheidsgevoel	Goede cijfers, hoge opleiding
Zorg voor anderen	Gehoorzaam zijn
Zelfstandig oordelen	Beschaafd zijn, beleefd zijn en goed gedrag
Goede manieren	Respect tonen
Verdraagzaam zijn	Voor zichzelf zorgen
Goede resultaten op school	Slim, intelligent zijn
Behulpzaam zijn	Trouwen
Respect hebben voor ouderen	Aardig zijn
Willen weten waarom bepaalde dingen gebeuren	Cultuur en taal behouden
IJverig en ambitieus zijn	Behulpzaam zijn, zorgen voor ouders
Ouders gehoorzamen	Rekening houden met anderen
Slim zijn	Goede omgang met anderen
	Zelfstandig beslissingen nemen

Bron: B. Tuk, in samenwerking met K. Mahamed en A. Baabbi. *Je wilt je kind niet kwijtraken*. Pharos, Utrecht, 2010, p. 15.

Ouders zijn zich ervan bewust dat ze hun opvoedingspraktijken moeten aanpassen aan de Nederlandse samenleving en Nederlandse waarden om hun kinderen te ondersteunen. Anderzijds zijn ze het niet altijd eens met die Nederlandse waarden, zoals assertiviteit, het gebrek aan respect voor ouderen en seksuele vrijheid. Het met elkaar verenigen van Somalische en Nederlandse opvoedingswaarden blijkt moeilijk te zijn en zorgt voor spanningen tussen ouders en hun kinderen.

Je leeft in drie verschillende werelden: de islamitische, de Somalische en de westerse, en deze zijn soms moeilijk te combineren. Mijn moeder wil dat ik met een Somalisch meisje trouw en toen ik een relatie kreeg met een Nederlands meisje was ze daar niet echt blij mee. (23-jarige student)

Ouders zijn ambitieus, ze willen dat hun kinderen gaan studeren en een goede maatschappelijke positie bereiken. Ze zijn echter niet altijd in staat om kinderen in dit proces te begeleiden en zijn teleurgesteld als hun kinderen in hun ogen tekortschieten, bijvoorbeeld wanneer ze met school stoppen of een lager opleidingsniveau bereiken dan was verwacht (zie ook hoofdstuk 5 over onderwijs). Volgens sommige respondenten sturen sommige Somalische ouders hun kinderen naar Somalië om ze opnieuw kennis te laten maken met die cultuur. Anderen stelden dat deze praktijk gangbaarder is in het Verenigd Koninkrijk dan in Nederland.

Ook de angst om je kind aan de Raad voor de Kinderbescherming te verliezen, speelt een rol, want die kan het kind dan in een pleeggezin plaatsen. De angst dat Nederlandse autoriteiten hun kinderen uit huis zou kunnen halen, kwam in de focusgroepgesprekken meerdere keren ter sprake.

Dit wantrouwen jegens overheidsinstellingen komt veel voor onder Somaliërs en heeft zijn oorsprong in de moeizame relatie tussen staat en samenleving in Somalië. Het leidt tot wantrouwen en frustratie en maakt de communicatie met jeugdzorginstanties complex.

Onze drie maanden oude baby had wat problemen met zijn arm, hij huilde veel, en toen we hem naar het ziekenhuis brachten, zeiden ze dat zijn schouder ontwricht was. Ze waren zeer argwanend. We moesten allerlei vragen beantwoorden en bleven gedurende twee jaar onder toezicht. (38-jarige vrouw)

De opvoedingspraktijken in Somalië en Nederland verschillen sterk van elkaar, waarbij Somalische ouders vaak een autoritaire opvoedingsstijl hanteren. Dit kwam ook tot uiting in de focusgroepgesprekken en interviews met deskundigen.¹⁵⁴

Somalische ouders kampen vaak opvoedingsproblemen. Somaliërs die onlangs in Nederland zijn aangekomen, zijn kwetsbaar. Ze komen uit een oorlogssituatie, zijn getraumatiseerd en hebben geen rust in hun hoofd. Voor deze mensen is het erg moeilijk om tijd en aandacht te hebben voor hun kinderen. (47-jarige man)

Sommige Somalische ouders schreeuwen tegen hun kinderen, zeer hard, 'doe dit, doe dat niet', en als hun kinderen niet direct gehoorzamen, geven ze hen een klap. (37-jarige vrouw)

Wanneer er ernstige vermoedens van kindermishandeling en verwaarlozing bestaan, kunnen deze worden gemeld aan het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) Tijdens de rondetafelbijeenkomst werd benadrukt dat de angst binnen de Somalische gemeenschap voor jeugdzorginstanties zelfs leidt tot een *self-fulfilling prophecy*. Wanneer Somalische gezinnen bijvoorbeeld niet komen opdagen bij afspraken met het consultatiebureau, dan neemt het vertrouwen in deze gezinnen af, wat er uiteindelijk toe kan leiden dat kinderen onder het toezicht van een gezinsvoogd worden geplaatst.

8.7 Initiatieven op het gebied van opvoedingsondersteuning

In 2012 startte Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA) met een gezinsgerichte aanpak, waarbij de aandacht uitgaat naar het gezin als geheel en niet alleen het kind. De resultaten zijn vooralsnog veelbelovend: het aantal ondertoezichtstellingen (OTS'en) is afgenomen met 32 procent en zit op het laagste

¹⁵⁴ Interview met Fatumo Farah, HIRDA, Amsterdam, 5 maart 2013; Frea Haker, Pharos, Utrecht, 28 februari 2013; Shukri Said, Ifin, Amsterdam, 13 februari 2013; Ali Ware, SOMVAO, Amsterdam, 20 februari 2013.

niveau sinds 2005. Het aantal kinderen dat uit huis werd geplaatst is met 39 procent afgenomen. BJAA stelt dat cliënten nu meer vertrouwen in de toekomst hebben dankzij de ondersteuning van BJAA. Volgens BJAA is de aanpak succesvol bij Somalische gezinnen omdat ze thuis worden bezocht en hen zo de moeite wordt bespaard om naar het kantoor van BJAA te komen. Bovendien worden door de meer integrale, gezinsgerichte aanpak ook andere aanwezige problemen aangepakt. Een laatste kenmerk van deze aanpak is dat gezinnen te maken hebben met maar één casemanager en niet met allerlei verschillende hulpverleners op verschillende locaties. Dat zorgt ervoor dat er een band kan ontstaan.¹⁵⁵

Een ander interessant initiatief is een methodiek voor opvoedingsondersteuning aan Somalische ouders die is ontwikkeld door de Nijmeegse organisatie Interlokaal, NIM en Pharos. Bij deze methodiek ligt de nadruk op de vaders. Volgens de initiatiefnemers ligt de kracht van de cursus in de etnische achtergrond van de opleiders, een Somaliër en een Marokkaan, aangezien ze dezelfde taal spreken en de belangrijkste problemen van Somaliërs herkennen.

Iftin, een Somalische vrouwenorganisatie in Amsterdam geleid door zes Somalische vrouwen, organiseert ook opleidingen over opvoedingsondersteuning. Hun opleiding is gericht op (alleenstaande) vrouwen. De oprichtster, Shukri Said, is een getraind pedagoog die het gebrek aan ondersteuning van ouders ziet als een van de belangrijkste problemen binnen de Somalische gemeenschap op dit moment.

In 2005 zijn we gestart met Iftin. Op dat moment vertrokken veel Somalische families naar het Verenigd Koninkrijk. Vaak ging de man, de kostwinner van het gezin, als eerste. Deze mannen waren hoogopgeleid en niet tevreden met hun situatie. Ze waren niet naar Nederland gekomen om een uitkering te trekken. De Somalische vrouwen die met hun kinderen werden achtergelaten, kregen in die tijd niet veel steun. Er was geen plek voor hen om naar toe te gaan. Dus daarin hebben we voorzien. Wij merkten dat er binnen de Somalische gemeenschap een heleboel problemen bestaan als gevolg van de opvoedingsverschillen tussen de twee verschillende culturen. Problemen ontstaan bijvoorbeeld in situaties waarin de vader vaak afwezig is of wanneer niet bekend is wat de Nederlandse instellingen voor je kunnen betekenen.¹⁵⁶

Een laatste project dat in dit verband kan worden genoemd, werd ontwikkeld door SONPPCAN en richt zich op de pedagogische ondersteuning van ouders, om zo mishandeling en verwaarlozing van kinderen te voorkomen. Het project bestaat uit workshops waar ouders worden onderwezen over de rechten van kinderen.

¹⁵⁵ Persoonlijke communicatie met Robert Thijssen, Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam, BJAA, 4 oktober 2013.

¹⁵⁶ Interview met Shukri Said, Iftin, Amsterdam, 13 februari 2013.

9. ORDEHANDHAVING EN VEILIGHEID

Dit hoofdstuk bespreekt de ervaringen van Somaliërs met ordehandhaving en strafrecht, en gaat in op het antidiscriminatiebeleid. In het hoofdstuk over werkgelegenheid is discriminatie op de werkvloer besproken, als een van de vormen van discriminatie waar Somaliërs in het dagelijks leven mee te maken hebben, naast discriminatie op straat, in het openbaar vervoer en wanneer ze vrienden of familie ontmoeten. In dit hoofdstuk gaat het om de ervaringen van Somaliërs met handhaving en etnische profilering. Het hoofdstuk gaat ook in op de betrokkenheid van Somaliërs bij criminaliteit, met in het bijzonder aandacht voor de Nederlandse anti-terroriswetgeving, aangezien terrorisme een toenemende reden tot zorg is en een van de beleidsprioriteiten van Amsterdam vormt. Het hoofdstuk eindigt met een evaluatie van het recente verbod op qat in Nederland en de mogelijke effecten van dit verbod.

9.1 De ervaringen van Somaliërs met politieoptreden en het aanhoudingsbeleid

Tijdens een focusgroepgesprek met elf jonge Somalische mannen onder de 25 jaar werd duidelijk dat het merendeel van hen het gevoel had dat de politie naar huidskleur en kleding kijkt, en dat je eerder onder verdenking staat als je zowel zwart als moslim bent. Velen vertelden dat ze vaak zonder reden op discriminerende wijze werden aangehouden en ondervraagd. Een 19-jarige Somalische man gaf een sprekend voorbeeld:

Ik ben vele malen aangehouden en gefouilleerd en ik ben zelfs een keer zonder reden opgepakt. Ik reed op een tweedehands fiets en werd aangehouden. De politieagent vroeg me hoe ik aan die fiets kwam en of ik een betalingsbewijs bij me had. Ik vertelde hem dat het betalingsbewijs thuis lag. Toen werd ik meegenomen naar het politiebureau omdat ik een grote mond had en moest 'afkoelen'. Mijn ouders moesten komen om het betalingsbewijs aan de politieagent te laten zien. Het was tijdens de zomervakantie en ik heb vier uur vast gezeten. Later kwamen ze langs om zich te verontschuldigen. Er was een fiets gestolen en ze dachten dat het de fiets was waarop ik reed. In zo'n geval vraag je je echt af of ze je arresteren omdat je zwart bent.

Criminaliteit en de angst voor criminaliteit zijn speerpunten van het Nederlandse overheidsbeleid en het Nederlandse strafrechtstelsel is in toenemende mate gericht op criminaliteitspreventie.¹⁵⁷ Dit heeft geleid tot een beleid dat zich richt op het identificeren van risicovolle personen en groepen, waarbij een grote mate van discretionaire bevoegdheid is toegekend aan politieagenten. De Nederlandse politie maakt bijvoorbeeld gebruik van beelden van risicovolle groepen en selectieve profielsen. Mensen die enigszins beantwoorden aan een selectieve profielsen,

¹⁵⁷ J.P. Van der Leun, & M.A.H van der Woude, "Ethnic profiling in the Netherlands? A reflection on expanding preventive powers, ethnic profiling and a changing social and political context", *Policing and Society* Vol. 21 (4) (2011), p. 444–455.

worden eerder aangehouden en gefouilleerd dan anderen.¹⁵⁸ De Nederlandse politie heeft zelfs gericht personen aangehouden en gefouilleerd, waarbij werd gevraagd naar de identiteit van een specifieke groep, zoals West-Afrikanen.¹⁵⁹ Het risico bestaat dat dergelijke activiteiten mede op basis van generalisaties met betrekking tot ras, etniciteit, godsdienst of nationaliteit worden uitgevoerd, in plaats van op basis van individueel gedrag en/of objectief bewijs. Volgens een rapport van het Open Society Justice Initiative over discriminerend aanhoudingsbeleid in de Europese Unie, kan discriminerend aanhoudingsbeleid bovendien gevoelens van polarisatie en stigmatisering versterken bij degenen die eraan worden blootgesteld.¹⁶⁰

Het veronderstelde verband tussen etniciteit en criminaliteit/asociaal gedrag is ook steeds meer een politieke kwestie in Nederland geworden, wat heeft geleid tot extreme politieke standpunten, zoals oproepen tot 'de deportatie van veroordeelde criminelen met de Marokkaanse nationaliteit' en 'gerichte aanhoudingen van Antilliaanse jongeren in Rotterdam'.¹⁶¹

In een focusgroepgesprek over politieoptreden wezen drie van de elf jonge Somalische mannen erop dat het nuttig zou zijn als er meer Somaliërs bij de politie zouden werken. Ze zouden kunnen helpen bij het leggen van contacten met Somalische jongeren en bij het instrueren en informeren van hun collega's over de culturele en sociale aspecten die van belang zijn voor het begrijpen van en omgaan met Somaliërs. Bovendien zouden ze een rolmodel kunnen zijn. De etnische diversiteit in het Amsterdamse politiecorps is groot, maar er blijken geen Somalische politieagenten te zijn. Het zou goed zijn om zichtbaarder te worden. De andere deelnemers aan deze focusgroep, vooral degenen die slechte ervaringen met de politie hadden opgedaan, benadrukten hun wantrouwen jegens de politie en zeiden dat zij zich nooit zouden kunnen vereenzelvigen met een dergelijke organisatie.

Tijdens de rondetafelbijeenkomst werd benadrukt dat het negatieve imago van de politie mogelijk is gebaseerd op ervaringen uit het verleden en dat het uitermate belangrijk is dat politie en de Somalische gemeenschap met elkaar in gesprek gaan. Binnen de bredere Somalische gemeenschap wordt discriminerend aanhoudingsbeleid als een echt probleem gezien dat niet alleen in Amsterdam speelt, maar ook op luchthavens en tijdens buitenlandse reizen. In de focusgroepgesprekken werd gezegd dat immigratieambtenaren zich schuldig maken aan discriminerend aanhoudingsbeleid

¹⁵⁸ S. Cankaya, *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie: het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*, Den Haag, Boom Lemma, 2012.

¹⁵⁹ Nationale Ombudsman, *Onderzoek inval vreemdelingenpolitie in Amsterdams café*, Den Haag, Nationale Ombudsman, 2009.

¹⁶⁰ Open Society Justice Initiative, *Ethnic profiling in the European Union: pervasive, ineffective and discriminatory*, New York, Open Society Institute, 2009.

¹⁶¹ R.P.W. Jennissen, *Criminaliteit, leeftijd en etniciteit: Over de afwijkende leeftijdspecifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Marokkanen en Antillianen*, Boom Legal, Den Haag, 2009.

en het leven van Somaliërs lastig maken. Een 25-jarige Somalische man die een opleiding volgt in het hoger onderwijs in Amsterdam vertelde:

Op luchthavens ben ik altijd degene die zijn paspoort moet laten zien. Zelfs als ik op reis ben met een groep van laten we zeggen vijftien vrienden, halen ze mij er altijd uit. Ik zeg vaak tegen mijn Nederlandse vrienden: let maar op, ze halen mij er weer uit. Zij zeggen dan: ‘nee joh, dat gebeurt niet’. Maar het is elke keer raak! En dan zijn ze geschokt en ik denk, nou ja, daar moet ik dan maar mee leven.

9.2 Betrokkenheid van Somaliërs bij criminaliteit

Uit onderzoek naar criminaliteit onder etnische groepen blijkt dat een aantal specifieke nieuwe etnische groepen in Nederland, waaronder Somaliërs, verhoudingsgewijs vaak betrokken is bij criminaliteit.¹⁶² Hun aantal is relatief hoog, maar de criminaliteit onder Somaliërs is in absolute aantallen gemeten een relatief klein probleem.¹⁶³ Per jaar zijn er in Nederland ongeveer 800 rechtszaken met Somaliërs waarvan de meerderheid man is. 34 procent van deze zaken leidt tot een veroordeling, 15 procent resulteert in een gevangenisstraf.¹⁶⁴ De meeste Somalische wetsovertreders zijn jong en de helft wordt veroordeeld voor een eigendomsdelict.¹⁶⁵ De overtredingen waar Somaliërs het vaakst voor worden veroordeeld zijn eigendomsdelicten, vandalisme en geweldpleging.¹⁶⁶

Tijdens de focusgroepgesprekken wezen deelnemers ten aanzien van de betrokkenheid bij criminaliteit vaak op de ervaringen van Somaliërs in het Verenigd Koninkrijk.

Als ik de situatie van Somalische jongeren in Nederland vergelijk met die in het Verenigd Koninkrijk, denk ik dat ze het hier goed doen. Daar wordt sneller naar wapens gegrepen en hebben ze grote problemen met bendes. (21-jarige man)

Een van de deelnemers aan het focusgroepgesprek over criminaliteit vertelde dat hij had gezien hoe een aantal van zijn vrienden op jonge leeftijd in de criminaliteit belandde, omdat ze niets anders omhanden hadden.

¹⁶² Kromhout en Van San, *Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*.

¹⁶³ Dit wordt ook bevestigd door een intern document van de Politie Rotterdam-Rijnmond, een gebied waar ongeveer 2300 Somaliërs wonen. Volgens dit document is het beeld voor Somaliërs wat betreft criminaliteit relatief stabiel. De cijfers voor geregistreerde criminaliteit en problemen veroorzaakt door Somaliërs daalden over de periode januari 2008 – september 2011.

¹⁶⁴ Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*. Er zijn geen specifieke gegevens beschikbaar over het aandeel van Somaliërs in de criminaliteitscijfers van Amsterdam, waarschijnlijk omdat de groep te klein is. Amsterdam kent het grootste aantal misdrijven per 1.000 inwoners in Nederland.

¹⁶⁵ Klaver et al., *Somaliërs in Nederland*.

¹⁶⁶ Kromhout and van San, *Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*.

Toen ik dertien was gingen we allemaal samen naar Koranlessen, alles heel vredig. Later gingen we samen voetballen. Toen waren er veel plekken waar we vrij konden spelen. Maar toen namen de Somalische organisaties het over en begonnen evenementen te organiseren. Ze zeiden tegen ons: je mond houden en betalen, of je kunt gaan. De jongens die niet konden betalen, gingen de straat op. Ze begonnen wiet te roken omdat ze zich verveelden. Later zag ik ze dan op tv, bij 'Opsporing Verzocht'. (18-jarige man)

Deskundigen wijzen erop dat alleenstaande minderjarige asielzoekers een specifieke risicogroep in de Somalische gemeenschap vormen als het gaat om criminaliteit, en dat hun aantal relatief hoog is. Deze minderjarigen zijn op eigen houtje naar Nederland gekomen, en omdat ze niet binnen een familiestructuur leven of sociale controle kennen, is het risico dat ze betrokken raken bij criminaliteit groter. Andere risicofactoren zijn het lage opleidingsniveau, de lage arbeidsmarktparticipatie, statusverlies en financiële problemen.¹⁶⁷ De situatie in Somalië, waar een gebrek aan gezag heerst en de rechtsstaat is afgebroken, vormt ook een belangrijke factor.¹⁶⁸ Chaos en anarchie waren de norm voor de meeste nieuwkomers uit Somalië.¹⁶⁹ Bijna iedereen lijdt onder oorlogstrauma's en velen zijn opgegroeid in gebroken gezinnen. Bovendien hebben ze vaak onrealistische verwachtingen van wat het leven in het Westen hen zal brengen en raken teleurgesteld en gefrustreerd.¹⁷⁰

9.3 Antidiscriminatie- en antiterrorismewetgeving in Amsterdam

Na de moord op Theo van Gogh in 2004 is de gemeente Amsterdam gestart met het programma 'Wij Amsterdammers'. Dit programma is gericht op het ontwikkelen van een sterkere gemeenschappelijke identiteit binnen de stad. Een van de pijlers van het programma is het bevorderen van gelijke behandeling en integratie, in de wetenschap dat gevoelens van discriminatie, vooral onder moslims, in de afgelopen jaren zijn toegenomen.

Na de moord op Van Gogh werd het antidiscriminatiebeleid geïmplementeerd. Daarvoor was er sprake van ad-hocbeleid, maar nu is er een echt kader waarbinnen concrete maatregelen worden genomen.¹⁷¹

In het kader van dit programma werd het antidiscriminatiebeleid in Amsterdam geformaliseerd, wat ook tot uitdrukking kwam in een aantal openbare campagnes die werden georganiseerd om mensen te stimuleren discriminatie te melden bij het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam. Niettemin is het aantal klachten van

¹⁶⁷ Klaver et al., 2010, *Somaliërs in Nederland*.

¹⁶⁸ Kromhout & van San, *'Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*.

¹⁶⁹ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

¹⁷⁰ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

¹⁷¹ Interview met Jessica Silversmith, Anti-Discriminatie Bureau Amsterdam, Amsterdam, 18 februari 2013.

Somaliërs in Amsterdam verrassend laag: er zijn in totaal slechts vijf officiële klachten ingediend.¹⁷² Een mogelijke oorzaak is dat het discriminatiemeldpunt in Amsterdam onvoldoende bekend is bij Somaliërs. Een ander, juridisch obstakel is dat vluchtelingen worden uitgesloten van nationaal beleid gericht op gelijke behandeling omdat ze binnen de vreemdelingenwetgeving als aparte categorie worden neergezet. In 2010 werden de meeste actieplannen gestaakt of 'geïntegreerd in het algemene beleid', zoals de gemeenteraad het wenste te formuleren.¹⁷³

Het enige actieplan dat overeind bleef van 'Wij Amsterdammers' was het plan ter bestrijding van radicalisering. Voor de moord op Van Gogh had de gemeente Amsterdam een algemeen antiterrorismebeleid, maar toen bleek dat de moordenaar van Van Gogh al eerder was aangemerkt als potentieel probleem, werd duidelijk dat er een meer op individuen gericht beleid nodig was (in 2004). De gemeente oormerkte een bedrag 5 miljoen euro, het grootste budget van alle grote steden in Nederland, voor terrorismebestrijding in de stad.¹⁷⁴

Een deel van dit geld werd besteed aan onderzoek, in opdracht van de gemeente Amsterdam, naar de beweegredenen voor radicalisering onder moslimjongeren in Amsterdam.¹⁷⁵ Het onderzoek wees op het belang van integratie en sociale samenhang als belangrijke elementen bij het bestrijden van radicalisering.

Een andere concrete maatregel die in de stad Amsterdam is genomen ter bestrijding van radicalisering, was het opzetten van het Meld- en Adviespunt Radicalisering. Dit meldpunt werd in 2005 opgezet en wordt beheerd door de gemeenteraad, in samenwerking met de politie. Professionals kunnen een melding indienen als ze zich zorgen maken over een bepaalde persoon. De gemeenteraad heeft een netwerk dat voornamelijk bestaat uit jongerenwerkers, hulpverleners en docenten die bekend en vertrouwd zijn in de buurten en gemeenschappen. De gemeenteraad traint deze sleutelpersonen om interventies door dit soort professionals te bevorderen, in plaats van door de politie, omdat die laatste tot meer wantrouwen zouden kunnen leiden. Speciale aandacht werd ook besteed aan het opheffen van het sociaal isolement van vrouwen en het ondersteunen van mensen die gevoelig zijn voor radicalisering, teneinde hen weerbaarder te maken tegen negatieve invloeden en radicale ideeën.

---

¹⁷² Interview met Jessica Silversmith, Anti-Discriminatie Bureau Amsterdam, Amsterdam, 18 februari 2013.

¹⁷³ Interview met Pieter Jan van Slooten, beleidsmedewerker anti-radicalisering, gemeenteraad Amsterdam, Amsterdam, 4 maart 2013.

¹⁷⁴ Interview met Simon Bontekoning, beleidsmedewerker terrorismebestrijding, gemeente Amsterdam, Amsterdam, 4 maart 2013.

¹⁷⁵ Slooman, M. & J. Tillie (2006), Processen van radicalisering, waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden. Amsterdam, Instituut voor Migratie en Etnische Studies (IMES). (Hierna: Slooman & Tillie, Processen van Radicalisering)

Gemiddeld komen er jaarlijks 25 meldingen van radicalisering binnen bij het Meld- en Adviespunt Radicalisering. 25 procent van deze meldingen wordt beschouwd als onschuldig, 30 procent als verontrustend, en de rest behoort tot een grijs gebied.

Sommige meldingen zijn ideologisch gemotiveerd, maar niet problematisch, of ze zijn zeer problematisch maar niet ideologisch gemotiveerd.¹⁷⁶

In 2012 werd het Amsterdamse antiradicaliseringbeleid geëvalueerd. De belangrijkste conclusie was dat de gemeenteraad een nog meer op risico's gebaseerde, individuele aanpak moest volgen dan ze nu al doet. Idealiter zou de focus moeten liggen op individuele gevallen en zou er moeten worden samengewerkt met gespecialiseerde mensen in de gemeenschap. Het gemeentebudget voor terrorismebestrijding is echter gekrompen. Vanaf 2013 stelt de gemeenteraad tussen 700.000 en 800.000 euro ter beschikking en komt er geen geld meer van het Rijk.¹⁷⁷

Het antiterrorismebeleid in Amsterdam is sterk gericht op Marokkanen. De gemeenteraad heeft onderkend dat ze geen sterke banden heeft met de Somalische gemeenschap en dat ze meer moet investeren in de relatie met die gemeenschap. Anderzijds ziet de gemeente ook dat Somaliërs geen groot probleem vormen als het gaat om radicalisering.

Er was een geval in het asielzoekerscentrum in Dronten, waar een Somalische man werd uitgewezen naar de Verenigde Staten omdat hij werd verdacht van terrorisme, en een geval waarbij een Somaliër uit Den Haag werd gearresteerd in Kenia. Maar afgezien daarvan zijn er geen concrete gevallen in Nederland bekend met Somaliërs. Somaliërs krijgen echter behoorlijk wat negatieve publiciteit door piraterij, terrorisme en vrouwelijke genitale verminking. Dit drukt allemaal zwaar op de Somalische gemeenschap.¹⁷⁸

9.4 Radicalisering onder Somaliërs

Door de toename van de macht van Al Shabab, heeft de Nederlandse geheime dienst (AIVD) in 2010 Somalië en Jemen op de lijst gezet van landen die een terroristische bedreiging vormen. In datzelfde jaar werden twaalf Somaliërs opgepakt door de politie in Rotterdam, omdat ze werden verdacht van het voorbereiden van een terroristische aanslag. Ze werden echter vrij snel daarna weer vrijgelaten wegens gebrek aan bewijs.

¹⁷⁶ Interview met een beleidsmedewerker op anti-radicalisering, gemeenteraad van Amsterdam.

¹⁷⁷ Interview met Pieter Jan van Slooten, beleidsmedewerker anti-radicalisering, gemeenteraad Amsterdam, Amsterdam, 4 maart 2013.

¹⁷⁸ Interview met Pieter Jan van Slooten, beleidsmedewerker anti-radicalisering, gemeenteraad Amsterdam, Amsterdam, 4 maart 2013.

Sommigen van hen hebben inmiddels een schadevergoeding gekregen.¹⁷⁹ Volgens een onderzoek naar radicalisering in Nederland in het algemeen, is er geen concreet bewijs voor Somalische jihadistische activiteiten of extremistische netwerken in Nederland gerelateerd aan al-Qaeda.¹⁸⁰ Nieuwkomers worden gezien als een risicogroep omdat ze contacten kunnen hebben met radicale jihadistische organisaties in Somalië. Deskundigen op dit gebied wijzen er echter op dat de jonge Somalische mannen die onlangs zijn gemigreerd naar Nederland, juist vaak uit Somalië zijn vertrokken uit verzet tegen de groeiende invloed van radicaal islamitische bewegingen.

Somalische jongeren die zijn opgegroeid in Nederland zouden ten prooi kunnen vallen aan radicalisering. Een onderzoek concludeerde dat de volgende factoren kunnen bijdragen aan een hogere gevoeligheid voor radicalisering: de achtergestelde sociaaleconomische situatie van de Somalische gezinnen in Nederland (in financiële zin, en qua opleiding en leef-en werkomstandigheden); de enorme last van oorlogstrauma's en psychische problemen bij Somaliërs; en jongeren die zijn opgegroeid in instabiele gezinnen en behoefte hebben aan religieuze identiteitsvorming.¹⁸¹ Ondanks deze risico's is het belangrijk te benadrukken dat er zeer weinig gevallen bekend zijn van gewelddadige radicalisering onder Somaliërs in Nederland.

9.5 Qat

Qat – het blad van de gelijknamige plant – is een licht stimulerende drug. Bij het kauwen van qat komen sappen vrij die een stimulerende werking hebben. Het is vooral populair binnen de Somalische gemeenschap. Gedurende lange tijd waren Nederland en het Verenigd Koninkrijk de enige Europese landen waar de import van qat legaal was. Nederland fungeert als distributiecentrum van waaruit geïmporteerde qat uit de Hoorn van Afrika naar andere Europese landen wordt vervoerd. In sommige lokale gemeenschappen is melding gemaakt van overlast door de distributie van qat, zoals in Eindhoven, Tilburg en recent Uithoorn, waar drie keer per week qat arriveert en wordt gedistribueerd. De politie heeft qat als gevolg van deze overlast enkele keren verboden.

Het gebruik van qat werd in zowel de focusgroeps gesprekken als de interviews met deskundigen vaak genoemd:

¹⁷⁹ De omvang van de schadevergoeding is niet bekend, hoewel sommige bronnen stellen dat het om een grote som geld gaat, aangezien het geheim werd gehouden (<http://www.nrc.nl/nieuws/2011/01/14/snelle-schadevergoeding-voor-somaliërs-ernstig-Excuus/>, geraadpleegd op 14 maart 2014). De Somalische gemeenschap reageerde snel op deze arrestatie. FSAN organiseerde bijeenkomsten om deze zaak te bespreken en een aantal Somaliërs uitten hun ongelof en bezorgdheid in de media.

¹⁸⁰ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

¹⁸¹ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

De gevolgen van qat zijn zeer ernstig. Ik sta volledig achter een volledig verbod, omdat qat ernstige psychische, gezondheids-, sociale en economische problemen tot gevolg heeft.¹⁸²

Qat is een ernstig probleem in deze gemeenschap. Ik ben het eens met het verbod. Als het steeds duurder wordt, kun je het niet elke dag meer gebruiken.
(34-jarige man)

In januari 2013 voerde de Nederlandse overheid een verbod in op qat en besloot qat als drug te criminaliseren. De effecten van het gebruik van qat op Somalische gemeenschappen zijn groot. Qat wordt vaak genoemd als een van de mogelijke redenen waarom jonge Somaliërs in de criminaliteit belanden. Wanneer gezinnen ontwricht raken, bijvoorbeeld omdat een ouder verslaafd is aan qat, dan is er een groter risico dat jongeren op straat eindigen.

De vrees bestaat dat de drug psychoses of schizofrenie kan veroorzaken en dat qat de belangrijkste oorzaak is voor veel sociaaleconomische problemen binnen de Somalische gezinnen. De Nederlandse overheid beschouwt geluidsoverlast, zwerfvuil en de dreiging die wordt ervaren door de samenleving van mannen die qat kauwen echter als de belangrijkste redenen voor het verbod op de drug. Sommigen pleiten voor een meer genuanceerde aanpak van qat:

We moeten het hier, in dit gesprek, niet hebben over het gebruik van qat. Het gebruik van marihuana en het bezoeken van een prostituee zijn ook legale activiteiten in Nederland, dus waarom zou je het gebruik van qat verbieden?
(47-jarige man)

(...) Iedereen steunde dit verbod op qat, zelfs de meer linkse partijen. Maar als je praat met Somaliërs over qat, (...) beschouwen ze het als een sociale activiteit, net als wij een kopje koffie met elkaar drinken. Door dit verbod ontnemen ze je een van hun tradities. Natuurlijk, er zijn gevallen van overmatig gebruik, maar als je praat met het Trimbos-instituut, dan vertellen ze je dat echte verslaafden toch wel aan hun qat komen, hoe dan ook.¹⁸³

Het is onduidelijk wat de gevolgen zullen zijn van het verbod. Het is zeer onwaarschijnlijk dat qat uit Nederland zal verdwijnen en mensen het niet meer zullen gebruiken; aan de andere kant, als het minder toegankelijk en duurder wordt, zou het gebruik kunnen afnemen. Gemeenten moeten echter rekenen op een grotere criminele betrokkenheid bij deze specifieke drugshandel zolang de drug illegaal is.

---

¹⁸² Interview met Suaad Abdulrehman, Somalische seksuoloog/arts in de psychiatrie, Amsterdam, 3 april 2013.

¹⁸³ Telefonisch interview met Rob Pieterse, journalist, Utrecht, 3 april 2013.

10. PARTICIPATIE EN BURGERSCHAP

Participatie en burgerschap staan centraal in dit hoofdstuk. Eerst worden de regels en procedures rondom formeel Nederlands staatsburgerschap beschreven en vervolgens wordt de betekenis van burgerschap voor Somaliërs in Amsterdam onderzocht: welke factoren beïnvloeden hun gevoel van burgerschap? In de derde paragraaf wordt politieke participatie besproken, zoals het stemgedrag in de lokale en nationale verkiezingen en het lidmaatschap van politieke partijen. In de vierde paragraaf ligt de nadruk op maatschappelijke participatie via Somalische gemeenschapsorganisaties. Het hoofdstuk eindigt met initiatieven en maatregelen die zijn genomen ter bevordering van participatie en burgerschap onder Somaliërs in Amsterdam.

10.1 Formeel staatsburgerschap in Nederland

Om in aanmerking te komen voor het Nederlandse staatsburgerschap moeten personen voldoen aan de volgende criteria:

- ouder zijn dan achttien jaar;
- in het bezit zijn van een permanente verblijfsvergunning of een geldige verblijfsvergunning met een niet-tijdelijke reden tot verblijf, bijvoorbeeld gezinsvorming en/of -hereniging;
- vijf jaar ononderbroken woonachtig zijn geweest in Nederland, Aruba, Curaçao of Sint Maarten met een geldige verblijfsvergunning voorafgaand aan de aanvraagdatum. Een tijdelijk verblijf om redenen zoals bv. een studie wordt ook meegeteld in bovengenoemde vijf jaar. Er zijn een aantal uitzonderingen op deze regel;
- de betreffende persoon moet voldoende zijn geïntegreerd in de Nederlandse samenleving en Nederlands kunnen lezen, schrijven, spreken en begrijpen. Dit moet normaliter worden aangetoond door middel van een naturalisatietoets, of succesvolle afronding van een erkende inburgeringscursus;
- de betreffende persoon mag geen strafblad hebben;
- de betreffende persoon moet een eed afleggen/plechtig beloven dat hij/zij de waarden van de Nederlandse staat zal respecteren;
- de betreffende persoon moet zijn huidige nationaliteit opgeven (hier gelden bepaalde uitzonderingen, zoals voor vluchtelingen).

Alleen personen met de Nederlandse nationaliteit kunnen stemmen in algemene verkiezingen. Voor gemeenteraadsverkiezingen is de situatie anders: sinds 1985 hebben alle derdelanders in Nederland het recht om op lokaal niveau te stemmen en te worden

verkozen,¹⁸⁴ als zij ten minste vijf jaar in Nederland hebben gewoond.¹⁸⁵ Een belangrijke reden om het stemrecht voor migranten in te voeren was de potentiële bijdrage aan integratie, aangezien migranten verkiezingsprogramma's zouden lezen, vertrouwd zouden raken met politieke partijen en ook in staat zouden zijn om hun mening te geven.¹⁸⁶

In het regeerakkoord van 2012 stelt de VVD-PvdA-coalitie bepaalde wijzigingen voor in het proces van naturalisatie en stemrecht, onder andere door het verlengen van de verblijfsduur van vijf jaar naar zeven jaar, door invoering van 'voorwaardelijk' burgerschap, en door intrekking van het Nederlands burgerschap mogelijk te maken. Deze aanpassingen zijn tot nu toe niet goedgekeurd door de Tweede Kamer.

10.2 Participatie en burgerschap onder Somaliërs

Op de vraag wat iemand tot een Nederlands staatsburger maakt antwoordden de Somalische respondenten in het groepsgesprek over burgerschap en participatie dat taalvaardigheid in het Nederlands, maatschappelijke participatie, het betalen van belastingen en het respect voor de wet de onderscheidende kenmerken zijn. Sommigen wijzen er echter ook op dat, ondanks het feit dat veel Somaliërs aan al deze criteria voldoen, ze zichzelf nog steeds niet beschouwen als Nederlandse staatsburgers.

Ik kwam hier als gast, en de gastheer heeft mij de indruk gegeven dat ik hier welkom ben, 'maar alleen onder bepaalde voorwaarden'. Hierdoor bleef mijn integratie beperkt tot participatie (...) Het idee van burgerschap is door allerlei factoren ondermijnd, zoals de PVV, enz. Dit speelt niet alleen in Nederland, maar ook op EU-niveau. Ik ben een Somaliër en zal altijd een Somaliër blijven. Ik heb niet langer het idee dat ik me hier thuis ga voelen en Nederlands staatsburger kan worden. Ik participeer, maar ik ben geen staatsburger. (46-jarige man, sinds 1990 in Nederland).

Sommige respondenten beschouwen zichzelf vooral als ingezetenen: ze vervullen allerlei rollen in de maatschappij, ze werken, wonen en participeren, maar voelen zichzelf geen Nederlander. Ook het ontbreken van een essentieel burgerrecht zoals stemrecht – wat geldt voor veel Somaliërs in Nederland – wordt gezien als een factor die integratie in de weg staat. Somaliërs die in de vroege jaren negentig in Nederland arriveerden, uiten dit gevoel van beperkt burgerschap het sterkst.

¹⁸⁴ Forum, "Politieke Participatie van allochtonen", Forum Factsheet, november 2010. Geraadpleegd op 23 maart 2013: <http://www.forum.nl/Portals/0/publicaties/Factsheet%20Politieke%20Participatie.pdf>.

¹⁸⁵ Kees Groenendijk, *Local voting rights for non-nationals in Europe: what we know and what we need to learn*, MPI/Transatlantic council on migration, Washington, DC, 2008.

¹⁸⁶ CBS, "Bijna 850 duizend mensen hebben meer dan één nationaliteit", online magazine, 14 oktober 2002, beschikbaar op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2002/2002-1063-wm.htm> (laatst geraadpleegd op 3 mei 2013, hierna CBS, "Bijna 850 duizend mensen hebben meer dan één nationaliteit").

In de focusgroepgesprekken waren Somaliërs die recenter naar Nederland kwamen van mening dat het Verenigd Koninkrijk en de VS veel gastvrijer zijn voor Somaliërs:

Ik heb het gevoel dat je niet welkom bent in Europa en Nederland, niet zoals in de Verenigde Staten of het Verenigd Koninkrijk. Ik dacht dat als ik hier warm zou worden onthaald, ik me hier zeker zou willen vestigen. Maar nu heb ik het tegenovergestelde gevoel: Ik voel me niet welkom en ik vraag me af: hoe staat de EU tegenover Somaliërs? In de Verenigde Staten wordt je na drie jaar als een Amerikaan gezien, terwijl in Nederland vooral ook de verschillen worden benadrukt. (28-jarige man)

Dit past ook in de trend van de beginjaren van deze eeuw, toen veel Somaliërs migreerden naar het Verenigd Koninkrijk (zie Hoofdstuk 2), op zoek naar betere kansen.¹⁸⁷

De meerderheid van de Somaliërs in Nederland gaf haar oorspronkelijke nationaliteit op ten gunste van het Nederlands staatsburgerschap, hoewel erkende vluchtelingen daar niet toe verplicht zijn. Dit houdt verband met de mensenrechtensituatie in hun land van herkomst. In het geval mensen terugkeren naar hun land van herkomst en daar in de problemen komen, is het makkelijker om hen daar te ondersteunen als ze een Nederlands paspoort hebben. Zeer weinig Somaliërs in Nederland hebben een Somalische of dubbele (Somalische/Nederlandse) nationaliteit: volgens een CBS-onderzoek in 2002 waren dat er slechts 700.^{188 189}

De eerste generatie Somaliërs verwacht dat de tweede generatie in dit opzicht minder problemen zal hebben:

Als je niet welkom bent in je gastland, dan reageer je daarop, dat is logisch. Ik denk dat veel Somaliërs zich hier geen staatsburger voelen. Voor onze kinderen zal dit anders liggen, maar mijn generatie zal zich nooit Nederlander voelen. Ik participeer voor de volle 100 procent, spreek de taal, houd me aan de regels, maar na 23 jaar heb ik niet het gevoel 'ik ben een Nederlandse burger', en ik verwacht niet dat gevoel ooit te krijgen... (46-jarige man, sinds 1990 in Nederland)

¹⁸⁷ Zie ook Van Liempt, "And then one day they all moved to Leicester".

¹⁸⁸ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*; CBS, "Bijna 850 duizend mensen hebben meer dan één nationaliteit".

¹⁸⁹ Het is moeilijk om dit cijfer in de context te zetten van het potentiële aantal Somaliërs dat Nederlands staatsburger zou kunnen zijn, omdat degenen onder de 18 of degenen die minder dan de vereiste 5 jaar in Nederland verblijven niet zijn inbegrepen. Vermoedelijk hadden degenen die vanuit Nederland naar het Verenigd Koninkrijk vertrokken ook de Nederlandse nationaliteit.

10.3 Participatie in beleidsvorming

De politieke participatie onder Somaliërs varieert sterk. Sommigen zijn zeer actief op het lokale partijniveau, maar er zijn ook mensen die nooit stemmen. Een deel van de respondenten in de focusgroepgesprekken stemt bij lokale verkiezingen, en, wanneer ze dat mogen, bij nationale verkiezingen. Volgens een onderzoek uit 2009 stemt de helft van de geïnterviewde jonge Somaliërs niet bij verkiezingen.¹⁹⁰ De redenen om niet te stemmen variëren van onverschilligheid jegens de politiek tot te jong zijn om te stemmen of geen stemrecht hebben. Als Somaliërs toch stemmen gaat hun stem doorgaans naar de PvdA. Deze algemene observaties zijn in lijn met onderzoeken naar de politieke participatie van allochtone groepen in Nederland.¹⁹¹ Linkse partijen zijn het meest populair. 80 procent van de migranten stemt op de PvdA, SP, Groen Links of D66. De opkomst onder allochtone groepen in Nederland, die negen procent uitmaakt van de kiesgerechtigden op nationaal niveau, is gewoonlijk lager, en soms veel lager, dan die onder de autochtone bevolking (respectievelijk 34 procent en 74,6 procent).¹⁹² Op nationaal niveau had 7,3 procent (11 mensen) van de Tweede Kamerleden in het kabinet Rutte II (van de verkiezingen van augustus 2012) een migrantenachtergrond, een daling van 4 procent ten opzichte van de voorgaande periode. Op nationaal niveau heeft 3 procent van alle gemeenteraadsleden een migrantenachtergrond (303 in totaal, waarvan 163 Turken en 66 Marokkanen).¹⁹³

Momenteel zitten er geen Somaliërs in het parlement,¹⁹⁴ noch in de Amsterdamse gemeenteraad en slechts één in de gemeente Delft (een van de steden met een grote Somalische gemeenschap). Directe politieke betrokkenheid is schaars, hoewel één geïnterviewde Somaliër vrijwilligerswerk deed voor de PvdA tijdens de gemeenteraadsverkiezingen.

Ik was actief voor de PvdA in Amsterdam tijdens de lokale verkiezingen, dat is mijn partij, en op een gegeven moment waren we bezig brochures te maken met informatie over de campagne, voor Turken en Marokkanen. Ik stelde voor om er ook een voor de Somaliërs te maken. Ze antwoordden: ‘Hoeveel Somaliërs wonen er in Amsterdam, 2000? Ze stemmen niet, dus niet zeuren’. Mijn partij houdt alleen rekening met de mensen die hun stem uitbrengen, niet met de mensen die nooit komen opdagen, die onzichtbaar zijn. (43-jarige man)

Deelname aan lokale beleidsvorming is eveneens beperkt, en waarschijnlijk het grootst onder de groep die in de vroege jaren negentig in Nederland arriveerde. Sommigen

¹⁹⁰ Vergeleken met het stemgedrag van de jongeren in Nederland in het algemeen, stemmen Somalische jongeren doorgaans minder bij nationale verkiezingen (CBS, Statline 2013).

¹⁹¹ Zie Forum, “Politieke participatie van allochtonen”, FORUM factsheet 2010 (hierna: Forum, Politieke Participatie van allochtonen).

¹⁹² Forum, “Politieke participatie van allochtonen”.

¹⁹³ Forum, “Politieke participatie van allochtonen”.

¹⁹⁴ Ayaan Hirsi Ali is zonder twijfel de meest bekende Somalische politica in Nederland – voordat ze naar de VS vertrok was ze Tweede Kamerlid voor de VVD in de periode 2003-2006.

willen een verschil maken en protesteren tegen bepaalde beslissingen, maar ondervinden problemen bij het mobiliseren van de Somalische gemeenschap.

Als we het beleid willen beïnvloeden dan moeten we iets doen. We kunnen ons niet voortdurend verstoppen en zeggen 'we zijn met zo weinigen en zijn zo slecht georganiseerd, en hebben een nomadische levensstijl'. Ook kunnen we niet zeggen dat het hun schuld is. We moeten beginnen om onszelf te organiseren, lid te worden van een politieke partij, PvdA, SP of Groen Links. We moeten brieven schrijven, politici uitnodigen, we kunnen niet altijd passief blijven. Maar ik denk niet dat ik de Somalische gemeenschap hier kan mobiliseren. Ook al zijn er 27.000 Somaliërs in Nederland, ik krijg er nog geen duizend op de been. (49-jarige man)

De respondenten waren enigszins cynisch over de mogelijkheden om de Somalische gemeenschap van binnenuit te veranderen.

Er zijn volop mogelijkheden om te participeren. Het probleem ligt bij ons: we zijn te verdeeld, we doen niet volledig mee, zijn te geïsoleerd, en zijn betrokken bij allerlei problemen in Somalië. (39-jarige man)

Somaliërs zitten zoals gezegd in een soort vicieuze cirkel: ze zijn met te weinig om een verschil te maken, en ze zijn versnipperd en geïsoleerd. Hoewel ze een beleidscontext ontberen die participatie mogelijk maakt, waren er ook die zeiden dat de Somalische gemeenschap nooit vraagt om erbij betrokken te worden. Ze dienen geen voorstellen in voor verandering en doen geen pogingen om participatie af te dwingen.

Er lijkt een kloof te bestaan tussen de Somaliërs die in de jaren negentig in Nederland arriveerden en de groep die recenter aankwam. De eerste groep maakt zich zorgen over de problemen waarmee de nieuwkomers zich geconfronteerd zien, maar distantiëren zich ook van hen: ze zijn anders, hebben een andere achtergrond en zijn moeilijk te bereiken.

10.4 Participatie in de maatschappij: Somalische organisaties

Er zijn circa 160 Somalische organisaties in Nederland, de meeste in de Randstad, maar ook een behoorlijk aantal in andere regio's als gevolg van het spreidingsbeleid. Volgens een onderzoek uit 2011 is het aantal Somalische organisaties in de afgelopen jaren licht gedaald, maar de dichtheid is nog steeds vrij hoog.¹⁹⁵ Veel Somalische organisaties richten zich op ontwikkelingsprojecten in Somalië in plaats van op integratie in Nederland. In tegenstelling tot de meeste Marokkaanse en Turkse organisaties in Nederland hebben Somalische organisaties zelden een religieus karakter.¹⁹⁶ Ze zijn veelal georganiseerd volgens de clanstructuur, hoewel veel

¹⁹⁵ Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*.

¹⁹⁶ De enige Somalische moskee in Nederland, de Dar al Hijra moskee, is gevestigd in Rotterdam.

respondenten aangaven dat de organisaties een neutrale positie innemen wat betreft clans.

Volgens het register van de Kamer van Koophandel telt Amsterdam twaalf Somalische organisaties.¹⁹⁷ Verreweg de meeste daarvan zijn erg klein. Het zijn veelal vrijwilligersorganisaties onder leiding van één persoon en zonder de vereiste middelen om een echte speler op het gebied van integratie te worden. In tabel 12 staan de belangrijkste organisaties die uit het OSF-onderzoek naar voren kwamen. De tabel biedt wat meer achtergrondinformatie over hun kernactiviteiten. Ze vertegenwoordigen een mix van verenigingen met leden (zoals SOMVAO, waar leden een kleine vergoeding afdragen) en organisaties zonder formeel lidmaatschap (zoals HIRDA). De meeste organisaties in tabel 12 kunnen worden omschreven als dienstverleners, omdat zij diensten verlenen zoals conversatielessen en het verstrekken van opvoedingsinformatie aan hun cliëntèle, soms met financiële steun van de lokale of nationale overheid.

SOMVAO is de grootste organisatie wat betreft sociaal bereik. Ze heeft twee betaalde medewerkers – op parttime- en projectbasis – en twee mensen op de afdeling maatschappelijk werk, en ongeveer 20 vrijwilligers. De organisatie biedt taalcursussen voor mensen die nog aan hun inburgeringsprogramma moeten beginnen, maar nog wat taalondersteuning nodig hebben voordat ze kunnen starten. Daarnaast biedt ze conversatielessen voor degenen die hun inburgeringsprogramma hebben afgerond en hun Nederlands willen blijven oefenen. Beide cursussen worden gegeven door vrijwilligers, met spreekuren, voorlichtingsbijeenkomsten, huiswerkbegeleiding en computerlessen. Andere activiteiten omvatten het organiseren van en bemiddelen bij stages voor jongeren (ze biedt elk jaar vier stageplekken op het SOMVAO-kantoor), en het geven van voorlichting aan vrouwen over gezondheid en opvoedingskwesties, in samenwerking met andere organisaties. Er zijn specifieke projecten ontwikkeld voor Somalische jongeren. Deze omvatten lessen in de Somalische taal en cultuur, een huiswerkbegeleidingsprogramma voor tieners en computertraining. Bovendien fungeert de organisatie als eerste aanspreekpunt: veel Somaliërs in Amsterdam gaan naar SOMVAO als ze praktische ondersteuning nodig hebben, bijvoorbeeld wanneer ze een brief van een officiële instantie krijgen, of als ze een vraag over scholen, belastingen, echtscheiding of andere onderwerpen hebben. Het kantoor is zeven dagen per week geopend en zeer goed bereikbaar. SOMVAO formuleert het als volgt:

We bereiken 80 procent van de Somaliërs in Amsterdam, maar het is natuurlijk niet altijd onze verantwoordelijkheid om mensen te ondersteunen. Er zijn ook andere instellingen die worden gesubsidieerd om dit te doen, zoals de Stichting Vluchtelingenwerk Amstel tot Zaan (SVAZ). Maar de mensen komen naar ons

¹⁹⁷ Handelsregister van de Kamer van Koophandel, geraadpleegd op 14 juni 2013. Online beschikbaar op: <http://www.kvk.nl/?gclid=CKuKvt35g7gCFcVa3godMSYAkA>

met al hun vragen. We zijn makkelijk bereikbaar en onze medewerkers en vrijwilligers spreken Somalisch, bij de Stichting VluchtelingenWerk niet.¹⁹⁸

De SVAZ erkent de belangrijke rol die SOMVAO speelt voor Somaliërs in Amsterdam. Diverse respondenten vestigen de aandacht op het feit dat de werkdruk voor SOMVAO hoog is. Doordat ze continu ondersteuning krijgen bij praktische zaken, blijven Somaliërs afhankelijk en leren ze niet hoe ze bepaalde problemen zelf kunnen oplossen, bijvoorbeeld door de burens om hulp te vragen. Een deelnemer aan de focusgroepgesprekken, vrijwilliger bij een ondersteunende organisatie, bevestigde dit beeld:

Vergeleken met andere vluchtelingen verwachten ze veel steun, ze willen dat je alles voor ze regelt, ze openen niet eens hun post, de envelop, ze willen dat je alles voor ze doet (...)

Enkele organisaties proberen de politieke participatie te stimuleren door het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten over de verkiezingsprogramma's van de verschillende partijen. Het blijkt echter moeilijk om mensen te mobiliseren. Ze houden zich doorgaans meer bezig met de Somalische politiek.¹⁹⁹

Tabel 10. Somalische organisaties in Amsterdam²⁰⁰

Naam	Opricht in	Voornaamste activiteiten
FSAN	1994	Overkoepelende organisatie, vertegenwoordigt 56 organisaties;
HIRDA	1998	Ontwikkelingsorganisatie, nadruk ligt op Somalië, hoewel ook enkele activiteiten gericht op integratie (voetbalwedstrijden);
Iftin	2005	Vrouwenorganisatie;
SOMVAO	1994	Amsterdam, het bevorderen van de participatie van de Somalische gemeenschap;
SONPPCAN	2004	Rechten van kinderen;

Bron: Open Society Foundations

De in tabel 10 genoemde organisaties opereren vooral op lokaal niveau. Op nationaal niveau is er een overkoepelende organisatie, de Federatie Somalische Associaties Nederland (FSAN). FSAN werd opgericht in 1994, op initiatief van de Nederlandse

¹⁹⁸ Interview met Ali Ware, SOMVAO, Amsterdam, 20 februari 2013.

¹⁹⁹ Volgens een interview met FSAN had de PvdA het voornemen om, in samenwerking met andere organisaties, vóór de nationale verkiezingen van 2010 een reis te organiseren naar Leicester en Birmingham – waar nogal wat Somaliërs met optioneel stemrecht wonen – maar deze reis werd afgelast omdat de doelstellingen gezien de beschikbare tijd te ambitieus waren.

²⁰⁰ Naast deze in Amsterdam gevestigde organisaties zijn er andere Somalische organisaties met een nationaal bereik, zoals het in Den Haag gevestigde Dalmar.

overhead,²⁰¹ die één aanspreekpunt wilde onder de Somalische organisaties. FSAN heeft momenteel 56 organisatieleden, waarvan 80 procent kan worden aangemerkt als ‘actieve organisatie’.²⁰² Iedere organisatie kan lid worden, op voorwaarde dat zij staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel. Naast lobbyen en belangenbehartiging, voeren ze in samenwerking met andere partners een aantal projecten uit (momenteel vijf) op het gebied van VGV, empowerment van de jeugd, en ontwikkeling van de vaardigheden van sleutelfiguren binnen de Somalische gemeenschap. Volgens de woordvoerder van FSAN zijn ze ook officieel erkend door de Nederlandse overheid en de verschillende ministeries, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in het bijzonder. Dit is relatief nieuw, aangezien FSAN in het verleden heel wat problemen heeft gekend:

We waren nogal verdeeld. We begonnen projecten uit te voeren, maar waren niet in staat om deze te voltooien, enz. We moesten ons dus echt bewijzen, ook naar het ministerie toe: kun je de verwachtingen echt waarmaken? Het kostte ons anderhalf jaar, maar nu hebben we een goede werkrelatie met het ministerie.²⁰³

In een focusgroepgesprek gaven jongere Somaliërs aan dat zij zich in het algemeen door geen van de Somalische organisaties vertegenwoordigd voelen.

Dit zijn Somalische organisaties die zijn opgericht in de jaren negentig, maar dat is een compleet andere generatie. Je merkt dat wanneer ze het over de Somalische gemeenschap hebben. Ze zijn vaak erg negatief, stigmatiserend en ze tonen altijd slechte voorbeelden. Ik merkte in Delft hoe mensen van mijn generatie veel Nederlander zijn dan de oudere generatie. Er is een groot verschil in de manier waarop deze organisaties zich aan de Somalische gemeenschap presenteren en aan de Nederlandse gemeenschap: de Somalische gemeenschap als slachtoffer, ik zie het echt niet zo, en ben het er niet mee eens. (28-jarige student)

Andere jonge Somaliërs verwijzen naar de legitimiteit van sommige organisaties:

Een organisatie voor alle Somaliërs, die alle Somaliërs in Nederland vertegenwoordigt? Dat klinkt noch erg realistisch, noch wenselijk voor mij. Ik zou dat verafschuwen. (23-jarige student)

In de afgelopen jaren zijn er specifieke jeugdorganisaties opgericht: Somali Next Generation, met een specifieke tak voor studenten (Arday) en het Somali Student

²⁰¹ Dit is een gebruikelijke strategie van de Nederlandse overheid, bedoeld om de zaken te vergemakkelijken door met één partner te praten; in de jaren tachtig werden met hetzelfde doel Marokkaanse, Turkse en Surinaamse overlegorganen opgericht;

²⁰² Interview met Mohamed Elmi, FSAN, Den Bosch, 15 april 2013.

²⁰³ Interview met Mohamed Elmi, FSAN, Den Bosch, 15 april 2013.

Network. Een van de doelstellingen van beide organisaties is om een neutrale positie in te nemen en zich niet te binden aan een bepaalde clan.

Op dit moment zijn er slechts een paar Somalische religieuze organisaties in Amsterdam, en er is geen Somalische moskee. Dit betekent dat er, afgezien van de Somalische organisaties, geen plek is waar Somaliërs naartoe kunnen om advies te krijgen. Een Somalische moskee zou zo'n extra plek kunnen zijn. Daar zouden ze dan naartoe kunnen voor advies of om landgenoten te ontmoeten.²⁰⁴

Er is een klein aantal goed functionerende Somalische organisaties die een sleutelrol vervullen bij de integratie van Somaliërs in Amsterdam. Ze bereiken een groot deel van de Somalische bevolking en bieden zeer toegankelijke en praktische ondersteuning aan de Somalische gemeenschap. Veel Somaliërs verkiezen deze organisaties boven welzijnsorganisaties die zijn toegerust om ondersteuning te bieden, zoals SVAZ, aangezien zij juist die heel fundamentele hulp niet bieden. Dit houdt in dat de Somalische organisaties veel van hun tijd besteden aan zeer praktische ondersteuning voor Somaliërs. Dit is wellicht niet de meest strategische rol, gezien de dalende budgetten. Er is weinig samenwerking tussen de Somalische organisaties en er is sprake van aanzienlijke versnippering. Nederlandse organisaties zien dat en zeggen dat Somaliërs niet goed georganiseerd zijn en dat het moeilijk is om met ze samen te werken.

10.5 Maatregelen

Om participatie en burgerschap te ondersteunen, verleent de stad Amsterdam subsidie aan een aantal Somalische gemeenschapsorganisaties, zoals SOMVAO. In het verleden gebeurde dit in het kader van het minderhedenbeleid. In het nieuwe beleid betreft dit voornamelijk subsidies voor bepaalde activiteiten die niet gericht zijn op een specifieke allochtone groep, maar meerdere groepen bestrijken. De gemeente stimuleert allianties tussen uiteenlopende organisaties die verschillende etnische minderheden vertegenwoordigen, met als doel het stimuleren van interculturele samenwerking en uitwisseling. Tot januari 2013 ondersteunde de gemeente de huisvesting van verschillende vluchtelingenorganisaties in het Wereldpand, waar organisaties een relatief goedkoop kantoor konden huren en vergaderingen konden organiseren. De subsidierelatie (490.000 euro op jaarbasis) werd in januari 2013 beëindigd als gevolg van bezuinigingen, waarna de vluchtelingenorganisaties op zoek moesten naar alternatieve huisvesting.

Op lokaal en nationaal niveau zijn er tal van projecten en programma's die gericht zijn op een grotere participatie van immigranten, zoals die van de Stichting Bevordering Maatschappelijke Participatie. Er zijn op dit gebied voor zover nu bekend geen andere initiatieven die zich specifiek richten op de Somalische gemeenschap.

---

²⁰⁴ Dit was ook een aanbeveling van een eerder onderzoek naar Somaliërs in Nederland (zie Van Heelsum, *Somaliërs in Nederland*).

11. MEDIA

Dit hoofdstuk bespreekt de rol van de media in het leven van Somaliërs in Amsterdam. Eerst wordt kort ingegaan op de mediabronnen die Somaliërs gebruiken voor nieuws en informatie over lokale, nationale en internationale vraagstukken. Vervolgens wordt ingegaan op de berichtgeving over Somaliërs, Somalië en kwesties die verband houden met Somalië, gevolgd door de ervaringen van Somaliërs met de wijze waarop er in media over hen wordt bericht. In het laatste deel van dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan initiatieven gericht op verbetering van de contacten van Somaliërs met de media.

11.1 Gebruik van media

Mondelinge communicatiemediën, die aansluiten bij de sterke orale traditie in Somalië, zijn zeer populair onder Somaliërs, en nieuws verspreidt zich snel via de Somalische *tamtam*, zoals het in de groepsgesprekken werd genoemd. De mobiele telefoon is het meest favoriete medium onder de Somaliërs; het verzenden van sms-berichten of e-mails is minder populair. Op internet gebaseerde media zoals nieuwssites winnen ook snel aan populariteit, vooral onder jonge Somaliërs en mensen met een hogere opleiding. Twee sites die vaak werden genoemd zijn Hiiraan.com (geprezen als een kritische en betrouwbare site) en Dayniile.com (goed voor de roddel, maar minder betrouwbaar volgens sommige Somaliërs).²⁰⁵ Jonge Somaliërs lezen de gratis kranten die beschikbaar zijn in de trein en kijken naar Nederlandse soapseries, maar maken nauwelijks gebruik van andere media.²⁰⁶ Al Jazeera werd genoemd als nieuwsbron op de televisie. Een nieuw en populair fenomeen is het satelliet-tv-kanaal 'Universal TV' in het Verenigd Koninkrijk, opgezet door een Nederlandse ondernemer, dat allerlei nieuws en culturele kwesties over en door Somaliërs uitzendt. Dit is echter een commercieel kanaal, wat van invloed kan zijn op de kwaliteit van de uitgezonden programma's: ze zenden alles uit, als er maar voor betaald wordt.²⁰⁷ Er is geen redactionele controle en selectiecriteria lijken afwezig.

Het achtuurjournaal op Nederland 1 wordt niet vaak bekeken. Volgens sommige bronnen kijken er alleen Somaliërs naar die zeer goed Nederlands spreken.

Naast de nieuwsfunctie hebben media zoals de Somalische radiostations een educatieve functie. Ze bieden taalcursussen aan en verstrekken informatie over de Nederlandse samenleving. Een voorbeeld van een dergelijke initiatief is dat van Dalmar, een organisatie gevestigd in Den Haag. Ze begonnen in 2003 met radiocursussen

²⁰⁵ Interview met Mohamed Elmi, Federation of Somali Organisations Netherlands (FSAN), Den Bosch, 15 april 2013.

²⁰⁶ Moors et al., *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland*.

²⁰⁷ Interviews met Ahmed Abdulwahad, Dalmar, Den Haag, 29 maart 2013; Mohamed Elmi, FSAN, Den Bosch, 15 april 2013.

Nederlands voor Somaliërs. Sinds 2005 werken ze samen met ITTA, het Kennisinstituut voor Taalontwikkeling van de Universiteit van Amsterdam. Het project werd mede gefinancierd door de gemeenten Amsterdam en Den Haag – hoewel laatstgenoemde de financiering in 2011 heeft stopgezet als gevolg van bezuinigingen. De radiocursus Nederlands voor Somaliërs omvat in totaal 70 lessen: 35 lessen voor beginners, en 35 voor gevorderden. Er worden zes hoofdthema's behandeld, in nauw overleg met de doelgroep: gezondheid, het vinden van een baan, op het werk, kinderen en school, in en rond het huis, en het vragen om informatie.²⁰⁸

11.2 Berichtgeving over Somaliërs in de media

Om een indruk te krijgen hoe er in de media over Somaliërs en Somalië wordt bericht, heeft de Open Society Foundation tussen 14 oktober 2012 en 14 april 2013 de lokale Amsterdamse krant *Het Parool* gevolgd. Daarbij werden de digitale archieven onderzocht op nieuwsberichten die de term 'Somalië', 'Somaliërs' of 'Somalisch' bevatten. Dit leverde 74 verschillende nieuwsberichten op. Figuur 9 toont de belangrijkste dertien categorieën nieuwsberichten.

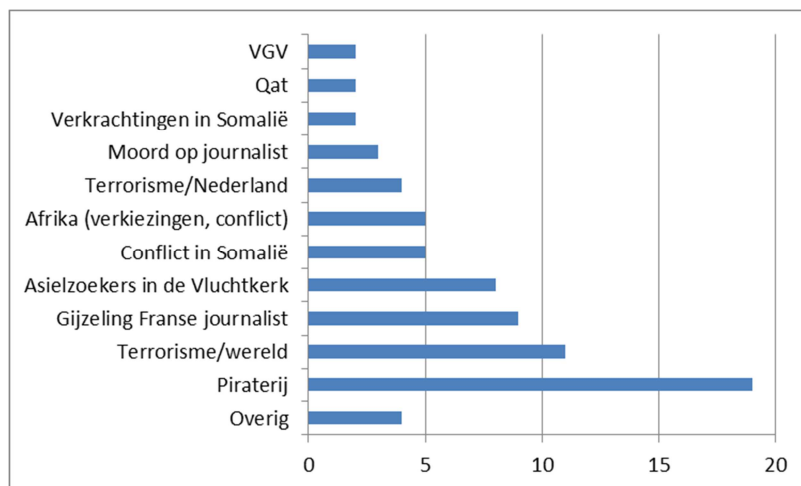
De belangrijkste categorie was 'piraterij', bestaande uit nieuwsberichten over Somalische piraten en de bijdrage van Nederlandse mariniers aan de preventie en bestrijding van dit fenomeen. Op de tweede plaats kwamen berichten over terrorisme op internationaal niveau. Voorbeelden hiervan zijn de rol van jonge (Europese) moslims in Syrië, die van Al Qaeda in Afrika en soortgelijke nieuwsitems. De berichtgeving over de moord op een Franse spion/gijzelaar door Al Shabaab kwam op derde plaats. Daarna kwam de enige lokale categorie: een groep asielzoekers in een kerk (de *Vluchtkerk*) in Amsterdam.²⁰⁹ Over het geheel genomen waren er meer internationale nieuwsberichten dan berichten over Somaliërs in Nederland. De enige andere nationale categorieën waren die over het verbod op qat in januari en over het beleid ten aanzien van immigranten/asielzoekers.

---

²⁰⁸ Interview met Ahmed Abdulwahad, Dalmar, Den Haag, 29 maart 2013.

²⁰⁹ Zie ook paragraaf 7.2 en <http://www.devluchtkerk.nl/> (geraadpleegd op 17 maart 2014).

Figuur 9. Berichtgeving over Somaliërs in Het Parool, 14 oktober 2012 – 14 april 2013 (in aantal nieuwsberichten)

Bron: <http://www.parool.nl/> (laatst geraadpleegd 14 april 2013)

Een nadere blik op de nieuwsberichten leert dat de toon van de berichtgeving vrijwel uitsluitend negatief is: slechts 1 van de 74 nieuwsberichten in deze periode had een positieve toonzetting. Het betreffende bericht ging over de erkenning van Somalië door het Internationaal Monetair Fonds. Al met al overheerst de stereotypering en de negatieve berichtgeving, wat resulteert in negatieve beeldvorming. Voorbeelden van negatieve koppen zijn ‘Opvang Vluchtkerk kostte 160.000 euro’, ‘Wie zijn die Nederlandse jihadjongeren precies?’ en ‘Verkrachting teistert ook Somalische Vluchtelingenkampen’. Neerbuigend taalgebruik en stigmatisering komen ook voor in de nieuwsberichten, zoals het veelvuldig gebruik van de term ‘illegalen’.

Hoewel het Parool-onderzoek wees op een nogal negatieve beeldvorming van Somaliërs, zijn er andere kranten en journalisten die door het schrijven van achtergrondartikelen doorgaans een genuanceerder beeld geven van de Somaliërs.²¹⁰ Op het moment dat dit verslag werd opgesteld, waren er geen voor de *mainstream media* werkende Somalische journalisten of journalisten die zich specialiseerden in de problematiek van Somaliërs in Nederland.

²¹⁰ Een voorbeeld is de serie artikelen door Rob Pietersen voor het dagblad Trouw over Somaliërs die naar Leicester migreerden.

11.3 Reacties en meningen van Somaliërs over de berichtgeving in de media

In de focusgroepgesprekken liepen de meningen uiteen over de manier waarop Somaliërs in de media worden weergegeven. Sommigen maakten melding van het gebruik van emotioneel geladen en stereotyperend taalgebruik.

In de media worden we afgeschilderd als piraten, mensen die gek zijn...Ik ging een keer naar een fancy dress-feestje – thema piraten – en mensen zeiden tegen me ‘je kunt als jezelf gaan, je hoeft je niet om te kleden’. (23-jarige student)

De Somalische gemeenschap wordt bestempeld als ‘moslims’, ‘oplichters’, ‘gesluierden’ en ‘terroristen’. De politiek en media bepalen deze etiketten, en als de media ons deze etiketten opplakken en de politiek corrigeert en nuanceert dat, dan is dat prima. Maar hier corrigeert de politiek niet meer. (46-jarige man)

De berichtgeving is stigmatiserend, maar, zoals een van de geïnterviewden het formuleerde “dat is een natuurlijk proces, in de zin van ‘goed nieuws is geen nieuws’”. Kranten besteden geen aandacht aan zaken die normaal zijn of zelfs positief, er moet een nieuwsfactor in zitten. Somalische organisaties benadrukken dat bijna alle nieuwsberichten over Somaliërs zijn geschreven door niet-Somalische journalisten. De respondenten kenden geen in Nederland werkzame Somalische journalist.

We zijn nauwelijks zichtbaar. Ik zie nooit een Somaliër op televisie in Nederland. We zijn een veel kleinere groep vergeleken met de Marokkanen, maar we moeten toch onze stem laten horen. In het Verenigd Koninkrijk heb je Rageh Omaar, dat is een journalist. Maar wanneer het over Somaliërs gaat, is het hier vaak een verslaggever die geen Somalië-deskundige is, en dat is frustrerend. (22-jarige student)

Somalische organisaties worden regelmatig benaderd door de media met verzoeken om informatie over bepaalde onderwerpen (vrouwelijke genitale verminking, het gebruik van qat) of om een journalist die een item wil maken over Somaliërs in Nederland, in contact te brengen met de Somalische gemeenschap.

Een voorbeeld hiervan is het verhaal van een journalist die een nieuwsitem wilde maken over Somalische asielzoekers die bewust hun vingertoppen verminken om identificatie te voorkomen, en die op zoek was naar ‘twee van zulke mensen’ in Nederland om hen te interviewen. Hij benaderde Dalmar met die vraag. Dalmar weigerde mee te werken, maar bood de journalist in plaats daarvan aan hem in contact te brengen met een aantal afgewezen asielzoekers zodat hij een stuk kon schrijven over hun precaire situatie. De journalist ging niet in op het aanbod.

Stereotypering en negatieve berichtgeving leiden tot frustratie, vooral omdat de media Somaliërs afschilderen als een homogene, ongedifferentieerde groep.

En al deze onderzoeken concluderen: het gaat niet goed met de Somaliërs in Nederland, en je hoort telkens weer dezelfde lijst van tekortkomingen: schooluitval, het gebruik van qat, kindermishandeling, VGV, hoge afhankelijkheid van

bijstandsuitkeringen. Ik herken me niet in dit beeld, en mijn familie ook niet, maar als dat de gangbare opvatting is, kom je daar moeilijk van los. (43-jarige man)

De vergelijking met de andere groepen vluchtelingen – heel gebruikelijk in veel onderzoeken is het positioneren van Somaliërs in het bredere kader van integratie en participatie – ligt ook gevoelig, aangezien de media vaak niet de volledige methodologie en context van het onderzoek vermelden:

Iedereen zegt dat de positie van Somaliërs slecht is, maar wat is je referentiekader? De andere groepen vluchtelingen in Nederland? Maar die verschillen zo van ons. In Irak en Iran kregen ze onderwijs, wij niet. Vergeleken met de Somaliërs in Somalië gaat het ons niet slecht, maar daar lees je nooit over in de krant, er is geen context. (47-jarige man)

Een onderzoek naar de berichtgeving over vluchtelingen en asielzoekers in het Verenigd Koninkrijk concludeert dat negatieve berichtgeving behalve tot frustratie ook kan leiden tot een gebrek aan eigenwaarde, en het gevoel buitengesloten te worden van de maatschappij en tot een andere categorie te behoren. Dit kan zeker tot een gevoel van onveiligheid leiden.²¹¹ Een soortgelijke conclusie zou ook voor Nederland van toepassing kunnen zijn.

11.4 Initiatieven om de contacten met de media te verbeteren

Actieve betrokkenheid van Somaliërs bij de media zou voordeel kunnen opleveren voor de gemeenschap. Vooral de geïnterviewde Somalische organisaties bleken zich terdege bewust van de kansen en risico's als het gaat om contacten met de media.

De berichtgeving in de media is ook iets waar we mee bezig zijn. Wat laten we zien aan de media, wat willen we dat zij laten zien? Het is niet alleen de buitenwereld die naar ons kijkt, maar het is ook belangrijk wat wij aan de buitenwereld te vertellen hebben. Tot nu toe gebeurt dat nauwelijks. We doen dat niet als gemeenschap, we zijn nogal passief. We krijgen altijd te horen: een zwarte gemeenschap die sterk afhankelijk is van de bijstand, enz. en we accepteren dat gewoon, nemen het voor lief, in plaats van te zeggen 'maar dat is slechts een deel van de werkelijkheid, er zijn veel mensen die zich prima redden'. (28-jarige student)

De woordvoerder van FSAN wijst op de rol die Somalische organisaties en vertegenwoordigers hebben als het gaat om berichtgeving:

Toen we begonnen, wilden we bepaalde zaken veranderen, weet je. Je kunt je voorstellen wat voor beeld er wordt geschetst als het gaat over qat en het

²¹¹ Buchanan & Grillo, *What's the story? Results from research into media coverage of refugees and asylum seekers in the UK*, Londen, Article 19, 2003.

achtuurjournaal een vertegenwoordiger van een Somalische organisatie interviewt die geen Nederlands spreekt, die ondertiteld moet worden, wat zegt dat het Nederlandse publiek?

Een voorbeeld van actieve betrokkenheid is de samenwerking tussen de Somalische organisatie Dalmar en het BNN-programma ‘Spuiten en Slikken’, in oktober 2010.²¹² Op verzoek van BNN ging één aflevering over het gebruik van qat in Nederland. Dalmar besloot mee te werken aan een interview en regelde een jonge Somaliër die de qat leverde en liet zien hoe je het moest gebruiken. Op deze manier ontstond een genuanceerd verhaal. Er werd getoond wat qat is en welke invloed het heeft op gebruikers.

Een ander opmerkelijk initiatief is de televisieserie ‘Nomaden en Piraten’ van Yasmine Allas over de situatie van Somaliërs in Nederland, uitgezonden op de publieke zender in oktober 2012 en mei 2013. Ze toont in vier korte (25 minuten durende) films de negatieve dimensies van de ervaringen van Somaliërs in Nederland: piraterij, kinderen die onder toezicht worden gesteld, en terrorisme.²¹³ De films maakten heel wat discussie los, ook onder Somaliërs, die klaagden over het nogal pessimistische beeld dat werd geschetst van de Somaliërs in Nederland. Het enige positieve verhaal in de serie was de clip over de directeur van Universal TV, de Somalische televisiezender in het Verenigd Koninkrijk en zeer populair onder Somaliërs in Nederland: hij had een goed idee, vertaalde dat in een slim bedrijfsplan en is een rolmodel van een succesvolle ondernemer voor andere Somaliërs.²¹⁴

---

²¹² Zie ook <http://www.youtube.com/watch?v=EUml4iOg6Pg> (geraadpleegd op 3 mei 2013).

²¹³ <http://www.uitzendinggemist.nl/programmas/8893-nomaden-en-piraten> (geraadpleegd op 3 mei 2013).

²¹⁴ Een film die veel discussie heeft uitgelokt – en niet bepaald een voorbeeld van betere berichtgeving in de media – was *Submission*. Het script werd geschreven door Ayaan Hirsi Ali, een Nederlands-Somalische schrijfster en oud-politica, en de film werd geproduceerd door Theo van Gogh. De korte film bekritiseert de behandeling van vrouwen in islamitische landen. Theo van Gogh werd een paar maanden na de première van de film vermoord, wat leidde tot een golf van anti-islamitische sentimenten in Nederland (zie ook hoofdstuk 3).

12. CONCLUSIE

Dit rapport beschrijft en analyseert de situatie en ervaringen van Somaliërs in Amsterdam bij een breed scala van onderwerpen: inburgering, identiteit, interactie en verbondenheid, onderwijs, werk en inkomen, huisvesting, gezondheidszorg en sociale voorzieningen, ordehandhaving en veiligheid, deelname aan het maatschappelijke en politieke leven, en de berichtgeving in en het gebruik van de media. Dit laatste hoofdstuk bespreekt in het kort de belangrijkste bevindingen en belicht de meest significante ontwikkelingen op processen van integratie en participatie.

De Somaliërs in Amsterdam vormen een zeer kleine gemeenschap. Volgens een officiële telling zijn het er 1286, hoewel het werkelijke aantal hoger zou kunnen zijn, aangezien Somaliërs zonder papieren en degenen die nooit formeel werden erkend, niet zijn meegerekend. De overgrote meerderheid heeft asiel aangevraagd.

Er bestaan grote verschillen onder de Somaliërs in Amsterdam, tussen degenen die in de vroege jaren negentig arriveerden en degenen die na 2007 kwamen – de zogeheten nieuwkomers, tussen mannen en vrouwen, tussen hoger en lager opgeleiden, en tussen generaties. Deze diversiteit wordt niet altijd erkend, wat bijdraagt aan de negatieve beeldvorming in de media en leidt tot frustratie onder Somaliërs.

Somaliërs wonen verspreid over Amsterdam. Hoewel ze over het algemeen tevreden zijn over de wijken waar ze wonen, lijken ze er niet sterk gehecht aan te zijn. Hun gehechtheid aan de stad Amsterdam is, in tegenstelling tot Marokkanen en Turken, ook relatief gering. Dit komt door hun kortere verblijf in de stad en mogelijk ook het feit dat ze minder geconcentreerd zijn in bepaalde wijken.

Somaliërs hebben doorgaans meerdere identiteiten, waarbij de islamitische identiteit een soort overkoepelende identiteit is, gevolgd door de Somalische en de Nederlandse identiteit. Vooral Somalische jongeren geven aan dat ze verschillende, naast elkaar bestaande sub-identiteiten hebben, en dat ze hierdoor in verwarring raken. Ze hebben een sterk gevoel van verbondenheid met Somalië, maar tegelijkertijd beseffen ze dat ze er niet langer deel van uitmaken.

De emotionele banden met Somalië zijn zeer sterk, vooral bij de oudere Somaliërs. Dit blijkt uit allerlei transnationale praktijken, zoals het sturen van geld, frequente telefoongesprekken met familieleden en vrienden in Somalië en het gebruik van websites en televisiezenders om nieuws over Somalië te lezen of te bekijken. De transnationale praktijken van jonge Somaliërs worden vaak gestimuleerd door hun ouders, die hopen dat hun kinderen hierdoor verbonden blijven met de Somalische cultuur en samenleving.

De sociaaleconomische positie van veel Somaliërs is zwak. Ze hebben een laag opleidingsniveau, beperkte toegang tot de arbeidsmarkt, en zijn in hoge mate afhankelijk van een bijstandsuitkering. Onze bevindingen wijzen op de doorslaggevende invloed van de eerste jaren na aankomst, als Somaliërs starten met een

inburgeringstraject om de Nederlandse taal te leren. Velen van hen slagen er niet in een goed taalvaardigheidsniveau in het Nederlands te bereiken of te behouden, wat de toegang tot toekomstige opleidingen en de arbeidsmarkt ernstig beperkt.

De toenemende kloof tussen de verschillende generaties, tussen ouders en hun kinderen, is een punt van zorg voor de Somalische gemeenschap. Ouders ondervinden moeilijkheden bij het overbruggen van de enorme verschillen tussen de Somalische en Nederlandse opvoedingswaarden. Kinderen integreren in de Nederlandse samenleving en leren Nederlands spreken en doen dat veel sneller dan hun ouders. Ouders kunnen hun kinderen niet ondersteunen bij hun huiswerk en begrijpen het Nederlandse schoolsysteem niet. Dit leidt tot conflicten en botsingen, aangezien ouders niet weten om te gaan met hun kinderen in de sociale context van Nederland.

De bovenstaande constatering vragen om specifiek beleid gericht op Somaliërs, zoals al in eerdere onderzoeken werdesignaleerd. Het doelgroepenbeleid werd echter enkele jaren geleden afgeschaft, en maatregelen gericht op een specifieke minderheid passen niet in het huidige beleid van de gemeente Amsterdam. Bepaalde uitdagingen waar Somaliërs mee worden geconfronteerd, zijn echter niet uniek voor Somaliërs. Andere groepen kampen eveneens met problemen, bijvoorbeeld op opvoedingsgebied. Er zijn ook kansen, bijvoorbeeld door kleine beleidsaanpassingen en samenwerking met andere groepen.

Twee kwesties zijn in dit verband van belang. Ten eerste zouden Somaliërs via hun organisaties kunnen proberen om allianties te vormen, met elkaar, maar ook met andere minderheidsgroepen in Amsterdam. Doel is om te zoeken naar samenwerking op probleemgebieden waar andere groepen ook mee te maken hebben. Dit zou passen in de door de gemeente nagestreefde samenwerkingsverbanden met meerdere partijen. Ten tweede zouden Somaliërs hun zichtbaarheid op lokaal niveau kunnen verbeteren om hun stem te doen gelden. Op dit moment zijn er geen Somaliërs betrokken bij de lokale Amsterdamse politiek of de lokale besluitvorming. De bevindingen tonen aan dat Somaliërs tot nu toe geen erg actieve rol hebben gespeeld bij het formuleren van antwoorden op lokaal overheidsbeleid of het stellen van eisen aan de gemeentelijke overheid. Door actief te reageren op bepaalde beleidsmaatregelen en lokale beslissingen, zouden Somaliërs meer ruimte voor zichzelf kunnen scheppen.

Een basisvoorwaarde hierbij is een actieve houding van het stadsbestuur dat de Somaliërs actief moet benaderen door hen te betrekken bij lokale besluitvorming.

Ten slotte zijn er enkele zeer interessante initiatieven ontstaan op het gebied van inburgering, onderwijs en werkgelegenheid en opvoeding. Deze initiatieven delen bepaalde kenmerken, zoals de aanwezigheid van opleiders met een Somalische achtergrond (wat van essentieel belang bleek te zijn voor het welslagen), het gebruik van mondelinge communicatiemiddelen om kennis en vaardigheden over te dragen, het gebruik van rolmodellen uit de Somalische gemeenschap en toegankelijke ondersteuning die open staat voor de bestaande diversiteit.

13. AANBEVELINGEN

De aanbevelingen richten zich op lokale en nationale beleidsmakers, Somaliërs en hun organisaties, en maatschappelijke organisaties. Ze roepen de gemeente Amsterdam op om de bestaande relaties met de kleine maar groeiende Somalische gemeenschap te versterken. De Somalische gemeenschap heeft zelf ook een verantwoordelijkheid als het gaat om het realiseren van veranderingen in beleid, praktijk en gedrag. De kleine omvang van de Somalische gemeenschap beperkt de mogelijkheden voor lobby en belangenbehartiging. Dit onderzoek toont aan dat de problemen waarmee Somaliërs te maken hebben, vragen om extra maatregelen om hun sociale inbedding te vergroten. Dit is ook in het belang van de stad Amsterdam.

13.1 Algemene aanbevelingen

1. De gemeente Amsterdam moet beleid aannemen dat algemene doelstellingen nastreeft, maar ook diversiteit erkent. Dat beleid moet effectief zijn voor groepen en individuen die te maken hebben met specifieke problemen.
2. De gemeente Amsterdam moet de voornaamste uitdagingen aanpakken waarmee Somaliërs en andere immigrantengemeenschappen worden geconfronteerd. Dit kan door een veelzijdige aanpak met partners, waarbij belangrijke partners uiteenlopende bijdragen leveren. Hierbij is een belangrijke rol weggelegd voor Somaliërs en andere migrantengemeenschappen. Op deze manier wordt maximaal gebruik gemaakt van hun vaardigheden, netwerken, kennis en betrokkenheid en professionele groeiomogelijkheden om integratie te bevorderen. Kernactiviteiten hierbij zijn het informeren en begeleiden van – en lobby voor – migrantengemeenschappen, taalcursussen, training en mentortrajecten, huiswerkbegeleiding, brugfunctie van en naar de overheid en opvoedondersteuning voor ouders.
3. Om de bovengenoemde veelzijdige aanpak handen en voeten te geven, zou de gemeente Amsterdam een coördinatiepunt moet instellen om planning en dienstverlening van de belangrijkste actoren op elkaar af te stemmen. Dit moet leiden tot maatregelen die de positie van Somaliërs en andere migrantengroepen verbeteren, als het gaat om integratie, onderwijs, werk en gezondheid.
4. Het platform dat enkele jaren geleden is ingesteld door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en momenteel wordt gecoördineerd door Pharos, moet worden voortgezet. Het is cruciaal om de samenwerking tussen gemeenten, maar ook tussen het Rijk en lokale overheden te verbeteren en op die manier de participatie van Somalische vluchtelingen te vergroten. Landelijke en lokale NGOs en Somalische organisaties kunnen ook worden uitgenodigd voor deelname aan dit platform.

5. De gemeente Amsterdam en maatschappelijke organisaties moeten rekening houden met de onderstaande aspecten die bepalend zijn voor het succes van gezamenlijke initiatieven:
  - trainers en instructeurs met een Somalische achtergrond die Somalisch spreken en de achtergrond van de doelgroep begrijpen;
  - begrip van de Somalische orale tradities;
  - het gebruik van rolmodellen met een Somalische achtergrond.

13.2 Integratiebeleid

6. De gemeente Amsterdam moet in samenwerking met VluchtelingenWerk Nederland, Somalische en andere migrantenorganisaties de uitwerking van de nieuwe Integratiewet evalueren op belangrijke indicatoren, zoals de sociale gevolgen van hoge werkloosheid, slechte gezondheid, ontoereikende huisvesting en laag onderwijsniveau van migranten en hun kinderen. Die evaluatie moet leiden tot aanbevelingen voor verbeteringen van zowel beleid als praktijk.
7. De gemeente Amsterdam en VluchtelingenWerk Nederland moeten de mogelijkheden binnen het huidige integratiebeleid verkennen voor aanvullende ondersteuning aan Somaliërs en andere vluchtelingengroepen om de effectiviteit van het integratieprogramma en taalcursussen te vergroten. Dit kan bijvoorbeeld door meer conversatietraining, extra lessen en een betere coördinatie.
8. Somalische organisaties die ervaring hebben met effectieve alfabetiseringscursussen moeten een voorstel indienen bij de gemeente Amsterdam om alfabetiseringscursussen te geven in het Somalisch, zodat ongeletterde Somaliërs goed worden voorbereid op het inburgeringsprogramma.

13.3 Educatie

9. De gemeente Amsterdam moet in samenwerking met Somalische organisaties en VluchtelingenWerk Nederland aansluiten bij bestaande, veelbelovende initiatieven, zoals de ouderondersteuning die Pharos heeft ontwikkeld met Interlokaal en NIM in Nijmegen.
10. De gemeente Amsterdam moet samen met scholen de vorderingen van leerlingen evalueren om zo te bepalen welke extra maatregelen er nodig zijn, uitgaand van de specifieke behoeften van Somalische en andere kinderen.
11. De afdeling Onderwijs en Jeugd van de gemeente Amsterdam moet als het gaat om stageplaatsen beter de vinger aan de pols houden en samen met

scholen en het bedrijfsleven op zoek gaan naar meer stageplaatsen in de regio Amsterdam.

12. Somalische organisaties moeten proberen hun activiteiten voor huiswerkondersteuning uit te breiden door na te gaan wat de behoefte is aan hulp en te proberen Somalische ouders in heel Amsterdam die hulp te bieden.

13.4 Werkgelegenheid

13. Somaliërs en andere migrantengroepen moet goed worden geïnformeerd over de ondersteuning die de overheid geeft aan ondernemers.
14. Arbeidsconsulenten moeten worden getraind zodat ze vluchtelingen en migranten kunnen helpen bij het oplossen van knelpunten, zoals de erkenning van buitenlandse kwalificaties en taalachterstanden. De begeleiding moet voortbouwen op eerdere projecten zoals het Banenoffensief en Talent uit Isolement.

13.5 Gezondheidszorg

15. De gemeente Amsterdam dient samen met instanties en zorginstellingen (GGD, Centrum 40/45, GGZ InGeest, Argan) de evaluatie van het gebruik van gezondheidszorg door Somaliërs te continueren.
16. Zorgaanbieders moeten hun zorgaanbod toegankelijker maken voor Somaliërs door opnieuw tolken in te zetten en door de diversiteit van hun medische staf te vergroten. De opleiding van de medische staf moet ook aandacht schenken aan trauma's en VGV-gerelateerde problemen bij bevallingen.
17. De gemeente Amsterdam moet samen met welzijnsorganisaties, zoals Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA), overwegen om gezinscoaches in te zetten met maatwerkoplossingen voor specifieke problemen van Somalische gezinnen. Het ministerie van Justitie en Veiligheid moet samen optrekken met het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport om middelen vrij te maken voor deze nieuwe aanpak die zich richt op ondersteunen in plaats van straffen.

13.6 Handhaving en veiligheid

18. De gemeente Amsterdam moet zorgen dat haar handhavingsbeleid voorziet in een effectieve omgang met migrantengroepen. Daarbij moeten er stappen worden gezet om het wederzijds begrip en vertrouwen te vergroten. Ook moet het effect van het aanhoudingsbeleid worden beoordeeld en waar mogelijk moet men overgaan op alternatieve methodes. Het politiekorps zou wat betreft samenstelling een afspiegeling van de Amsterdamse bevolking moeten zijn. Dat is een aandachtspunt bij de werving.

13.7 Participatie en burgerschap

19. Somalische organisaties moeten hun rol heroverwegen en de zelfredzaamheid van Somaliërs vergroten. De kracht van de organisaties ligt in hun rol als intermediair tussen overheid en samenleving. Ze kunnen zich ook opwerpen als bemiddelaar, bijvoorbeeld door inloopsprekuren te houden waar Somaliërs praktische hulp kunnen vragen van andere Somaliërs. Door zo een groter deel van de Somalische gemeenschap te betrekken, kunnen organisaties hun capaciteit efficiënter benutten.
20. Somalische organisaties moeten nagaan of ze meer kunnen meer samenwerken met organisaties van andere minderheden. Samenwerking levert schaalvoordelen op en vereenvoudigt subsidieaanvragen.
21. Somalische organisaties zouden de mogelijkheden moeten onderzoeken om zich aan te sluiten bij landelijke initiatieven, zoals de Wereld Afrikadag.

13.8 De rol van de media

22. De gemeente Amsterdam en FSAN zouden mediaprofessionals en mediavertegenwoordigers bij elkaar moeten brengen. Ze zouden op zoek moeten gaan naar mediaprofessionals die als mentor de Somalische gemeenschap kunnen helpen bij het vinden van contacten bij media, met als uiteindelijk doel een meer positieve en gebalanceerde berichtgeving over Somaliërs en de Somalische gemeenschap.

BIJLAGE 1. BIBLIOGRAFIE

Engelstalg

- Arnoldus, M., T. Dukes and S. Musterd. "Dispersal Policies in the Netherlands." In V. Robinson, R. Andersson and S. Musterd, eds, *Spreading the "Burden"? A Review of Policies to Disperse Asylum Seekers and Refugees*, pp. 25–64. Bristol: Policy Press, 2003.
- Bhui, K., A. Abdi, M. Abdi, S. Pereira, M. Dualeh, D. Robertson, G. Sathyamoorthy and H. Ismail. "Traumatic Events, Migration Characteristics and Psychiatric Symptoms Among Somali Refugees," *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 38 (2009), pp. 35–43.
- Buchanan, S. and B. Grillo. *What's the Story? Results from Research into Media Coverage of Refugees and Asylum Seekers in the UK*. London: Article 19, 2003.
- CBS (2013), Statline. At <http://statline.cbs.nl/statweb>
- Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (*Centraal Orgaan opvang* Asielzoekers, COA). "New Paths. Annual Report of the Central Agency for the Reception of Asylum Seekers 2012." At http://www.coa.nl/sites/www.coa.nl/files/publicaties/bestanden/3576.1116_sociaal_jaarverslag_2012_engels_web.pdf
- Doctors of the World. "Access to Health Care for Vulnerable Groups in the European Union in 2012. An Overview of the Condition of Persons Excluded from Health Care Systems in the EU". Doctors of the World, 2012. At http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/dv/eu_vulnerable_groups_2012_mdm/_eu_vulnerable_groups_2012_mdm_en.pdf
- Duijvendak, J.W. and P.W.A. Scholten. "Beyond the Dutch 'Multicultural Model'. The Coproduction of Integration Policy Frames in the Netherlands," *Migration and Integration* 12 (2011), pp. 331–348.
- Entzinger, H. "Challenging the Rules while the Game is on: From Multiculturalism to Assimilation in the Netherlands." In Y.M. Bodemann and G. Yurdakul, eds, *Migration, Citizenship, Ethnos. Incorporation Regimes in Europe and North America*. New York: Palgrave Macmillan, 2006, pp. 121–144.
- Exterkate, M. (2013). *Female Genital Mutilation in the Netherlands. Prevalence, Incidents and Determinants*. Utrecht: Pharos, National Knowledge and Advisory Centre on Migrants, Refugees and Health Care Issues.
- Groenendijk, Kees. *Local Voting Rights for Non-nationals in Europe: What We Know and What We Need to Learn*. Washington, DC: Migration Policy Institute (MPI)/Transatlantic Council on Migration, 2008.
- Heelsum, A. van. *The Case Study on Intercultural and Interreligious Policies in Amsterdam, the Netherlands. Cities Local Integration Policies*. Dublin: Eurofound, 2009.
- Heelsum, A. van. *Diversity Policy in Employment and Service Provision – Case Study: Amsterdam, the Netherlands*. Dublin: Eurofound, 2009.

- Leun, J.P. van der and M.A.H. van der Woude. "Ethnic Profiling in the Netherlands? A Reflection on Expanding Preventive Powers, Ethnic Profiling and a Changing Social and Political Context," *Policing and Society* 21 (4) (2011), pp. 444–455.
- Lewis, I.M. *A Pastoral Democracy: A Study of Pastoralism and Politics among the Northern Somali of the Horn of Africa*. London: International African Institute/Oxford University Press, 1961.
- Liempt, I. van. "‘And Then One Day They All Moved to Leicester’: the Relocation of Somalis from the Netherlands to the UK Explained," *Population, Space and Place* 17 (3) (2011a), pp. 254–266.
- Liempt, I. van. "Young Dutch Somalis in the UK: Citizenship, Identities and Belonging in a Transnational Triangle," *Mobilities* 6 (4) (2011b), pp. 569–583.
- Migration Policy Institute (MPI). *Hometown Associations: An Untapped Resource for Immigrant Integration?* Washington, DC: MPI, 2008.
- Open Society Justice Initiative. *Ethnic Profiling in the European Union: Pervasive, Ineffective and Discriminatory*. New York: Open Society Institute, 2009.
- Portes, A., C. Escobar and R. Arana. "Bridging the Gap: Transnational and Ethnic Organizations in the Political Incorporation of Immigrants in the United States," *Ethnic and Racial Studies* 31 (6) (2008), pp. 1056–1090.
- Prins, B. "The Nerve to Break Taboos: New Realism in the Dutch Discourse on Multiculturalism," *Journal of International Migration and Integration* 3 (2002), pp. 363–379.
- Schlee, G. and L. Schlee. "Limits to Political Engagement: The Case of the Somali Diaspora. Halle, Germany: Max Planck Institute for Social Anthropology, 2010, 5, p. 6. At http://www.eth.mpg.de/cms/en/publications/working_papers/pdf/mp_i-eth-working-paper-0125.pdf
- Tuk, B. in collaboration with K. Mahamed and A. Baabbi. *You Don't Want to Lose Your Child. Parental Support of Somali in the Netherlands*. Utrecht: Pharos, 2010.
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). « Statistical Online Population Database, » 2013. At <http://www.unhcr.org/pages/4a013eb06.html>
- Vloeberghs, E. J. Knipscheer, A. van der Kwaak, Z. Naleie and M. van der Muisenbergh. *Veiled Pain. A Study on the Psychological, Social and Relational Consequences of Female Genital Mutilation*. Utrecht: Pharos, 2011.
- Warfa, N., K. Bhui, T. Craig, S. Curtis, S. Mohamud, S. Stansfeld, P. McCrone and G. Thornicroft. "Post-migration Geographical Mobility, Mental Health and Health Service Utilisation among Somali Refugees in the UK: A Qualitative Study," *Health and Place* 12 (2006), pp. 503–515.
- Zorlu, A. and C.H. Mulder. "Initial and Subsequent Location Choices of Immigrants," *Regional Studies* 42 (2) (2008), pp. 245–264.

Nederlandstalig

- Banenoffensief Vluchtelingen. *Waardevolle mensen in bijzondere omstandigheden. Banenoffensief Vluchtelingen 2005–2008. Highlights van een project dat werkt*. Amsterdam: Banen Offensief, 2008.
- Bohenn, E., C. Ceulemans, C. van de Guchte, J. Kurvers and T. van Tendeloo. *Laaggeletterd in de Lage Landen. Hoge prioriteit voor beleid*. Den Haag: Nederlandse Taalunie, 2004.
- Bouwmeester, M., M. Dekovic and H. Groenendaal. *Opvoeding in Somalische Vluchtelinggezinnen in Nederland*. Universiteit Utrecht. Assen: Van Gorcum, 1998.
- Cankaya, S. *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie: het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma, 2012.
- CBS. “Bijna 850 duizend mensen hebben meer dan één nationaliteit,” Webmagazine, 14 October 2002. Beschikbaar op <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2002/2002-1063-wm.htm>
- Dagevos, J. “Positie op de arbeidsmarkt”. In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, pp. 108–125. Den Haag: SCP, 2011.
- Dagevos, J. and G. Linden. “Niet-westerse allochtonen en armoede”. In C. Vrooman, A. Soede, H.J. Dirven and R. Trimp, *Armoedemonitor 2005*, pp. 84–102. Den Haag/Voorburg: SCP/CBS, 2005.
- Dagevos, J. and A. Odé. “Inburgering en Taal.”. In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, pp. 58–80. Den Haag: SCP, 2011.
- Doorn, M. van. “Sociaal-culturele positie en religie.” In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, pp. 165–189. Den Haag: SCP, 2011.
- Dourleijn, E. and J. Dagevos, eds. “Summary and conclusions.” In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: SCP, 2011.
- Engelhard, D. and R. Weiler, eds. *Fietsen met tegenwind*. Amsterdam: Vluchtelingenwerk, 2012.
- FORUM. “Politieke participatie van allochtonen”, FORUM Factsheet, November 2010, 23 March 2013. Beschikbaar op: <http://www.forum.nl/Portals/0/publicaties/Factsheet%20Politieke%20Participatie.pdf>
- Gemeente Amsterdam, *Vluchtelingen in Amsterdam. Beleidsvoornemens voor de periode 2011–2014*. Amsterdam: Amsterdam Municipality/DWI, 2011 (2011a)
- Gemeente Amsterdam. “Advies 'effecten kabinetsplannen tot afschaffing deelgemeenten”. Rapport door de Raad voor de Stadsdeelfinanciën. Amsterdam: Gemeente Amsterdam. Januari 2011 (2011b)

- Gemeente Amsterdam. *2^e Rapportage Vluchtelingenbeleid 2011–2014. Monitor inburgering en inkomen*. Amsterdam: Gemeente Amsterdam/DWI, 2013.
- Gemeente Amsterdam. “Verordening op de stadsdelen, geconsolideerde versie, geldig vanaf 01-01-2013”. Amsterdam: Gemeente Amsterdam, 2013.
- Gent, M.J. van and R.C. van Waveren. “Re-integratie van allochtone bijstandsccliënten. De gemeentelijke aanpak door de etnische bril bekeken”. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Eind rapport, p. 12. Amsterdam: Regioplan, 2008.
- Ham, M. and J. van der Meer. *De etnische bril. Categorisering in het Nederlandse integratiebeleid*. Amsterdam/Groningen: KNAW/NIDI, Amsterdam, 2012.
- Heelsum, A. van. *Somaliërs in Nederland. Profiel 2011*. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2011.
- Immigratie- en Naturalisatiedienst. De IND belicht. Jaarverslag 2012. Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie, 2012.
- Jennissen, R.P.W. *Criminaliteit, leeftijd en etniciteit: Over de afwijkende leeftijdsspecifieke criminaliteitscijfers van in Nederland verblijvende Mar kanen en Antillianen*. Den Haag: Boom Legal, 2009.
- Klaver, J., P. Poel and J. Stouten. *Somaliërs in Nederland, een verkenning van hun maatschappelijke positie en aanknopingspunten voor beleid*. Amsterdam: Regioplan, 2010.
- Klaver, J. and I. van der Welle. *VluchtelingenWerk Integratie Barometer 2009. Een onderzoek naar de integratie van vluchtelingen in Nederland*. Amsterdam: VluchtelingenWerk Nederland, 2009.
- Kromhout, M. and M. van San. *Schimmige werelden, nieuwe etnische groepen en jeugdcriminaliteit*. Den Haag: WODC, 2003.
- Mehraz, A., S. Halame, S. Gaale and S. Abdurehman. *Geef me raad. Handboek deskundighedsbevordering geestelijke gezondheid Somaliërs voor GGZ professionals*. Utrecht: Pharos, 2009.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. “Algemeen Ambtsbericht Somalië 2012”. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2012. Beschikbaar op: [http://www.inlia.nl/uploads/File/Somali %C3 %AB %20algemeen %20ambtsbericht %2030 %20nov %202012.pdf](http://www.inlia.nl/uploads/File/Somali%C3%AB%20algemeen%20ambtsbericht%2030%20nov%202012.pdf)
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. *Naleving normen nieuwe zorgmodel voor asielzoekers verder verbeterd en grotendeels op orde. Vervolgonderzoek 2011/2012*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport/Inspectie voor de gezondheidszorg, 2012.
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Een gekleurd beeld van wonen. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, 2005.
- Moors, J.A., E. van den Reek Vermeulen and M. Siesling. *Voedingsbodem voor radicalisering bij kleine etnische groepen in Nederland, een verkennend onderzoek in de Somalische, Pakistaanse, Koerdische en Molukse gemeenschappen*. Tilburg: IVA, 2009.

- Muller, L., J. van den Tillaart and C. van Weert. “Vluchtelingen in Nederland. Relatie tussen arbeidsmarktpositie en achtergrondkenmerken”. Amsterdam: CBS, 2013. Beschikbaar op www.cbs.nl/nl-NL/menu/informatie/beleid/publicaties/maatwerk/archief/2013/130122-vluchtelingen-in-nederland-deel3-mw.htm
- Nationale Ombudsman. *Onderzoek inval vreemdelingenpolitie in Amsterdams café*. Den Haag: Nationale Ombudsman, 2009.
- Nauta, K. *Stimuleringsproject Somaliërs. Procesbeschrijving en evaluatie van de resultaten*. Tilburg: PON, 2003.
- Pels, T. and M. de Gruijter, eds. *Vluchtelingengezinnen en integratie. Opvoeding en ondersteuning in Iraanse, Iraakse, Somalische en Afghaanse gezinnen in Nederland*. Assen: Van Gorcum, 2005.
- Permentier, M. and K. Wittebrood. “De woonsituatie van vluchtelingengroepen in Nederland”. In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, pp. 126–141. Den Haag: SCP, 2011.
- Reek, E. van den and A.I. Hussein. *Somaliërs op doorreis, verhuisgedrag van Nederlandse Somaliërs naar Engeland*. Tilburg: Wetenschapswinkel, 2003.
- Schellingerhout, R. “Gezondheid en Zorggebruik”. In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*. Den Haag: SCP, 2011.
- Slootman, M. and J. Tillie. *Processen van radicalisering, waarom sommige Amsterdamse moslims radicaal worden*. Amsterdam: Institute for Migration and Ethnic Studies (IMES), 2006.
- Sociaal en Cultureel Planbureau. “Jaarrapport Integratie 2005”. Den Haag: SCP/WOC/CBS, 2005. Beschikbaar op: www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2005/Jaarrapport_Integratie_2005
- Stichting Dalmar. *Somalische nieuwkomers in Nederland*. Den Haag: Stichting Dalmar in samenwerking met Vluchtelingen Organisaties Nederland en ITS-Radboud Universiteit, 2010.
- Tillaart, van den, H. *Nieuwe etnische groepen in Nederland*. Nijmegen: ITS, 2000.
- Vluchtelingenwerk. “Vluchtelingen in Getallen 2012”. Vluchtelingenwerk, 2012. Beschikbaar op: www.vluchtelingenwerk.nl/sites/public/Vluchtelingenwerk/migrate/pdf-bibliotheek/vluchtelingen_in_getallen_2012_def_OO.pdf
- Vogels, R. “Onderwijspositie.” In E. Dourleijn and J. Dagevos, eds, *Vluchtelingengroepen in Nederland. Over de integratie van Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische migranten*, pp. 81–107. Den Haag: SCP, 2011.
- Welle, I. van der. “Flexibele burgers? Amsterdamse jongvolwassenen over lokale en nationale identiteiten. PhD thesis, Universiteit van Amsterdam, 2011. Beschikbaar op: www.nicis.platform31.nl

BIJLAGE 2. LIJST VAN GEÏNTERVIEWDEN

Abdulrehman, Suaad	Somalische seksuoloog/arts in de psychiatrie
Abdulwahad, Ahmed	Dalmar (Somalische organisatie)
Berg, Adri van den	Immigratie- en Naturalisatie Dienst (IND)/Ministerie van Veiligheid en Justitie
Bergh, Erik van den	UAF (Stichting voor Vluchteling-Studenten)
Bontekoning, Simon	Gemeente Amsterdam, OOV (Openbare Orde en Veiligheid)
Elsen, Ingrid van den	VluchtelingenWerk Nederland
Elmi, Mohamed	FSAN (Federatie Somalische Associaties Nederland)
Farah, Fatumo	Himilo Relief and Development Association (HIRDA)
Habassi, Mostafa	Stichting Vluchtelingenwerk Amstel tot Zaan (SVAZ)
Haker, Frea	Pharos
Hoesein, Mohamed	Somali Student Network
Hoornweg, Paul	Gemeente Amsterdam, DWI (Dienst Werk en Inkomen)
Kempenaar, Iwan	Gemeente Amsterdam, DMO (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling)
Marvis, Victoria	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid/Integratie
Narain, Jagrup	Gemeente Amsterdam, DWI (Dienst Werk en Inkomen)
Pietersen, Rob	Journalist Trouw
Said, Shukri	IFTIN (Somalische vrouwen organisatie)
Silversmith, Jessica	Anti-Discriminatie Bureau Amsterdam
Slooten, Pieter Jan van	Gemeente Amsterdam, OOV (Openbare Orde en Veiligheid)
Stee, Hans van	Stichting Vluchtelingenwerk Amstel tot Zaan (SVAZ)
Toutay, Elbahia	Stichting Vluchtelingenwerk Amstel tot Zaan (SVAZ)
Ware, Ali	SOMVAO (Somalische Vereniging Amsterdam en Omgeving)
Weiler, Roswitha	VluchtelingenWerk Nederland

Vandaag de dag worden minderheden – zij het moslim, migrant of Roma – in Europa nog steeds zeer kritisch bekeken. Deze complexe situatie vormt één van Europa's grootste uitdagingen: gelijke rechten garanderen in een omgeving van snel groeiende diversiteit.

At Home in Europe ('Thuis in Europa'), onderdeel van het Open Society Initiative for Europe van Open Society Foundations, is een onderzoeks- en adviesinitiatief. Doel is de bevordering van gelijkheid en sociale rechtvaardigheid voor groepen die zijn uitgesloten van het 'mainstream' maatschappelijke, politieke, economische en culturele leven in West-Europa.

Muslims in EU steden was het eerste comparatieve onderzoek, waarin de positie van Moslims in elf Europese steden centraal stond. Het Somaliërs in Europese steden project is een vervolg op dit onderzoek, en richt zich op de ervaringen van Somaliërs in zeven Europese steden. Het onderzoek is gericht op het vastleggen van de dagelijkse ervaringen en de interactie van beleidsmakers met Somaliërs of andere minderheden.